

RAPPORT 2016:18

Ungdomar i Ånge – åsikter och attityder

LUPP – Lokal uppföljning av ungdomspolitiken

Sheila Zimic, Rolf Dalin, Sobani Wijesekera,
Madelene Blusi & Carolina Klockmo

KOMMUNFÖRBUNDET VÄSTERNORRLAND

Kommunförbundet; FoU Västernorrland

Järnvägsgatan 2

871 45 Härnösand

Tfn: 0611-55 54 00

E-post: info@kfvn.se

Författare: Sheila Zimic, Rolf Dalin, Sobani Wijesekera,

Madelene Blusi & Carolina Klockmo

Sammanställning av fritextsvar: Henrik Sunding

Omslag: Sobani Wijesekera

Tryckår: 2016

ISSN: 1653-2414

ISBN: 978-91-88425-08-9

SAMMANFATTNING

Myndigheten för Ungdoms och Civilsamhällesfrågor MUCF (tidigare Ungdomsstyrelsen) har utvecklat Lupp-enkäten - *Lokal uppföljning av ungdomspolitiken* som ett verktyg för kommunernas ungdomspolitiska arbete. Tanken är att kommunerna på ett enkelt sätt ska kunna ta reda på hur ungas situation ser ut lokalt och utveckla en effektiv ungdomspolitik som bygger på samarbete mellan olika sektorer.

Denna rapport är produkten av Ånge kommuns analys av enkätsvaren från ungdomar i årskurs 8 på högstadiet och gymnasiets år 2. I lupp besvarar ungdomar frågor som är indelade i sju tematiska avsnitt – *fritid; skola; politik och samhälle; trygghet; hälsa; arbete* och *framtid*. I rapporten tillämpas ett normkritiskt ungdomsperspektiv. Det innebär bland annat att resultaten, det vill säga ungdomars svar, analytiskt ställs i relation till dominerande föreställningar som finns om unga och föreställningar om relationen mellan *ungdom* och *vuxen*. I denna rapport betraktas inte kategorierna ungdom och vuxen som naturligt givna utan snarare som konstruktioner inbäddade i samhällets strukturer.

Delaktighet är ett genomgående tema i rapporten som diskuteras främst utifrån vilka möjligheter ungdomar har till delaktighet och inflytande. Med möjligheter avses de yttre ramarna eller förutsättningarna att inkluderas, att få vara delaktig och göra sin röst hörd.

Rapporten innehåller åtta kapitel som består av en inledning, en redogörelse för urval och genomförande och därefter kapitel som fokuserar på specifika teman som omfattas av luppundersökningen.

Inflytande och delaktighet i positionen som ung medborgare

Ungdomarna har fått svara på direkta frågor om intresset för politik och samhällsfrågor, men de har också fått svara för om de har gjort eller kan tänka sig göra vissa handlingar som ofta står som markörer för engagemang i politiska frågor eller samhällsdebatt. Resultaten presenteras kortfattat i punktform:

- Traditionella formerna för politiskt deltagande – ex. att kontakta en politiker – har minskat sedan 2009. Däremot att gilla eller dela ett inlägg i samhällsfrågor ligger på en betydligt högre nivå. Närmare hälften av årskurs 8 eleverna och 39 procent av gymnasieeleverna, år 2, har gillat/delat inlägg om samhällsfrågor på nätet eller kan tänka sig att göra det. Intresse för politik och samhällsfrågor har stigit kraftigt bland högstadieungdomarna (Politikintresse: från 9% år 2009 till 21% år 2015). För gymnasieungdomarna har det också skett en positiv ökning, dock inte lika kraftig, både i samhällsintresse och i politik. Intresset för samhällsfrågor är något högre än intresset för politik, både bland högstadie- och gymnasieungdomarna.

- Det finns ett stort glapp mellan andelen unga som vill påverka och andelen unga som upplever att de har inflytande. På högstadiet svarar 48% av eleverna att de vill påverka och enbart 17% att de har ganska eller stora möjligheter att föra fram sina åsikter till de som bestämmer. På gymnasiet är motsvarande andelar 56% som svarar att de vill bestämma och 24% att de har ganska eller stora möjligheter till inflytande.
- Analyser på länsnivå visar att det är något vanligare att killarna än tjejerna svarar ganska eller mycket stora möjligheter till inflytande och det är också något vanligare att utomnordiska än svenska/nordiska ungdomar svarar att de har ganska stora/mycket stora möjligheter till inflytande. Samtidigt är det något vanligare att tjejerna jämfört med killarna svarar att de vill påverka i kommunen där de bor. Större andel utomnordiska jämfört med svenska/nordiska ungdomar svarar att de vill påverka. Det är också något vanligare att ungdomar som har svarat att de inte har en heterosexuell läggning vill påverka i frågor som rör deras kommun.
- Utöver ovan nämnda bakgrundsvariabler finns det en del andra variabler som påverkar upplevelsen av möjligheten att föra fram sina åsikter. Utsatt-het för orättvis behandling och dålig, självskattad hälsa och lägre tillfredsställelse/nöjdhet med livssituationen har en negativ inverkan på hur stora möjligheter individen upplever att hon har.
- Ca:40 procent av Ånges elever på högstadiet och 49 procent av eleverna på gymnasiet, svarar att de inte vet vilka möjligheter de har att föra fram sina åsikter till de som bestämmer i kommunen. Detta tolkas som en allvarlig brist där vi inte efterlever Barnkonventionens artikel 42 om att konventionens bestämmelser ska vara allmänt kända både för vuxna och för barn.

Hälsa

Sex av elva målområden för det folkhälsofrämjande arbetet berörs i luppenkäten. Dessa är delaktighet och inflytande i samhället, ekonomiska och sociala förutsättningar, barn och ungas uppväxtvillkor, fysisk aktivitet, matvanor och tobak, alkohol och narkotika. I kapitlet om Hälsa redovisas tre hälsoindikatorer som följs över tid – *självskattad hälsa, levnadsvanor och psykosomatiska besvär*.

För killar på högstadiet, åk 8 i Ånge ses en positiv förändring när det gäller självskattad hälsa och en negativ förändring i självskattad hälsa för tjejer, åk 8. Gymnasieelever har mycket lägre nivå än tidigare på indikatorn självskattad hälsa. Nivån har särskilt minskat för tjejerna, år 2 på gymnasiet.

Vanan att träna varje vecka har ökat för killar i åk 8 och för tjejer år 2 på gymnasiet. En lägre andel killar på gymnasiet tränar regelbundet jämfört med tidigare år (2009). Alkohol- och tobaksanvändningen har ökat för killarna i båda åldersgrup-

perna. Nivån är i stort sett oförändrad för tjejerna. En lägre andel killar, i båda åldersgrupperna, hoppar över måltider, jämfört med tidigare år. Andelen tjejer som hoppar över måltider har dock ökat på gymnasiets år 2.

Förekomsten av psykosomatiska besvär har minskat i högstadiegruppen och ökat i gymnasiegruppen, både för tjejer och för killar.

Samband mellan självskattad hälsa och faktorer som ligger utanför hälsoområdet undersöktes. Sambandsanalyserna visade att det finns positiva samband mellan att se mycket positivt på sin framtid, ha goda möjligheter att föra fram sina åsikter och att uppleva sig ha mycket god hälsa. De visade också att det fanns starka negativa samband mellan att ha blivit utsatt för mobbning och orättvis behandling. Även upplevelsen av trygghet på olika platser har betydelse för hälsan.

Trygghet

I Lupp-undersökningen ingår några frågor om utsatthet för hot och våld samt orättvis behandling. Genom Lupp kartläggs också ungdomars känsla av trygghet och otrygghet i olika vardagsmiljöer. Trygghet betraktas som en grundläggande komponent när det gäller det egna måendet, känslan av sammanhang, meningsfullhet och delaktighet.

Majoriteten av ungdomarna i Ånge känner sig trygga. Det är i hemmet och i skolan som högst andel (både tjejer och killar) rapporterar att de känner sig trygga. Upplevelsen av trygghet i centrum har dock sjunkit för både killar och tjejer och inom båda åldersgrupperna.

Den vanligaste typen av utsatthet bland högstadieelever är orättvis behandling och mobbning/trakasserier. Därefter kommer hot och stöld. Detta är ett mönster som överensstämmer med officiell brottsstatistik. De ovanligaste brotten är allvarliga integritetskränkande brott så som misshandel och sexuellt våld/utnyttjande. Bland gymnasieeleverna förekommer hot något oftare än mobbning/trakasserier.

Över en tredjedel (37%) av eleverna i åk 8 och 14 procent av eleverna år 2 på gymnasiet i Ånge, svarar att de åtminstone någon gång det senaste halvåret har utsatts för mobbning, utfrysning eller trakasserier.

Tittar vi på svarsfördelningen för länets killar och tjejer ser vi att det inte enbart är stora skillnader mellan könen utan också att det är betydligt vanligare att tjejer på högstadiet utsätts för mobbning och trakasserier jämfört med tjejer på gymnasiet (32% på högstadiet jämfört med 22% på gymnasiet).

Skola

Flera studier visar att stressfaktorer i skolmiljön, så som mobbning och trakasserier, inverkar negativt på elevers hälsa och skolprestationer. Sammantaget konstateras att en god skolmiljö inverkar positivt på elevers välbefinnande, vilket i sin tur påverkar elevers möjligheter att prestera väl i skolan.

Utifrån en sambandsanalys på länsnivå ses att god hälsa har en positiv effekt på nöjdheten med skolan medan ekonomiska begränsningar, utsatthet för mobbning, utsatthet för trakasserier och användning av narkotika har en negativ effekt på nöjdheten med skolan.

Majoriteten av högstadie- och gymnasieeleverna i Ånge är nöjda med de flesta av skolans funktioner som de har fått ta ställning till. Över 80 procent av eleverna, både på högstadiet och på gymnasiet, är ganska eller mycket nöjda med undervisningen, sina lärare, skolbiblioteket, möjligheten att få extra hjälp samt tillgången till datorer. Det är med skolmaten som lägst andel elever är nöjda, både i åk 8 och år 2 på gymnasiet.

En sambandsanalys på länsnivå visar att nöjdheten med skolmiljön, undervisningen, lärarna och möjligheten att få extra hjälp i skolan har en positiv effekt på nöjdheten med skolsituationen. Dessa samband gäller både för högstadie- som för gymnasiegruppen i länet.

En del frågor i lupp handlar om mobbning, rasism, våld och sexuella trakasserier förekommer på skolan. Rasism och mobbning är de problem som är mest utbredda av de fyra handlingar eller problemområden som det frågas om. Nästan 80 procent av eleverna i åk 8 rapporterar att mobbning och rasism förekommer på deras skola.

Flera frågor handlar om hur mycket eleverna instämmer i påståenden om skolans arbete med elevinflytande och delaktighet. När det gäller elevers delaktighet och inflytande i skolan diskuteras ofta följande tre argument: i) inflytande är en mänsklig rättighet; ii) skolans uppgift att fostra demokratiska medborgare och iii) delaktighet är en förutsättning för lärande.

Svårigheten är att delaktighet och inflytande tolkas väldigt olika och får olika betydelser i skolans praktik. Om elever ska ha inflytande i skolans verksamhet så bör demokrati betraktas som en meningsskapande praktik, där fokus inte ligger på att "få bestämma" utan snarare på att alla ska inkluderas, att varje individ är värdefull i det sammanhang hon/han ingår i.

Att ha kännedom om vilka rättigheter man har som elev är en viktig utgångspunkt för att inkluderas, för att delta och för att involveras i en pågående delaktighetsprocess. Bland åk 8 eleverna är det exempelvis nästan en tredjedel (31%) och ungefär var femte elev (22%) på gymnasiet år 2 som svarar att de inte vet om de har fått information om vad de kan ha inflytande över i skolan.

Trivseln med stämningen i skolan har starkast förklaringsvärde när det gäller hur nöjd man är med skolsituationen. Nöjdheten med skolsituationen påverkas också av uppfattningen om skolpersonalen tar elevrådet på allvar. Även rättvisefrågorna har en inverkan på nöjdheten med skolsituationen. Bland högstadieungdomarna är det uppfattningen om att skolan agerar om en elev mobbar en annan som är viktig för att känna sig nöjd med sin skolsituation.

För gymnasiegruppen är det uppfattningen om att elever och lärare bemöter varandra med respekt samt att lärarna behandlar killar och tjejer lika som är betydelsefullt för hur nöjd man är med sin skolsituation.

Fritid

Ungas fritid har länge varit (och är fortfarande) ett aktuellt ämne och en markör för diskurser om ungdomar. Unga människors organisering diskuteras ofta utifrån normativa uppfattningar om demokratisk fostran som ska ske genom strukturerat deltagande i föreningar.

Generellt kan man föra en kritik mot att ungas delaktighet och engagemang ständigt mäts i form av valdeltagande och medlemskap i politiska partier (när det gäller politisk delaktighet) och medlemskap/aktivitet i föreningar när det gäller fritidsaktiviteter.

Vuxenvärldens oro för unga som väljer att ställa sig utanför föreningslivet handlar om att vuxna förväntar sig att samhällsengagemanget uttrycks på ett visst sätt. Unga måste uttrycka sin delaktighet genom att anpassa sig till vuxenvärldens ramar för det etablerade demokratiska systemet. I annat fall förblir ungas engagemang osynligt. För ungdomarna handlar syftet med deltagandet i organisationer sällan om att få en demokratisk fostran. För ungdomarna handlar det snarare om själva aktiviteten, det vill säga meningsskapandet/görandet i organiseringen kring ett visst intresse.

Det är genom att intressera sig för och uppmärksamma unga som det är möjligt att stötta unga att via intressena kanalisera sina åsikter. Delaktighet och inflytande bygger på en ömsesidig relation, skriver Waara (2010). Det förutsätter således att vuxna släpper ifrån sig makt och skapar utrymme för ungas inflytande.

Något fler killar än tjejer på högstadiet svarar att det finns ganska eller mycket att göra på fritiden. Bland gymnasieungdomarna är det något fler tjejer jämfört med

killar som svarar att det finns ganska eller väldigt mycket att göra på fritiden. Ånge skiljer sig från länet när det gäller trenden för hur fritidsutbudet upplevs. I länet kan vi se en nedåtgående trend i upplevelsen av fritidsutbudet för tjejerna i gymnasiet och i övrigt oförändrad nivå för de övriga grupperna. I Ånge kommun ser vi dock en positiv trend för gymnasieungdomarna samt killarna på högstadiet.

Gruppen som svarar att de har en funktionsnedsättning rapporterar i lägre utsträckning att det finns ganska eller mycket att göra på fritiden (gäller länet i stort). Det har inte skett någon förändring mellan åren 2012 och 2015. Det skiljer fortfarande ca: 10 procentenheter mellan ungdomar som har funktionsnedsättning och ungdomar som inte har det.

71 % av ungdomarna i åk 8 på högstadiet och 61 % av gymnasisterna svarar att de tränar eller idrottar minst en gång i veckan. Träning och vistelse ute i naturen är de aktiviteter som de flesta av ungdomarna ägnar sig åt. Dessa två aktiviteter är också bland de vanligaste, d.v.s. det som ungdomarna mest frekvent ägnar sig åt – åtminstone sett till den lista på aktiviteter som det frågas om i enkäten. På länsnivå undersöktes vilka aktiviteter killar respektive tjejer ägnar sig åt. Till exempel kan vi se att det är betydligt fler killar än tjejer som spelar dataspel. Att hålla på med foto, film, teckna, måla eller skriva är det fler tjejer än killar som gör.

I en statistisk regressionsmodell inkluderades flera bakgrundsvariabler för att ta reda på om dessa har någon påverkan på ungdomarnas svar gällande hur mycket det finns att göra på fritiden. Av de variabler som inkluderades visade sig *kön*, *ekonomiskt utrymme* och *sexuell läggning* ha en statistiskt säkerställd effekt på upplevelsen av utbudet av aktiviteter. Det finns ett negativt samband mellan kategorin tjej och upplevelsen av fritidsutbudet. Likaså för ungdomar som inte kategoriserar sig som heterosexuella. Slutligen, visar modellen att ekonomiska begränsningar påverkar upplevelsen av utbudet negativt.

En annan modell som testades visar att nöjdhet med fritiden, nöjdhet med livet, upplevd möjlighet att kunna föra fram sina åsikter samt om man är medlem eller aktiv i en förening har ett positivt samband med upplevelsen att det finns ganska eller mycket att göra på fritiden. Erfarenhet av att ha blivit utsatt för orättvis behandling påverkar upplevelsen av utbudet av fritidsaktiviteter negativt.

Arbete och framtid

Arbetslösheten bland svenska ungdomar har under de senaste åren varit hög (Engdahl & Forslund, 2015) men det är framförallt vissa grupper som har svårt att etablera sig på arbetsmarknaden. Unga med funktionsnedsättningar, unga utan slutbetyg från gymnasiet och unga med utländsk bakgrund är överrepresenterade bland de inskrivna på Arbetsförmedlingen.

Det är 28 procent av ungdomarna på högstadiet och 86 procent av ungdomarna på gymnasiet som svarar att de har haft sommarjobb i somras (2015).

Att ha ett extrajobb är relativt ovanligt: 18 procent av högstadieungdomarna och 19 procent av gymnasieungdomarna har ett extrajobb. Däremot är det betydligt fler som vill ha ett extrajobb: 48 procent av ungdomarna på högstadiet och 57 procent av ungdomarna på gymnasiet svarar att de vill ha ett extrajobb.

Utifrån det nationella ungdomspolitiska målet att unga ska ha makt att forma sina liv, kan man ställa sig kritisk till hur väl detta efterlevs i vårt samhälle när det gäller frågan om unga människors möjlighet att få ett extrajobb.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning	11
<i>Med fokus på unga och välfärd</i>	12
Genomförande, kvalitet och trovärdighet	18
<i>Urval, svarsfrekvens och representativitet</i>	18
<i>Datainsamling och datahantering</i>	20
<i>Analys av levnadsvillkor</i>	21
Inflytande och representation i positionen som ung medborgare	22
<i>Ungdomars delaktighet</i>	23
<i>Intresse, vilja och möjlighet till politiskt deltagande</i>	25
<i>Vilja och möjlighet att påverka</i>	30
Hälsa	37
<i>Ungdomars hälsa</i>	37
Indikatorer för hälsa	38
<i>Reflektioner</i>	45
Trygghet	47
Upplevelse av trygghet	47
<i>Utsatthet för hot, våld, trakasserier och orättvis behandling</i>	52
<i>Orsakerna till orättvis behandling</i>	56
Skola	57
<i>Skolans olika funktioner och nöjdhet med skolan</i>	60
<i>Skolmiljöns betydelse</i>	63
<i>Upplevelse av vad man har inflytande över i skolan</i>	67
Fritid	70
<i>Hur mycket finns det att göra på fritiden?</i>	71
<i>Fritidsaktiviteter</i>	75
Arbete och framtid	83
<i>Framtidsplaner efter gymnasiet</i>	84
<i>Erfarenhet av arbetslivet</i>	86
Referenser	89

INLEDNING

Myndigheten för Ungdoms och Civilsamhällesfrågor MUCF (tidigare Ungdomsstyrelsen) har utvecklat Lupp-enkäten - *Lokal uppföljning av ungdomspolitiken* som ett verktyg för kommunernas ungdomspolitiska arbete. Tanken är att kommunerna på ett enkelt sätt ska kunna ta reda på hur ungas situation ser ut lokalt och utveckla en effektiv ungdomspolitik som bygger på samarbete mellan olika sektorer. Lupp-enkäten riktar sig till tre åldersgrupper: högstadieungdomar, gymnasieungdomar samt unga vuxna i åldrarna 19-25 år. Enkätfrågorna täcker sju tematiska avsnitt: fritid, skola, politik och samhälle, trygghet, hälsa, arbete och framtid. Syftet med dessa teman är att få en så heltäckande bild som möjligt för att kunna skapa kunskaper om ungas levnadsvillkor och få möjlighet att följa upp den nationella ungdomspolitikens mål om att alla ungdomar ska ha goda levnadsvillkor.

Lupp kan användas som ett systematiskt uppföljningsverktyg eftersom enkätundersökningen genomförs återkommande. I kommunerna i Västernorrlands län genomförs lupp-enkäten var tredje år. År 2015 genomförs lupp för tredje gången och i vissa kommuner för fjärde gången i rad. Det gör det möjligt för kommunerna att exempelvis jämföra värden på vissa indikatorer över tid vilket kan skapa förutsättningar för en kontinuerlig kunskapsutveckling inom specifika sakområden. Men framförallt utmärker sig lupp-enkäten med sin bredd på frågeområden. Genom att ställa frågor om olika livsområden blir det möjligt för kommunerna att genomlysna unga medborgares situation utifrån olika perspektiv. Det erbjuder också möjligheten att analysera hur olika livsområden förhåller sig till varandra och kan därmed ge kunskapsunderlag för, och inspiration till, utvecklingen av sektorsövergripande insatser.

Sex kommuner i Västernorrlands län – Härnösand, Kramfors, Sundsvall, Timrå, Ånge och Örnsköldsvik har genomfört lupp år 2015 och har gett FoU Västernorrland uppdraget att skriva kommunrapporter utifrån lupp-undersökningarna med högstadie- och gymnasieungdomar.

Denna rapport är produkten av Ånge kommuns analys av data men rapporten sätter inte punkt för analysen av unga medborgares situation i kommunen. Det är i själva verket nu det praktiska ungdomspolitiska arbetet börjar. Rapporten avser att ge en översiktlig bild och skapa en förståelse för vilka faktorer som påverkar unga människors liv och delaktighet i samhället. Resultaten baseras på ett stort underlag, med mycket god statistisk representativitet. Lupp-undersökningen är ett bra tillvägagångssätt för att skapa sig en översiktlig och aktuell bild av ungas levnadsförhållanden, men det kan bara göras när resultaten tillämpas i meningsskapande praktiker och tolkas utifrån sina sammanhang. I den här rapporten görs det med fokus på

delaktighet och ett kritiskt förhållningssätt gällande normer och föreställningar om unga.

En av anledningarna till varför det är viktigt att skapa kunskaper om ungas levnadsförhållanden är för att unga under 18 år inte är demokratiskt representerade, d.v.s. de saknar rösträtt. Samtidigt är unga människor en del av samhället. Ungdomar lever med de politiska beslut och reformer som genomförs. På så vis är *all* politik ungdomspolitik. Alla politiska beslut har en inverkan på unga människors liv – direkt eller indirekt. Lupp-svaren är således inte enbart ett sätt att skapa kunskap om ungas levnadsförhållanden, attityder och värderingar. Lupp-svaren kan också ses som en utvärdering av de arenor, system och förutsättningar som vuxenvärlden byggt upp för unga. Förhoppningen är att rapporten inte enbart bidrar med ett kunskapsunderlag utan också att den ska bidra till att stärka dialogen mellan kommunens unga, tjänstemän och politiker.

Med fokus på unga och välfärd

Ett tydligt syfte med lupp-undersökningen är att stärka ungdomsperspektivet i det kommunala (ungdoms)politiska arbetet. Begreppet *ungdomsperspektiv* tillämpas med viss variation. Implicit i begreppet finns dimensionen kring ungdomars delaktighet och inflytande (som kommer att diskuteras närmare i kapitel tre).

Ofta brukar man skilja på *ungdomsperspektiv* och *ungdomars egna perspektiv*. Ett ungdomsperspektiv kan beskrivas att det syftar till att beakta ungdomar som grupp. Det innebär exempelvis att göra analyser och fatta beslut utifrån vad som anses vara bäst för gruppen ungdomar. Detta görs dock ofta utifrån ett vuxenperspektiv. Begreppet ungdomars perspektiv innebär att ungdomar själva får komma till tals och beskriva sin situation och sina behov utan att det filtreras eller tolkas via vuxnas förståelse av vad som är barnens bästa (Forkby & Nilsson, 2013). Men att skapa utrymme och ge tolkningsföreträde för ungdomars egna perspektiv är inte så enkelt som det låter. Själva förståelseramen av ungdom – vilka individer i vårt samhälle som vi kategoriserar som ungdomar, vilka egenskaper, karaktärsdrag och praktiker som tillskrivs ungdomar är någonting som inte enbart bestäms av ungdomarna själva.

Målgruppen för den nationella ungdomspolitikerna är de individer som är mellan 13 och 25 år. I regeringens proposition *Med fokus på unga – en politik för goda levnadsvillkor, makt och inflytande* (prop. 2013/14:191) står det att ungdomsgruppen inte är skild från den övriga befolkningen och man uttrycker att det förekommer många olika indelningar av gruppen unga personer. Enligt barnrättspolitikerna (med utgångspunkt i barnkonventionen) definieras alla individer upp till 18 år som barn.

Enligt Eurostat (EU:s statistikbyrå) definieras ungdomar som personer mellan 15 och 29 år och i ungdomsdelen av EU-programmet Erasmus+ är målgruppen personer mellan 13 och 30 år. Också inom offentliga, kommunala verksamheter som har ungdomar som målgrupp varierar gränsdragningarna för vilka som räknas som ungdomar. Det finns med andra ord inte någon skarp åldersgräns mellan barn, ungdom och vuxen.

Samtidigt definieras en målgrupp (personer 13 till 25 år) som de som ska omfattas av ungdomspolitik. Trots gruppens heterogenitet definieras i propositionen (prop. 2013/14:191) vissa gemensamma drag för målgruppen. Man menar att ungdomar är generellt mer beroende av vuxna och offentlig verksamhet än äldre målgrupper. Nästan alla ungdomar genomgår grund- och gymnasieskola och för de allra flesta ungdomar är boende- och den ekonomiska situationen beroende av föräldrarnas situation. I propositionen står det också att gruppen ungdomar som är i arbetsför ålder är mer känsliga för ekonomiska svängningar än andra åldersgrupper eftersom det hänger samman med att ungdomar har kortare arbetslivserfarenhet och är nya på arbetsmarknaden.

Dessa gemensamma drag som identifieras i regeringens proposition *Med fokus på unga* är egentligen yttre faktorer som sätter ramar för och avgränsar unga personers handlingsutrymme. Det vill säga, det sätt som vi har organiserat vårt samhälle på sätter villkoren för unga. Lagstiftning är ett exempel på hur organisering av åldersgrupper sker i samhället. I Sverige är det lagstiftat att skolgång är obligatorisk i skolformerna grundskola, sameskola, specialskola eller grundsärskola. Även om skolformerna inte är åldersspecifika så innebär det i praktiken att individer i åldern 6 till 15 år omfattas av de obligatoriska skolformerna. De allra flesta fortsätter med en gymnasieutbildning.

Ungdomars erfarenheter och deras självförståelse, deras identitetsskapande sker i relation till de ramar de har att förhålla sig till, exempelvis att skola är en obligatorisk del av deras vardag. I lupp beskriver ungdomar hur de upplever sitt närsamhälle, sin skola, fritidsgårdarna m.m. Ungdomars enkätsvar bör inte enbart tolkas utifrån att de kan ge en bild av kommunens unga. Svaren är också en temperaturmätning av vårt samhälle. En spegling av hur väl vuxensamhället har lyckats skapa goda villkor för unga.

Därför kan det vara en poäng att granska svaren utifrån ett normkritiskt perspektiv. Vad säger ungdomar om sina vardagsmiljöer och vad innebär det i relation till hur dessa vardagsmiljöer är organiserade? Hur kan vuxna spegla sig i ungdomarnas svar? Vad säger svaren om vuxenperspektiv och antaganden som vi vuxna gör om unga? Vilka krav eller förväntningar har vi på unga?

Det sista gemensamma draget som i propositionen (prop. 2013/14:191) beskrivs karaktärisera ungdomstiden är att ungdomar går igenom en frigörelse- och etableringsprocess. Ungdomstiden beskrivs som den fas i livet då man befinner sig i en övergång från barndom till vuxenliv. Detta är en vanlig beskrivning av barn eller ungdomar och den utgår från en ”dominerande förståelseram” (Prout & James, 1997). Förståelseramen har sina utgångspunkter i bland annat utvecklingspsykologi som inrymmer en fokusering på biologi där utvecklingen beskrivs som passage genom olika faser som barnet eller den unga personen ska genomgå. Den dominerande förståelseramen tillämpas inte enbart inom de vetenskapliga disciplinerna utan har även genomsyrat professionella praktiker, lagstiftning och våra allmänna uppfattningar om barn, skriver Elvstrand (2009).

Det som kännetecknar den dominerande bilden av unga är att ungdomstiden betraktas som en tillfällig livsfas medan vuxenlivet betraktas som det eftersträvansvärda, slutgiltiga målet. Att bilden är dominerande innebär att det är en vanligt förekommande och flitigt använd förståelseram att betrakta ungdom som övergångsfas. Det är inte enbart det att bilden av ungdom som övergångsfas är någonting som ofta förekommer, det är också en bild som tas för given och sällan ifrågasätts. Men om vi stannar upp här och tillåter oss själva vara kritiska – vad är det som är problematiskt med perspektivet ungdom som övergångsfas?

I en förståelseram där barn och ungdomar beskrivs som en livsfas betraktas de som individer i tillblivelse – att de är på väg att bli och på väg att utvecklas till fullvärdiga samhällsmedlemmar. Barn och unga betraktas som ”becomings” till skillnad från vuxna som betraktas som ”beings” (Qvortrup, 1987). Bakom detta särskiljande mellan barn och vuxna existerar föreställningar om att barn besitter vissa egenskaper eller karaktärsdrag som kännetecknar dem som ”icke vuxna”. Då vuxenlivet betraktas som det eftersträvansvärda, slutgiltiga målet betraktas även de egenskaper som förknippas med vuxenlivet som någonting eftersträvansvärt och någonting som uppstår högre status än det som är ”på väg att bli” eller anses vara under utveckling (Prout & James, 1997). ”Vuxenheten” eller snarare det som tillskrivs vuxenrollen utgör så att säga en norm i samhället. Ett exempel på det är att ordet ”barnslig” ibland används på ett nedsättande sätt, för att markera att någon inte beter sig önskvärt (Sundhall, under process).

Det problematiska med perspektivet ungdom som övergångsfas är med andra ord att ungdomar bedöms efter hur väl de lever upp till en vuxendefinierad norm. Det innebär exempelvis också att när ungdomar får uttrycka sina åsikter så filtreras åsikterna via redan definierade måttstockar där vuxenvärlden redan bestämt sig för vad som är problemet och vilka lösningar som finns att tillgå. Barn och unga bedöms ständigt utifrån vuxnas förväntningar på dem och dessa förväntningar fungerar normerande genom att det sätter ramar för vad som anses vara rätt och fel, vad som anses vara relevant och viktigt.

Vi kan se många sådana exempel där ungdomar beskrivs av vuxna, utifrån ett vuxenperspektiv och som fungerar normerande för ungdomar. Ett exempel är när ungdomar på 1990-talet började benämnas som internetgenerationen. Det var inget påhitt av ungdomarna själva, för att de ville bli kallade så, utan benämningen uppstod i akademiska och mediala sammanhang som ett sätt att markera att vi var på väg in i en ny samhällsförändring – från industri- till informationssamhälle (Zimic, 2014). Genom att exempelvis försöka få syn på ungdomars trender och stilar så tror man att man kan sja om framtiden. Ungdomar får ofta bära rollen (och med det förväntningar) att de ska vara ”modernitetshjältar”, visa vägen in i det moderna, det nya samhället och föregå som goda exempel på hur man ska leva i ett sådant samhälle. De görs till markörer för modernitet.

Detta sker dock inte utifrån att vuxenvärlden har ett genuint intresse för ungdomar och ungdomars erfarenheter, utan snarare utifrån en bild av ungdom som idealiserats (Ziehe, 1993). Den idealiserade bilden slår ofta tillbaka på ungdomarna eftersom den innebär förväntningar och krav. Den sätter ramar för hur ungdomar tillåts vara, hur vuxenvärlden bemöter ungdomar och hur ungdomar ser på sig själva via den idealiserade bilden.

Det är inte så att den idealiserade bilden av ungdom ger ungdomar någon reell makt – exempelvis att ungdomar som betecknas som internetgenerationen har fått större inflytande över utvecklingen av IT i samhället, att de har rådfrågats mer bara för att de beskrivs vara kunniga och flitiga IT-användare. Nej, vuxnas definitioner av unga används ofta till andra ändamål än att verkligen förstå ungdomarna och försöka göra världen bättre för unga (en diskussion som jag inte kommer att föra här). Det är inte heller ovanligt att vuxenvärlden förfasas över ungdomars beteenden, livsstilar och kulturella uttryck. Exempelvis är ungdomars medieanvändning ofta fokus för het debatt. Några exempel som väckt vuxenvärldens oro är allt ifrån Nick Carter-böckerna omkring 1910, videovåldet på 1980-talet till YouTube-debatt på 2000-talet (Lindgren, 2009). Inte heller detta har någon utgångspunkt i intresset för ungdomar. Den moralpanik som ofta utbryter grundar sig snarare i rädslan för det okända.

I en samhällsordning där vuxenperspektivet oftast ges företräde och ”vuxenheten” utgör en norm så behöver vi tillämpa ett ungdomsperspektiv. Dels för att se till att beakta och värna om ungdomarnas rättigheter men också om för att förstå ungdomar utifrån deras perspektiv.

I den nationella ungdomspolitiken, bl.a. i propositionen Med fokus på unga (prop. 2013/14:191), definieras ungdomsperspektivet som ett verktyg för att främja en utveckling mot målet om att alla ungdomar ska ha goda levnadsvillkor, makt att forma sina liv och inflytande över samhällsutvecklingen. Politiskt är ungdomsperspektivet normativt på så vis att det finns tydliga utgångspunkter – ungdomsperspektivet ska säkerställa att ungdomar erhåller de mänskliga rättigheterna så som de uttrycks i grundlagarna och i Sveriges konventionsåtaganden på området (bl.a. Barnkonventionen). Det framgår också att alla statliga beslut och insatser som riktar sig till unga samt alla offentliga verksamheter som har ungdomar som målgrupp ska tillämpa ett ungdomsperspektiv. Ungdomar ska betraktas som en mångfald individer och inte som en enhetlig grupp där alla förutsätts ha samma förutsättningar, behov och önskemål. Insatser som riktar sig till ungdomar ska utgå från icke-diskrimineringsprincipen och jämställdhetsintegrering för att säkerställa att insatserna når alla ungdomar.

Ungdomsperspektivet innebär även att ungdomar ska stödjas att bli självständiga, delaktiga och ha inflytande. Med självständighet menas att utveckling mot ökad självständighet och oberoende ska stödjas men också att faktorer som begränsar ungdomars handlingsutrymme ska motverkas. Det kan exempelvis handla om stereotypa könsroller, missbruk, mobbning, brist på ekonomiska resurser m.m. Delaktighet och inflytande är en rättighet (som också definieras i barnkonventionen). Ungdomar ska vara delaktiga och så långt som möjligt ha inflytande över de insatser som berör dem. Det handlar också om att öka legitimiteten och kvaliteten i beslutsfattandet eftersom ungdomar är brukare av välfärdstjänster (prop. 2013/14:191).

I denna rapport innebär begreppet ungdomsperspektiv bland annat att synliggöra normer i relation till åldersgruppsdistinktioner (vuxen/ungdom) och att kritiskt förhålla sig till dessa. Det är viktigt att betona att tillämpningen av begreppet ungdomsperspektiv skiljer sig något från den definition som görs i propositionen Med fokus på unga (prop. 2013/14:191). Den väsentliga skillnaden är hur ungdomar betraktas och förstås, där jag menar att den nationella ungdomspolitiken med fördel skulle kunna vara mer åldersnormkritisk än den är i dagsläget. Normkritiken innebär bland annat att vi måste våga ifrågasätta befintliga strukturer, roller och positioner mellan vuxna och ungdomar och det innebär att vi måste våga prova nya tillvägagångssätt för att ta tillvara barn och ungas kunskaper. Det innebär att vi som kategoriseras som ”vuxna” ska vara beredda på att kritiskt granska oss själva. Det innebär att vi ibland behöver tänka om när det gäller sådant som vi tar för givet, exempelvis kring rollen att vara vuxen och vad den förutsätter.

Lupp är ett verktyg för att skapa sig en bild och få kunskaper om ungdomar ”här och nu”. Det kan användas för att få en indikation på hur väl de nationella ungdomspolitiska målen följs – om ungdomar kommer i åtnjutande av de mänskliga rättigheterna, om ungdomar har goda levnadsvillkor etc. Lupp är också ett bra

verktyg för att komma ifrån idealiserade eller moraliserande, mediala bilder av ungdom och istället skapa aktuella kunskaper om ungdomar. Men det återstår att utveckla användningen av lupp för att också skapa kunskaper *med* ungdomar. Ungdomars delaktighet och inflytande är just nu begränsat till att de besvarar de frågor som ställs i undersökningen. Deras roll är främst som informanter (se Harts delaktighetsstege sid. 24). Lupp kan även bli ett verktyg som öppnar upp för dialog mellan kommunens ungdomar och beslutsfattare i kommunen, där den kunskap vi har skapat via lupp kan fördjupas genom att studera vilken betydelse den har för ungdomar i deras vardag.

GENOMFÖRANDE, KVALITET OCH TROVÄRDIGHET

Urval, svarsfrekvens och representativitet

Lupp-enkäten är utformad för tre olika målgrupper – 13-16 år, 16-19 år samt 19-25 år. I Ånge kommun har enkäterna för målgrupperna 13-16 år samt 16-19 år använts för att genomföra undersökningar i årskurs 8 samt år 2 på gymnasiet. Heliåsskolan (nu Kordelia) har inte deltagit i undersökningen och räknades inte heller in i svarsunderlaget. Utöver eleverna i årskurs 8 på Heliåsskolan finns det några fler grupper som inte är representerade i urvalet. Det är exempelvis elever som går i sarskolan, elever på särgymnasiet samt nyanlända ungdomar som går årskurs 8. Det är dock svårt att genomföra undersökningen med nyanlända ungdomar, bland annat eftersom enkäten inte finns översatt till andra språk.

Totalt, går 71 elever i årskurs 8 på Minervaskolan och Fränstaskolan. Av dessa har 67 elever besvarat enkäten vilket motsvarar en svarsfrekvens på 94 procent. I bilagan i rapporten redovisas svarsfördelningen för båda högstadieskolorna. På Bobergsgymnasiet år 2, går totalt 34 elever och samtliga har besvarat enkäten. Det interna bortfallet på enskilda frågor är litet och påverkar inte representativiteten av resultaten.

I urvalet ingår även de elever som kommer från andra kommuner men går i skolan i Ånge kommun. Det är enbart 3 procent av eleverna i årskurs 8 och inga elever på gymnasiet år 2 som kommer från en annan kommun än Ånge.

De bakgrundsvariabler som finns i lupp är *kön, familjeanknytning, funktionsnedsättning, sexuell läggning, socioekonomisk status, geografiskt område* (kommundel) samt *skola*. I rapporten kommer vi att analysera dessa i olika hög utsträckning beroende på vilket område som analyseras.

Det är också viktigt att lyfta fram att vi har gjort egna tolkningar och konstruktioner av en del bakgrundsvariabler enligt följande:

Kön: Frågan *Vad stämmer bäst in på dig?* (A3). Vi har valt att enbart inkludera svarsalternativen *tjej* och *kille* när vi gör analyser på kommunnivå eftersom svarsalternativet *annan könstillhörighet* innehåller för få svar för att kunna bryta ner på andra variabels svarskategorier. Däremot, när vi anser att resultaten för svarsalternativet *annan könstillhörighet* utmärker sig och behöver uppmärksammas så redovisar vi fördelningen på länsnivå.

Familjeanknytning: Frågan *Var är du och dina föräldrar födda?* (A6a, A6b & A6c). Svartalternativen gjordes om till Svens/Nordisk anknytning och Utomnordisk anknytning. För att ha utomnordisk anknytning ska en eller båda föräldrarna vara födda i Europa eller utanför Europa.

Funktionsnedsättning: Frågan *Har du någon sjukdom eller någon nedsatt funktion, som inte är tillfällig, och som innebär att du har svårigheter att delta i olika aktiviteter, t.ex. skolan, med vänner eller på din fritid?* (A5). Enbart fördelningen över svartalternativen *ja* och *nej* kommer att redovisas. *Vill inte svara* har vi kodat som bortfall, vilket exkluderar en del ungdomar. Detta bör man ha i åtanke vid tolkningen av resultaten.

Sexuell läggning: Frågan *Vilken är din sexuella läggning?* (A4). I de fall vi analyserar fördelningen för denna fråga kommer fördelningen att redovisas för svaren *heterosexuell* och *ej heterosexuell* (som är en hopslagning av svartalternativen *bisexuell*, *homosexuell*, *osäker på sexuell läggning*, *annat*).

Socioekonomisk status: Frågorna *I vilken grad är du orolig för dina föräldrars ekonomi?* (A8), *Under de senaste sex månaderna, har det hänt att du inte kunnat göra något eller inte kunnat köpa något, som många andra i din ålder gör eller köper, för att din familj inte haft råd?* (A9) samt frågan *Hur stämmer dessa påståenden in på dig?: Det finns saker att göra men det kostar för mycket* (B2d). Tre frågor har slagits ihop och utgör ett index. Eftersom frågorna innehåller olika många svartalternativ har frågorna viktats så att de ges lika stor betydelse i sammanslagningen. Indexet ska tolkas på så vis att värdet 0 innebär att man inte har några ekonomiska svårigheter. Ju högre värden på indexet desto mer ”ekonomiska begränsningar”. Vi kommer därför att använda begreppet ekonomiska begränsningar när vi använder och analyserar detta index.

Geografiskt område: Frågan *Vad stämmer bäst in på dig? Jag bor i...?* (A1). På denna fråga redovisas kommundelarna *Ånge*, *Fränsta* samt *Annan kommun* (fördelningen redovisas i bilagan).

Skola: Frågan *Vad heter den skola du går i?* (A2). Variabeln *skola* kommer framförallt att analyseras i avsnittet som handlar om skolan.

Fördelningen över några av de ovan nämnda bakgrundsvariablerna redovisas i tabellen nedan (illustration 2:1).

Illustration 2:1: Bakgrundsvariabler, Ånge

		Åk 8			Gy år 2		
		Antal	Procent	Procent Länet	Antal	Procent	Procent Länet
Kön	Tjej	42	63%	49%	11	30%	49%
	Kille	23	34%	49%	25	68%	49%
	Annan könstillhörighet	-	-	1%	-	-	1%
Familje-an-knytning	Utomnordisk ank.	6	9%	15%	4	11%	14%
	Ej utomnordisk ank.	60	90%	84%	31	84%	85%
Funktions-nedsättning	Funktionsnedsättning	10	15%	11%	6	16%	11%
	Ej funktionsnedsättning	53	79%	83%	29	78%	84%
	Vill inte svara	4	6%	5%	-	-	4%

Datainsamling och datahantering

Genomförandet av enkätundersökningen, d.v.s. datainsamlingen och bearbetningen av datamaterialet ansvarar kommunerna själva för. I Ånge kommun har förarbete och planering gjorts tillsammans med rektorer och personal på skolorna. Datainsamlingen ägde rum under vecka 47 och 48, år 2015, med handledning av fritidspedagoger som fanns på plats. Majoriteten av enkäterna besvarades direkt på webben, via ett enkätverktyg som tillhandahålls av MUCF. Med hjälp av enkätverktyget lagras datamaterialet elektroniskt i en databas. Sedan distribuerar MUCF rådatafiler till kommunerna som fortsättningsvis själva ansvarar för lagringen av sina data.

I rådatafilen för gymnasiet finns några extra registreringar jämfört med det antal svar som har rapporterats in i svarsfrekvensunderlaget (37 svar i datafilen jämfört med 34 elever som besvarat enkäten). Samtliga 37 registreringar innehåller svar vilket innebär att det är omöjligt att identifiera vilka som är ”felaktiga” registreringar.

I enkäten förekommer en del frågor som kan uppfattas som känsliga. Några exempel är frågan om sexuell läggning och frågan om funktionshinder. På just dessa frågor finns möjligheten att välja svarsalternativet *vill inte definiera* eller *vill inte svara*. I introduktionstexten till enkäten framgår också att undersökningen är frivillig samt att det är möjligt att hoppa över de frågor som man inte kan (eller vill) svara på. Trots detta är det av yttersta vikt att vi som analyserar och presenterar resultaten gör det på ett sådant sätt så att respondenternas anonymitet inte kan röjas, genom att exempelvis inte redovisa analyser där för få individer inom en variabelkategori har svarat. Det är också viktigt att klart och tydligt redovisa och motivera de analyser som görs så att alla läsare kan få en insikt i varför vi har valt att exempelvis studera samband mellan vissa variabler. Vi försöker också så noggrant som

möjligt granska resultaten genom att exempelvis prova olika kombinationer av kategoriseringar, genom att jämföra med andra kommuner i länet eller riket och genom att sätta resultaten i relation till tidigare forskning på varje specifikt område.

Analys av levnadsvillkor

Att ha goda levnadsvillkor innebär enligt regeringens definition bland annat att få tillägna sig sina rättigheter, att ha makten över sitt liv. En förutsättning är att välfärdssystemet bygger på jämlikhetsprincipen d.v.s. att alla människor har lika värde och rättigheter (jfr SOU 2016:5). Ingen får diskrimineras på grund av kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion, funktionshinder, sexuell läggning eller ålder. Dessa dimensioner, bland många fler, är intressanta utifrån ett sociologiskt perspektiv när man exempelvis vill studera levnadsvillkor för människor i ett samhälle. Bland annat kan det vara intressant utifrån hur jämlikt eller ojämlikt det är mellan olika grupper i samhället med avseende på levnadsvillkor. Man kan ställa sig frågor så som – Hur skiljer sig människors livschanser och handlingsmöjligheter åt?

I den här rapporten kommer vi att försöka analysera olika frågeställningar med avseende på strukturella perspektiv och kommer därmed att söka förklaringar eller förståelse i sociologiska och samhällsvetenskapliga teorier. Med strukturella perspektiv menas i det här fallet att vi exempelvis kan säga någonting om samband mellan att tillhöra en viss kategori (ex: kille/tjej) och utfall så som hur man upplever sin hälsa. Men vi kan inte förutsäga hur livet gestaltar sig för enskilda individer.

Lupp som undersökning kan på vissa sätt liknas vid andra typer av stora undersökningar så som Levnadsnivåundersökningen (LNU) som genomförts i Sverige sedan 1968. I LNU studeras människors levnadsförhållanden inom områden som familj, utbildning, ekonomi, sysselsättning och hälsa. Datamaterialet används till en rad olika sociologiska och samhällsvetenskapliga analyser (Evertsson & Magnusson, 2014). På liknande sätt kan lupp användas och sättas i sitt sammanhang – att studera unga människors levnadsvillkor och om levnadsvillkoren skiljer sig åt när det gäller vissa sociala strukturer.

INFLYTANDE & REPRESENTATION I POSITIONEN SOM UNG MEDBORGARE

Unga under 18 år har inget formellt inflytande eftersom de inte kan delta i de allmänna valen. Samtidigt är ett av de övergripande målen för den nationella ungdomspolitikerna just att ungdomar ska ha inflytande över samhällsutvecklingen. Formuleringen relaterar bland annat till FN:s konvention om barns rättigheter, artikel 12 om att *barn ska erbjudas möjligheten till inflytande och delaktighet i frågor som rör dem*.

I 2014 års Demokratiutredning (SOU 2016:5) betonas betydelsen av politisk jämlikhet där delaktighet är ett centralt begrepp. I utredningen lyfts att det finns en normativ förståelse av relationen mellan individens delaktighet och det demokratiska samhället. Upplevelsen av att ha varit med om att påverka politiska processer bidrar till en känsla av delaktighet, tillhörighet och ansvarstagande (SOU 2016:5, s. 80). Det innebär att ett brett deltagande inte enbart handlar om att stärka individens möjligheter till inflytande utan också om att stärka tilliten till samhället. Utgångspunkten att samhällsmedborgare ska vara ansvarstagande, kan också exkludera individer i relation till hur ansvaret uttrycks (se Bergman & Wall, 2016). Unga under 18 år är *exkluderade* ur de formella processerna för inflytande, vilket också innebär att de inte bär något formellt ansvar för beslutsprocesser, d.v.s. de ges inte formell makt att bestämma.

Ofta beskrivs ungdomstiden som den period under vilken demokratisk fostran sker - den utvecklingsfas inom vilken man lär sig att ta ansvar och att bli en fullvärdig medborgare (för diskussion se Mizen, 2004). Sådana beskrivningar utgår ifrån det dominerande perspektivet på barn och ungdomar som *becomings* som vi behöver förhålla oss kritiska mot. Demokratifrågan bör inte behandlas som en nutida fostran för framtida rättigheter (Näsman, 2004). Barn och unga är en del av samhället och bör ha rätt att få sin röst hörd, här och nu!

Barnrättsperspektivet har som utgångspunkt – att värna om barns rättigheter. FN:s konvention om barns rättigheter är formulerat som ett extra skydd utöver de mänskliga rättigheterna som gäller alla - så som rätt till tilldelning av samhällets resurser och skydd mot övergrepp och utnyttjande från andra. Näsman (2004) skriver:

Även vuxna är objekt för tilldelning av resurser och skydd från utnyttjande och övergrepp från andra. Även vuxna kan ses som svaga, okunniga och i behov av omhändertagande. I förhållande till staten är medborgare både objekt och subjekt oavsett ålder. Det som skiljer barn från vuxna är inte en totalt annan status utan omfattningen av det egna handlingsutrymmet. (Näsman, 2004, s. 60)

På ett sätt kan man säga att barnrättsperspektivet försöker kompensera för den maktobalans som är inbyggd i den uppdelning av åldersgrupper och inkludering/exkludering av åldersgrupper som görs inom ramen för medborgarskap i vårt samhälle. Däremot bidrar inte barnkonventionen till ett ifrågasättande av maktstrukturerna. Näsman (2004) menar exempelvis att barns rättigheter i hög utsträckning bygger på att vuxna följer artikel 3 i barnkonventionen, det vill säga - sätter barnets bästa i främsta rummet vid alla åtgärder som rör barn. Men inte heller det är någon garanti för att barnen och ungdomarna kommer att få det ”bättre”! Vad innebär det att sätta ungdomarnas bästa i främsta rummet? Det finns ju en risk att den vuxna medborgaren, i all välmening, tar på sig ansvaret att agera och att fatta beslut som man tror är bäst för ungdomarna men utan att egentligen lyssna in vad ungdomarna själva tycker och utan att låta ungdomarna ha inflytande över beslutsprocesser. Det finns anledning att förhålla sig normkritiskt och att vara uppmärksam på vad vi lägger i betydelsen *barnets bästa*. Hur förhåller vi oss till barn och unga som politiska aktörer? I vilken grad deltar unga i beslutsprocesser? Och hur delaktiga känner de sig, givet att känslan av delaktighet är en grundbult i det demokratiska samhället (jfr SOU 2016:5, s. 80)?

Ungdomars delaktighet

Delaktighet är ett mångfacetterat begrepp som används på olika sätt i olika sammanhang, men man kan urskilja två huvudsakliga användningar av begreppet: i) delaktighet som generellt deltagande i en aktivitet och ii) delaktighet i beslutsfattande, skriver Elvstrand (2009). Den nationella ungdomspolitiken relaterar, som inledningsvis nämnts, till FN:s konvention om barns rättigheter, artikel 12 om att *barn ska erbjudas möjligheten till inflytande och delaktighet i frågor som rör dem*. Delaktighet kan, som Elvstrand (2009) menar, betraktas som ett demokratiskt värde som både innebär delaktighet som social inkludering (att få vara med) och delaktighet i beslutsfattande. I en rapport från Ungdomsstyrelsen (nu MUCF) tillämpas ett brett perspektiv på ungas delaktighet och inflytande. Ungas inflytande handlar både om inflytande i förhållande till de offentliga beslutsarenorna (på kommunal, regional och nationell nivå) och om inflytande i de sfärer och verksamheter som unga vistas i (Fokus 10, Ungdomsstyrelsens skrifter 2010:10). Även i denna rapport kommer ungdomars inflytande och delaktighet att belysas utifrån ett brett perspektiv, vilket innebär att delaktighet betraktas som en delaspekt av andra politikområden och inte som en separat fråga vid sidan av andra områden. Forkby och Nilsson (2013) nämner exempelvis föreningslivet, familjen och skolan som arenor inom vilka demokrati kan utövas. Samtidigt finns det exempel på när begreppet delaktighet haft tomma beteckningar, det vill säga då delaktighet använts som ett modeord

och i själva verket inneburit en skendemokrati istället för att bli tagen i anspråk och få möjlighet att utveckla gemensamma resurser och möjligheter (Forkby och Nilsson, 2013, s. 36). Ett sätt att få syn på graden av delaktighet och inflytande är att ta hjälp av modeller som mäter delaktighet.

Delaktighetsstegen

Barn och ungas delaktighet och inflytande kan analyseras och förstås med hjälp av Roger Harts delaktighetstege (1992), som först utvecklats av Sherry Arnstein (1969) för att mäta medborgarinflytande. Stegen består av åtta stegpinnar. De tre lägsta ger bara sken av att unga är delaktiga, men egentligen innebär de ingen reell delaktighet. Nivåerna fyra till åtta är stigande grader av delaktighet. Den första nivån av delaktighet (nivå 4) innebär att barnet eller den unga personen har fått information om vad som ska hända vilket betraktas som en grundläggande förutsättning för delaktighet (Elvstrand, 2009). Däremot är ungdomars möjligheter att påverka mycket begränsade på denna nivå och flera forskare betraktar inte den fjärde nivån som delaktighet (se Närvänen & Näsman, 2007). På den högsta nivån (nivå 8) är det barnen och ungdomarna själva som initierar idéer eller projekt och fattar beslut tillsammans med vuxna.

Illustration 3:1: Harts delaktighetsstege, översatt av Elvstrand (2009, s. 18)

Grader av delaktighet	8 Initierade av barn, gemensamma beslut med vuxna
	7 Initierade beslut och styrda av barn
	6 Initierade av vuxna, delade beslut med barn
	5 Rådfrågade och informerade
Ingen delaktighet	4 Anvisade men informerade
	3 Symbolvärde
	2 Dekoration, betydelselös
	1 Manipulation

Det har förts diskussioner om huruvida steg nummer sju och åtta borde byta plats med varandra, det vill säga att barn och ungas självbestämmande borde vara den högsta graden av delaktighet. Hur man ser på detta har att göra med om man betraktar barn som en minoritet eller som ingående i ett större kollektivt sammanhang. Betraktar man barn och unga som en minoritet som ska befrias från förtryck då är självbestämmande frigörelsens mål. Betraktar man barn och unga som ingående i ett större kollektivt sammanhang då är befrielsen från förtryck en kombination av självbestämmande på vissa frågor och medbestämmande på andra, menar Näsman (2004). Det går inte att bortse från den relativa maktobalansen mellan vuxna och ungdomar när det exempelvis handlar om det förvärvade sociala och ekonomiska kapitalet som många gånger spelar roll i relation till inflytande. Det

kan exempelvis handla om att ha ekonomiska resurser att genomföra vissa aktiviteter eller att ha sociala kontakter och kunskaper om kontaktvägar för att komma fram till de individer som har mandat att ta beslut. Barn och ungas delaktighet förutsätter att vuxna skapar förutsättningar för unga att driva och genomföra sina idéer. Det handlar om att stötta barnen och ungdomarna i deras processer till delaktighet och inflytande. Det ska däremot inte vara upp till de vuxna att göra bedömningen i vilka frågor barn och unga får vara delaktiga i. Barn och ungdomar har rätt till att ta initiativ till delaktighet även på de områden som vuxna kanske inte direkt sett som givna (Näsman, 2004).

Ungdomars delaktighet är ett genomgående tema i rapporten. I detta kapitel fokuserar vi på ungas politiska delaktighet och synen på möjligheten till lokalt inflytande.

Intresse, vilja och möjlighet till politiskt deltagande

Politiskt deltagande

Ungdomarna har fått svara på direkta frågor om intresset för politik och samhällsfrågor, men de har också fått svara för om de har gjort eller kan tänka sig göra vissa handlingar som ofta står som markörer för engagemang i politiska frågor eller samhällsdebatt (illustration 3:2 och 3:3). I tidigare luppundersökningar fanns frågor även om olagliga handlingar så som frågan om man har förstört allmän egendom i protest eller om man kan tänka sig att göra det. Efter 2009 ställs inte de frågorna. Likaså ställs inte längre den hypotetiska frågan om vad man skulle satsa på i kommunen om man var politiker. På den frågan fick ungdomarna välja högst fyra alternativ från en omfattande lista över politikområden.

Det som var intressant utifrån resultaten över ungdomarnas prioriterade områden var att ungdomar inte väljer enbart de politikområden som primärt berör deras liv "här och nu". Exempelvis var äldreomsorgen och barnomsorgen högt prioriterade politikområden bland unga. Det är alltså inte så att unga lever i en egen bubbla och enbart ser det som primärt berör deras vardag i de sfärer de vistas. Unga människor är också en del av samhället. De ser, hör och känner av det samhällsklimat som de befinner sig i. De kommer i kontakt med diskussioner om olika välfärdsfrågor på ett eller annat sätt och de tänker inte mindre på sina medmänniskor bara för att de råkar befinna sig i den livsfas där de kategoriseras som unga.

Just unga människors politiska engagemang är någonting som väcker vuxenvärldens oro. Denna oro bör delvis förstås mot bakgrund av att det finns en rädsla för att vissa värden kommer att gå förlorade samt att oron är ett återkommande fenomen genom alla tider så fort det handlar om föreställningar om framtiden och hur samtidens unga ska bära upp rollen som framtidens idealmedborgare (Ziehe, 1993).

Redan på Sokrates tid uttrycktes en oro för (och förfasa över) hur ungdomarna levde sina liv, men demokratin har levt vidare, utvecklats och tagits sig uttryck i nya former. Bäck, Bäck och Gustafsson redogör i en delrapport på uppdrag av 2014 års Demokratiutredning hur ungas politiska deltagande ser ut dels utifrån traditionella former för politiskt deltagande och dels det politiska deltagandet på sociala medier. Författarna uppmärksammar att det länge funnits en oro gällande unga människors lägre engagemang i politiska partier. Trenden är att färre medborgare engagerar sig i politiska partier, oavsett ålder, men den negativa trenden är särskilt tydlig bland unga medborgare. Partiernas ungdomsförbund tappar medlemmar snabbare än partierna generellt och unga politiker hoppar ofta av sina uppdrag i förtid. Samtidigt visar flera internationella och nationella undersökningar att unga svenskar är mycket intresserade av politik. En möjlig förklaring är att unga engagerar sig i andra former än just traditionell partipolitik (Bäck m.fl. 2016).

I diagram 3:2 och 3:3 presenteras hur många procent av ungdomarna i högstadies- respektive gymnasiegruppen som svarat att de gjort eller kan tänka sig göra olika handlingar. Dessa handlingar är: *ta kontakt med en politiker, delta i en demonstration, diskutera samhällsfrågor på nätet, skriva ett medborgarförslag samt gilla/dela ett inlägg om samhällsfrågor eller politik på internet.*

De första tre frågorna är jämförbara över tid. Frågorna ställdes år 2009 och 2015. Formuleringarna i svarsalternativen skiljer sig något åt mellan åren från exempelvis ”det har jag gjort” år 2009 till formuleringen ”ja” i 2015-års Luppenkät. Svarsalternativen är dessutom rangordnade i olika ordning i de tidigare luppenkäten jämfört med den senaste enkäten. Detta kan i viss mån påverka jämförbarheten.

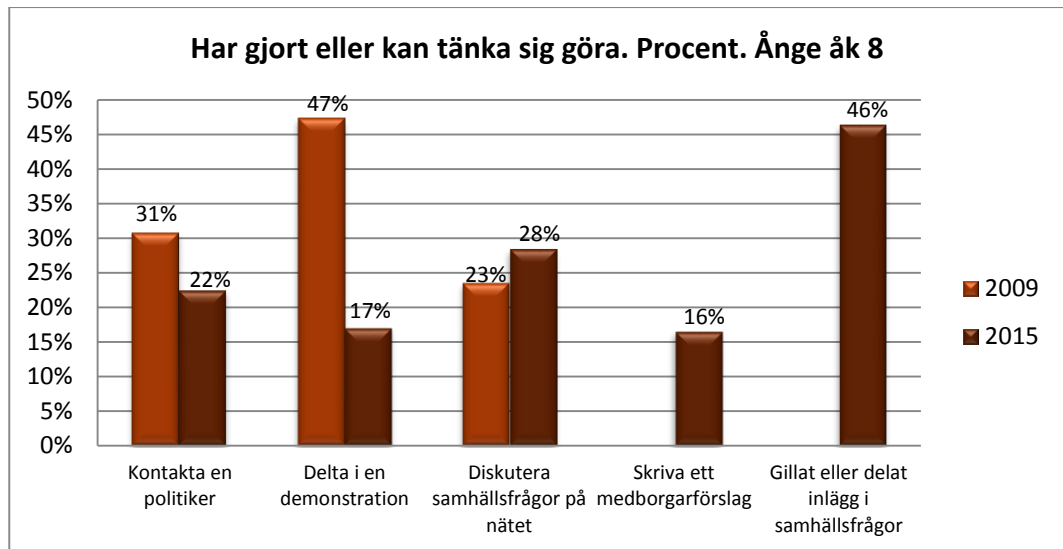
Frågan om medborgarförslag ställdes inte 2009. Frågan om att dela eller gilla inlägg om samhällsfrågor på forum på nätet är en ny fråga för 2015. Därför kan vi inte uttala oss om förändringen över tid för dessa två frågor.

Som vi kan se i diagrammen 3:2 och 3:3 har de traditionella formerna för politiskt deltagande - att kontakta en politiker och att delta i en laglig demonstration, minskat sedan 2009. Däremot att delta i en politisk diskussion på nätet – antingen genom att diskutera på forum eller bloggar eller att gilla eller dela ett inlägg ligger på en relativt hög nivå år 2015. Närmare hälften av årskurs 8 eleverna och 39 procent av gymnasieeleverna, år 2, har gillat/delat inlägg om samhällsfrågor på nätet eller kan tänka sig att göra det. Detta bekräftar den bild som ges av Demokratiutredningen, nämligen att unga uttrycker sitt politiska engagemang på andra sätt än de traditionella formerna (SOU 2016:5) och att många föredrar att delta politiskt genom andra kanaler än traditionella institutioner (Bäck m.fl. 2016).

Samtidigt behöver vi vara försiktiga med att tolka in för mycket i detta. Forum på nätet ersätter inte traditionella forum för politiskt och civilsamhälleligt deltagande, och strukturella faktorer påverkar delaktigheten på nätet likväl som delaktigheten

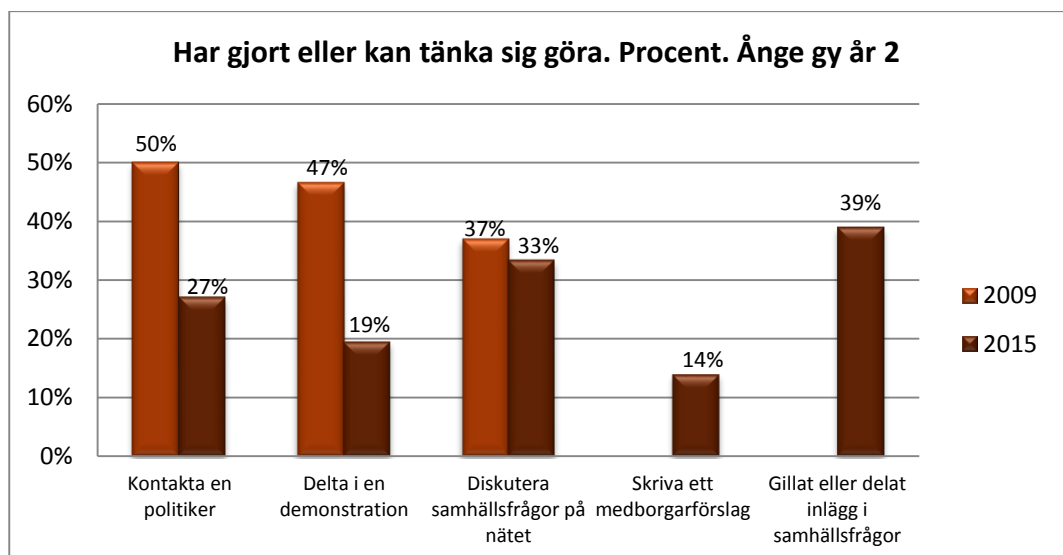
offline. Det vill säga, faktorer så som kön, socioekonomisk status, utbildning m.m. spelar roll för vilka som får tillgång till och använder sig av digitala verktyg för att påverka. Flera studier visar att de som organiserar sig på nätet är i regel de som organiserar sig offline (Lindgren, 2014 i Fokus 14).

Illustration 3:2: Har gjort eller kan tänka sig göra. Ånge, Högstadiet

I diagrammet ser vi att de politiska handlingarna *kontakta en politiker* och *delta i en demonstration* har minskat sedan 2009. Exempelvis har handlingen att kontakta en politiker (eller tänka sig att kontakta en politiker) minskat från 31% 2009 till 22% 2015.

Illustration 3:3: Har gjort eller kan tänka sig göra. Ånge, Gymnasiet

I diagrammet ser vi att de politiska handlingarna *kontakta en politiker* och *delta i en demonstration* har minskat sedan 2009. År 2009 svarade 50 procent av eleverna på gymnasiet att de hade kontaktat eller kunde tänka sig kontakta en politiker. År 2015 är det 27 procent av eleverna år 2 på gymnasiet som svarar det.

Intresse för politik och samhällsfrågor

I 2012-års lupp rapport diskuterades intresse för politik kontra intresse för samhällsfrågor, samt skillnaden mellan en önskan från ungdomarna att vara med och påverka och hur de uppfattar sina möjligheter att göra det (Dalin, Bostedt och Blusi, 2013). Vi kan se samma tendens i den senaste luppundersökningen, det vill säga, intresset för samhällsfrågor är högre än intresset för politik och viljan till lokal påverkan är betydligt högre än uppfattade möjligheter att påverka. Intresset och viljan ligger i nivå med svaren för hur det ser ut i riket totalt, det vill säga det sammanslagna resultatet för samtliga kommuner som deltog i Lupp 2015. Även i den senaste demokratiutredningen (SOU 2016:5) bekräftas bilden att intresset för samhällsfrågor är genomgående högre än intresset för politik samt att det finns ett glapp mellan andelen unga som vill påverka och andelen unga som upplever att de har ett faktiskt inflytande.

När det gäller det mer utbredda intresset för samhällsfrågor jämfört med intresset för politik är det rimligt att anta att frågans formulering påverkar utfallet. Ordet politik associeras kanske främst till partipolitik och får därmed en snävare betydelse. Samtidigt finns det, föga förvånande, ett ganska starkt statistiskt samband mellan intresset för politik och intresset för samhällsfrågor (korrelation 0,598 för åk 7-9 och 0,575 för Gy år 1-3, Länet). Det finns också ett positivt samband mellan intresse både för politik och samhällsfrågor och viljan att påverka i frågor som rör den kommun man är bosatt i. Det kan man nästan konstatera enbart utifrån linjediagrammet för högstadiet där framförallt linjen som representerar viljan att påverka och linjen som representerar samhällsintresset följs åt ganska väl.

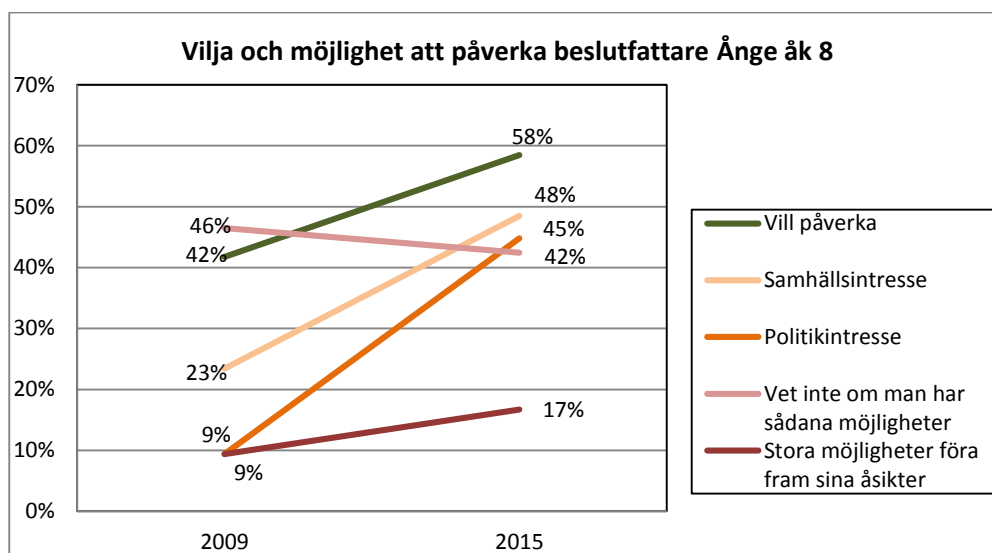
Precis som tidigare år kan vi observera att ungdomarna i högstadieåldern uppger något lägre intresse för samhällsfrågor och politik jämfört med ungdomarna på gymnasiet. Däremot är viljan att påverka nästan lika hög i båda åldersgrupperna (58% i åk 8 och 56% i Gy år 2).

När det gäller 2015-års resultat, på indikatorerna *intresse*, *vilja* och *möjlighet*, ligger svarsfördelningarna för ungdomarna i Ånge över rikssnittet. Med rikssnittet syftar vi på hur de sammanslagna resultaten ser ut för samtliga kommuner som deltagit i Lupp under året. För högstadieungdomarna (Riket 13-16 år) är det följande värden: Intresse samhällsfrågor: 43%; Intresse politik: 32%; Vill påverka: 48%. För gymnasieungdomarna (Riket 16-19 år): Intresse samhällsfrågor: 52%; Intresse politik: 39%; Vill påverka: 50%. Det är särskilt det höga politiska intresset som utmärker sig bland unga i Ånge kommun. Även andelen elever i årskurs åtta som svarar att de vill påverka (58% av åk 8 eleverna i Ånge jämfört med 48% av högstadieeleverna i riket).

**Illustration 3:4: Intresse, vilja och möjlighet att påverka beslutsfattare.
Ånge, Åk 8 och Gy år 2**

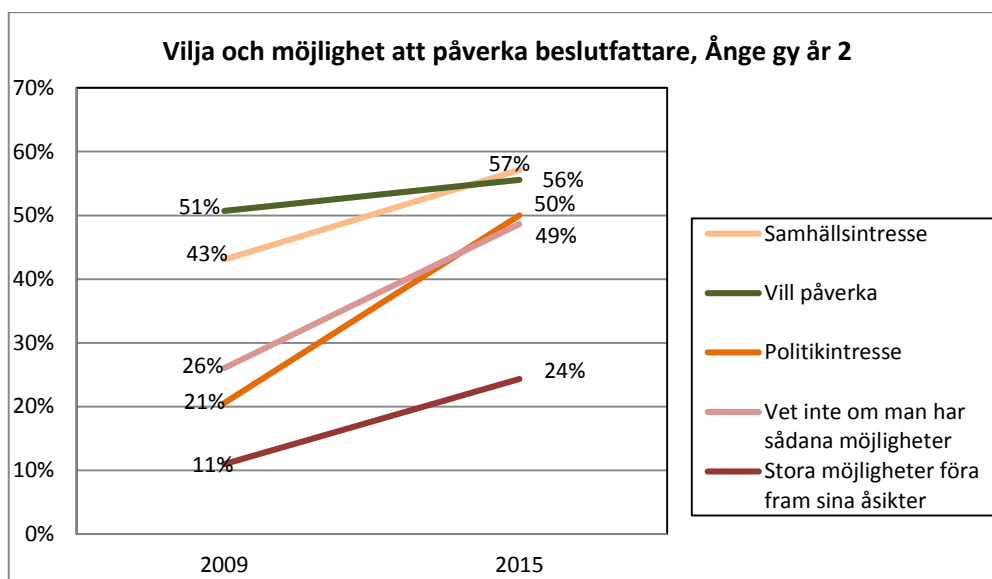
ÅNGE		Åk 8 2009	År 2 2009	Åk 8 2015	År 2 2015
Intresse	Intresse för samhällsfrågor	23%	43%	48%	57%
	Intresse för politik	9%	21%	45%	50%
Vilja och möjlighet	Vill påverka	42%	51%	58%	56%
	Möjlighet att föra fram sina åsikter: (vet inte)	46%	26%	42%	49%
	(ganska eller mycket stora)	9%	11%	17%	24%

**Illustration 3:5: Intresse, vilja och möjlighet att påverka beslutsfattare,
Ånge åk 8**

I diagrammet ser vi t.ex. att viljan att påverka i den kommun man bor i (grön linje) har stigit till 58 % bland eleverna i årskurs 8, år 2015. Samtidigt är det fortfarande många som inte vet vilka möjligheter de har att föra fram sina åsikter (rosa linje), även om andelen har minskat något (46% år 2009 och 42% år 2015).

Illustration 3:6: Intresse, vilja och möjlighet att påverka beslutsfattare, Ånge år 2 gymnasiet

I diagrammet ser vi att samtliga indikatorer har ökat sedan år 2009. Det politiska intresset har ökat markant (från 21% till 50%). Viljan att påverka i kommunen var hög redan 2009 (51%) och har ökat med några procentenheter (5 procentenheter – till 56%) år 2015.

Vilja och möjlighet att påverka

I diagrammen (3:5 och 3:6) är det visuellt framträdande hur skillnaderna ser ut mellan viljan och möjligheten att påverka. För år 8 skiljer det 41 procentenheter och för gymnasiet år 2 skiljer det 32 procentenheter mellan viljan och möjligheten att påverka. Det stora glappet mellan viljan och möjligheten kan skapa frustration, kanske även lägre förtroende för demokratin. I detta avsnitt försöker vi problematisera det stora gapet mellan upplevd vilja och möjlighet att påverka bland annat genom att undersöka hur olika grupper svarar på dessa frågor. Vi kommer också att titta närmare på sambanden mellan viljan att påverka, möjligheten till inflytande och förtroendet för politiker i kommunen.

Trots att den upplevda möjligheten till inflytande är på förhållandevis låg nivå så kan vi i diagram 3:6 se att det för gymnasiegruppen har skett en relativt kraftig ökning när det gäller uppfattningen om möjligheterna att föra fram sina åsikter. År 2009 var det 11 procent av respondenterna på gymnasiet som upplevde att de hade stora möjligheter att föra fram sina åsikter. I den senaste luppundersökningen, år 2015, är det 24 procent av gymnasieungdomarna i Ånge som upplever att de har stora möjligheter att föra fram sina åsikter till de som bestämmer i kommunen. Å andra sidan har det också skett en kraftig ökning av andelen som inte känner till möjligheterna att föra fram sina åsikter (från 26 % år 2009 till 49 % år 2015). Detta kan tyda på att det finns en polarisering, det vill säga att vissa ungdomar rustas

ganska väl med information om sina rättigheter medan andra inte gör det. Ett sådant argument skulle vara i linje med analysen i demokratiutredningen 2016 där man exempelvis lyfter fram en del faktorer som spelar roll för upplevelsen av möjligheten att påverka. Till exempel har man sett att det är vanligare att unga med högutbildade föräldrar både *vill* vara med och påverka och upplever att de faktiskt *kan* påverka politiska beslut i högre utsträckning än andra unga. Socioekonomisk status har också betydelse för upplevelsen av möjligheter att delta och påverka. Det är vanligare att unga som är ekonomiskt utsatta upplever att de har sämre möjligheter att påverka och de känner sig mindre delaktiga när man jämför med unga som inte är ekonomiskt utsatta. Dålig hälsa och låg självkänsla är också faktorer som påverkar känslan av delaktighet negativt (SOU 2016:5, s. 518).

Bakgrundsvariabler

Vi har undersökt hur svaren på frågan angående möjligheter att föra fram åsikter skiljer sig åt mellan olika grupper och vi använde data för länet för att få ett stort underlag. I analysen exkluderade vi de som svarade att de inte vet om de har möjligheter att föra fram sina åsikter (ca: hälften av ungdomarna). Det är en stor grupp som svarar *vet inte* och vi har anledning att undersöka dem närmare senare i kapitlet.

Som vi ser i diagrammet för högstadiet i Ånge kommun (3:5) är det enbart 17 procent av ungdomarna som svarat att de upplever sig ha ”ganska” eller ”mycket stora möjligheter” att föra fram sina åsikter. I hela länet är det ungefär 20 procent, vilket motsvarar 433 högstadieungdomar.

År 2 på gymnasiet är det 24 procent i Ånge och 19 procent (329 gymnasieungdomar) i länet som har svarat ”mycket” eller ”ganska stora möjligheter” att föra fram sina åsikter till de som bestämmer i kommunen. Ånges andraårsgymnasister ligger med andra ord över genomsnittet för länet när det gäller uppfattade möjligheter till inflytande.

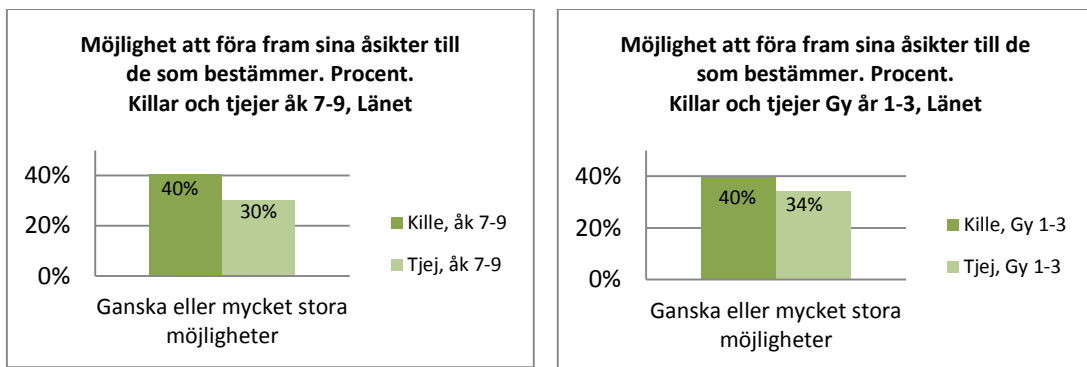
Vilka är det då som tenderar att svara positivt när det gäller tilltron till möjligheten att föra fram sina åsikter?

Först undersökte vi vilka bakgrundsfaktorer som kan förklara variationen i hur inflytande upplevs. Det var främst utifrån svaren från länets högstadieungdomar som vi kunde hitta statistiskt säkerställda samband mellan upplevelsen av graden av inflytande och de förklarande faktorer som vi har studerat. I en logistisk regressionsmodell testade vi om faktorerna kön, familjeanknytning, sexuell läggning och funktionsnedsättning kunde förklara variationen i hur graden av möjlighet att föra fram sina åsikter upplevs. Det vill säga, de ovan nämnda bakgrundsvariablerna analyserades samtidigt för att ta reda på om *bakgrund* spelar någon roll för hur man svarar på frågan om inflytande. Det visade sig att de två första faktorerna (kön och familjeanknytning) spelar roll. Det är lägre odds (oddskvot 0,61) för en tjej än för

en kille att svara ”stora möjligheter att framföra åsikter” och det är högre odds (oddskvot 1,45) för en ungdom med utomnordisk anknytning att svara ”stora möjligheter”.

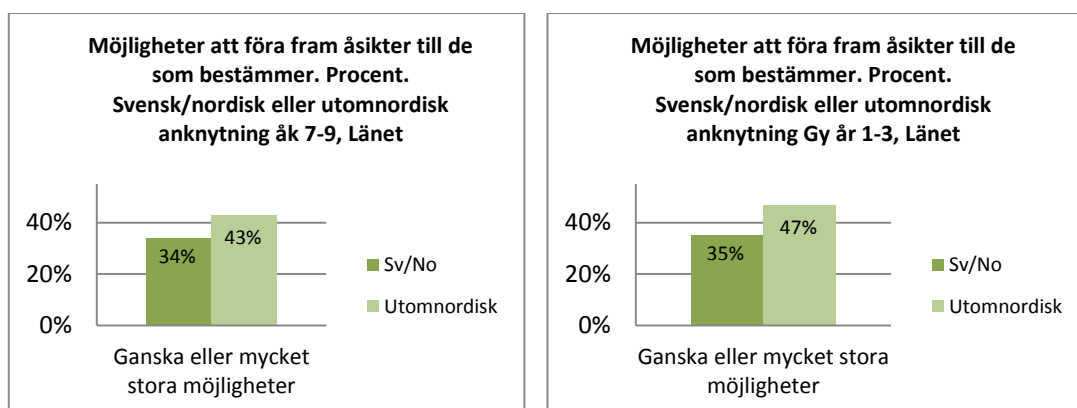
Ett annat sätt att beskriva skillnaderna i hur svaren på frågan om möjligheter till inflytande skiljer sig mellan könen är att titta på fördelningen av svaren mellan killar och tjejer i länet. I diagrammen nedan redovisas enbart svaren ”ganska” eller ”mycket stora möjligheter”. Andelen har beräknats efter att svarsalternativet ”vet inte” har räknats bort. I högstadiegruppen är det då 40 procent av killarna och 30 procent av tjejerna i länet som har svarat att de har ganska eller mycket stora möjligheter att föra fram sina åsikter. Det är med andra ord något vanligare att killar i årskurs 7-9 i länet svarar att de har stora möjligheter att föra fram sina åsikter. Skillnaden minskar bland gymnasieungdomarna (40% av killarna och 34% av tjejerna).

Studerar vi istället den beroende variabeln ”viljan att påverka i sin kommun” med samma uppsättning bakgrundsvariabler (kön, familjeanknytning, sexuell läggning och funktionsnedsättning) visar det sig istället att viljan att påverka är något högre bland tjejerna. Det vill säga, det är något fler tjejer än killar som svarar att de *vill* påverka, samtidigt som det är något färre tjejer än killar som upplever att de *får* påverka.

Familjeanknytning är en variabel som förklarar en del av variationen i möjligheter att påverka, både i högstadie- och gymnasiegruppen. Unga med utomnordisk anknytning skattar möjligheten till inflytande något högre än ungdomar som inte har

utomnordisk anknötning. Samma tendens kunde vi observera i tidigare luppundersökningar.

När det gäller viljan att påverka i den kommun som man bor i så är det enbart bakgrundsvariabeln kön som har ett signifikant samband i båda åldersgrupperna, där det är något högre chans att man svarar "vill påverka" om man är tjej jämfört med om man är kille. I gymnasiegruppen är även variabeln sexuell läggning betydelsefull när det gäller viljan att påverka. Det är något vanligare att ungdomarna som har svarat att de inte har en heterosexuell läggning vill påverka i frågor som rör deras kommun (oddskvot 1,77).

Negativa livserfarenheter

I en annan regressionsmodell testades huruvida negativa livserfarenheter så som mobbning och orättvis behandling påverkar upplevelsen av möjligheten att föra fram sina åsikter. De statistiskt säkerställda samband som vi kunde hitta här var att dålig hälsa, erfarenhet av att åtminstone någon gång ha blivit utsatt för orättvis behandling samt att man inte är "mycket nöjd" med livet på det stora hela är mer vanligt förekommande hos dem som har lägre tilltro till inflytande.

Modellen testades både på högstadie- och gymnasiegruppen i länet. För gymnasiegruppen är det bara faktorn *inställningen till livet* som har ett statistiskt säkerställt samband vad gäller variationen i tilltron till inflytande. Liksom för högstadiegruppen finns det ett negativt samband mellan stora möjligheter till inflytande och att man inte känner sig mycket nöjd med sitt liv på det stora hela.

Samma uppställning av förklarande variabler, negativa livserfarenheter, testades på variabeln "viljan att påverka i sin kommun". Både bland högstadie- och gymnasieungdomarna i länet är det enbart variabeln *orättvis behandling* som kan förklara en del av variationen i *viljan till inflytande*. Det är vanligare att de som åtminstone någon gång har blivit utsatta för orättvis behandling svarar att de vill påverka.

Bland de som har känt sig orättvist behandlade åtminstone någon gång det senaste halvåret är det kring 60 procent som svarar att de vill påverka jämfört med strax över 40 procent av de som inte har erfarenhet av orättvis behandling som vill påverka. Detta gäller både för högstadieskolorna och också gymnasieskolorna i länet.

Gapet mellan viljan att påverka och möjligheten att föra fram sina åsikter bör tas på stort allvar. Det ena skälet är att det kan finnas risk att det skapas frustration eller kanske till och med uppgivenhet hos de individer som vill påverka men som upplever att de har små möjligheter att göra det. Inte minst bör vi uppmärksamma den skillnad som framträder mellan killar och tjejer som inte enkelt kan förklaras utan bör ses som en indikation på ett större strukturellt mönster. Även den grupp av individer som någon gång upplevt sig orättvist behandlade har högre benägenhet att vilja påverka samtidigt som de i lägre utsträckning svarar att de har stora möjligheter att påverka.

Här finns det en stor outnyttjad potential. En outnyttjad resurs för samhällsutvecklingen! De individer som har självupplevd erfarenhet av orättvis behandling kan bidra till att utveckla ett mer inkluderande samhälle. Likaså är det inte orimligt att tänka sig att de individer som svarat att de inte är heterosexuella kan bidra till att uppmärksamma heteronormativa begränsningar i samhället som systematiskt missgynnar grupper av individer. Vår hypotes är just den att anledningen till att icke-heterosexuella i högre utsträckning vill påverka är för att de ser saker som behöver förändras i samhället. I dagens samhälle utgår vi från heterosexualitet som norm, vilket många gånger exkluderar individer som inte är heterosexuella.

Vilja, möjlighet och förtroende

Det finns inget statistiskt samband mellan viljan att påverka och upplevda möjligheter att föra fram sina åsikter. Inte heller har viljan att påverka något samband med hur stort förtroende man känner för politiker. Däremot finns det ett svagt positivt statistiskt samband mellan möjligheten att föra fram sina åsikter och förtroende för politiker. Förklaringsgraden är dock låg (korrelationen är ca 0,15 både för högstadieskolor- och gymnasieskolorgruppen).

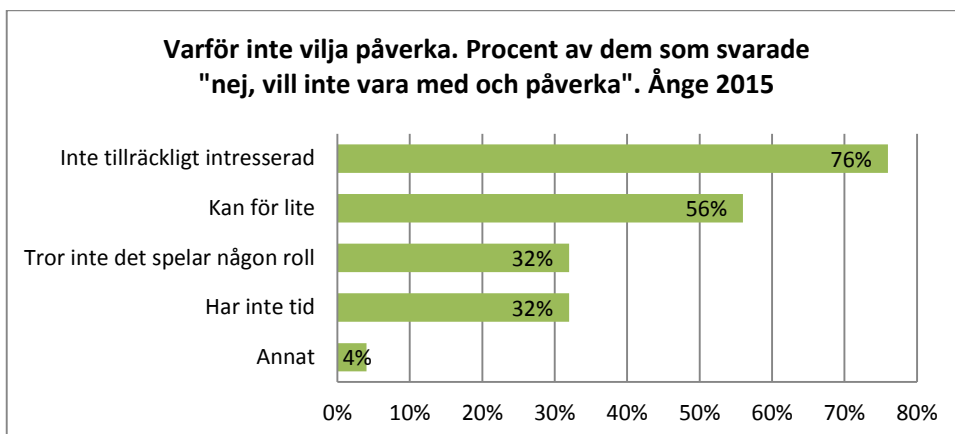
Det är ett stort problem att ca:40 procent av Ånges elever i åk 8 och nästan hälften (49 %) av eleverna på gymnasiet år 2, svarar att de inte vet vilka möjligheter de har att föra fram sina åsikter till de som bestämmer i kommunen. Enligt artikel 42 i barnkonventionen åtar sig konventionsstaterna att:

[...] genom lämpliga och aktiva åtgärder göra konventionens bestämmelser och principer allmänt kända bland såväl vuxna som barn.

Att nästan hälften av ungdomarna inte känner till vilka rättigheter de har att framföra sina åsikter till politiken måste tolkas som en allvarlig brist där vi inte lever upp till barnkonventionens mål. Till skillnad från de som svarade att de hade stora eller små möjligheter till inflytande (d.v.s. de som inte svarade ”vet ej” på möjligheter att föra fram åsikter), kan vi se att det finns ett positivt samband mellan kännedom om möjligheter och viljan att påverka. Det innebär att det är något större risk att de som inte känner till sina möjligheter svarar att de inte vill påverka.

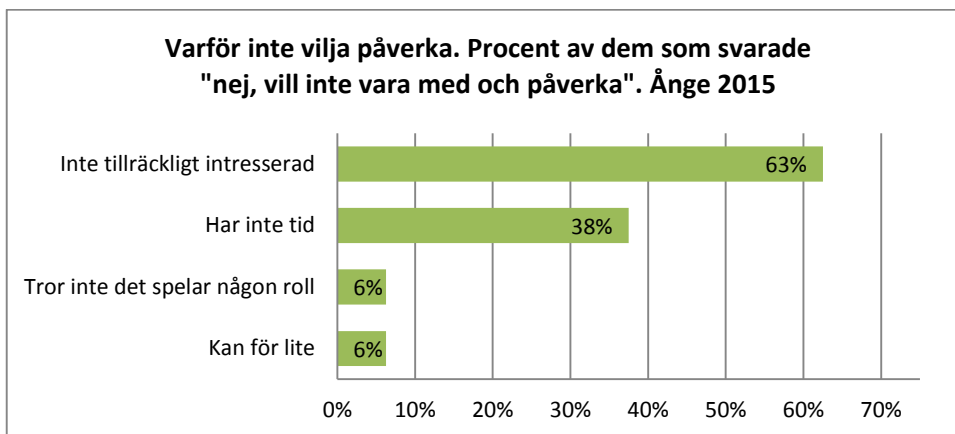
Bland eleverna i åk 8 i Ånge kommun är det 27 elever som svarar att de inte vill vara med och påverka i frågor som rör den kommun de är bosatta i. Det motsvarar 41 procent av eleverna som har svarat på frågan. I gymnasiets år 2 är det 16 elever (44 % av de som svarat) som uppger svarsalternativet ”nej”. När vi tittar på anledningarna till varför dessa individer inte vill påverka så är det vanligaste svaret att man inte är tillräckligt intresserad (76 % av högstadieläroverna och 63 % av gymnasieeleverna som svarat att de inte vill påverka). Här kunde eleverna uppge flera orsaker till att inte vilja påverka, vilket kan innebära att man både har uppgett ointresse och att man kan för lite. Vi tolkar detta som att det inte är ointresse främst som är orsaken till att man inte vill påverka. Ungefär en fjärdedel av eleverna i åk 8 i länet svarade både att de inte ville vara med och påverka och att de inte visste vilka möjligheter de hade att föra fram sina åsikter. Kunskaper om hur någonting fungerar, oavsett vilket område vi talar om, leder till ett ökande intresse och engagemang. Det vill säga, kunskaper om hur det politiska systemet fungerar och kunskaper om hur man kan påverka skulle säkerligen leda till att färre svarar ”nej” på frågan om de vill påverka i sin kommun.

Illustration 3:7: Anledningar till varför man inte vill påverka, Ånge åk 8

Vi ser att den vanligaste orsaken som uppges på frågan om varför man inte vill påverka är *inte tillräckligt intresserad* (76%). Mer än hälften svarar att de kan för lite.

Illustration 3:8: Anledningar till varför man inte vill påverka, Ånge år 2 Gymnasiet

Vi ser att den vanligaste orsaken som uppges på frågan om varför man inte vill påverka är att *inte tillräckligt intresserade* (63%). Den näst vanligaste är att man inte har tid (38%).

HÄLSA

Begreppet hälsa har en central roll i det hållbarhetsarbete som sker på olika nivåer både nationellt och internationellt. Världshälsoorganisationen (WHO) publicerade år 2008 en inflytelserik rapport Utjämnade hälsoskillnaderna inom en generation även kallad Marmotrapporten, som ur ett globalt perspektiv slog fast att ”social orättvisa dödar människor i stor skala”. I rapporten betonades särskilt vikten av ett helhetsgrepp på samhällsstrukturer och levnadsvillkor för jämlik hälsa (WHO 2008). Hälsa kan således förstås som ett helhetsperspektiv som omfattar både strukturella faktorer (exempelvis samhällsekonomi, miljö); livsvillkor (så som boende, utbildning, hälso-/sjukvård); levnadsvanor samt sociala nätverk och relationer (Forkby och Nilsson, 2013).

Den svenska folkhälsopolitiken utgår från elva målområden med syftet att skapa samhällseliga förutsättningar för en god hälsa på lika villkor för hela befolkningen (Regeringens proposition 2007/08:110 *En förnyad folkhälsopolitik*). Sex av elva målområden för det folkhälsofrämjande arbetet berörs i luppenkäten. Dessa är *delaktighet och inflytande i samhället, ekonomiska och sociala förutsättningar, barn och ungas uppväxtvillkor, fysisk aktivitet, matvanor och tobak, alkohol och narkotika*.

Ungdomars hälsa

Förhållanden under barn- och ungdomsåren har betydelse för såväl den psykiska som fysiska hälsan under resten av livet (Folkhälsoinstitutet, 2013). De flesta ungdomar, både flickor och pojkar, upplever att de har en god hälsa men besvär av stress och nedstämdhet är relativt vanliga och ökar med stigande ålder (Folkhälsomyndigheten, 2014; Hutton m.fl., 2014). Depressiva symtom och stress hänger ihop dels med förändringar under ungdomstiden dels med förväntningar på skolprestationer och på den sociala arenan (Olsson 2013).

I Sverige genomförs var fjärde år undersökningen Skolbarns hälsovanor. Sedan mitten av 1980-talet har de självrapporterade psykiska symtomen på psykisk ohälsa fördubblats (Folkhälsomyndigheten, 2014). Liknande mönster, med ökande psykosomatisk ohälsa bland tonåringar, kan ses i flera andra jämförbara länder i västvärlden (Ravens-Sieberer, 2009). När det gäller ungdomars levnadsvanor ses en positiv utveckling, främst för klassiska riskområden som användning av tobak och alkohol. Både rökning och alkoholkonsumtion visar de lägsta siffrorna sedan undersökningen startades 1985/86. Andelen elever som är tillräckligt fysiskt aktiva är dock fortsatt liten. Samtidigt ökar andelen ungdomar som uppger att de tränar fyra gånger i veckan eller mer och är den största sedan 1986/86 (Folkhälsomyndigheten, 2014). De områden om ungdomars hälsa som nämns ovan berörs även av frågor i Luppenkätens avsnitt om hälsa.

Med bakgrund av ovan är det värt att poängtera att ungdomarnas hälsa inte enbart avhandlas i detta kapitel. Hälsa bör förstås i relation till de övriga resultaten som presenteras i rapporten. Vi kommer att redogöra för några samband utifrån det holistiska perspektivet på hälsa (Medin & Alexanderson, 2000) där vi menar att hälsa bland annat innebär att skapa en meningsfull tillvaro på flera livsområden. Innan vi presenterar resultaten över samband vill vi först blicka tillbaka och redovisa indikatorer för hälsa som vi har följt över tid i tidigare lupp-rapporter.

Indikatorer för hälsa

Lupp-enkäten innehåller ett antal frågor vilka kan fungera som indikatorer på god eller dålig hälsa. Vi har kategoriserat frågorna i tre olika typer av hälsoindikatorer (Tabell 4.1). Den första typen, *Hälsoindikatorer 1*, är ungdomarnas självskattning av sin hälsa. Där redovisar vi indikatorerna *bra hälsa* och *inte bra hälsa*. *Bra hälsa* motsvarar andelen som svarar ”bra” eller ”mycket bra” – de två högsta skattningarna av fem alternativ - på frågan om hur de bedömer sin hälsa. *Inte bra hälsa* motsvarar andelen som uppger någon av de tre lägsta skattningarna, d.v.s. ”mycket dålig”, ”ganska dålig” eller ”varken bra eller dålig”.

Den andra typen, *Hälsoindikatorer 2*, innehåller frågorna som handlar om levnadsvanor så som fysisk aktivitet, matvanor och konsumtion av alkohol och tobak. Fysisk aktivitet redovisas med indikatorn *tränar varje vecka*, d.v.s. andelen som svarar att de tränar minst en gång i veckan eller oftare. Matvanor redovisas med indikatorn *hoppas över måltider*. Det motsvarar andelen som har svarat att de hoppas över frukost, lunch, eller middag flera gånger i veckan eller oftare. Konsumtionen av *alkohol och tobak* redovisas som andelen som har svarat att de röker, snusar, dricker folköl eller dricker starköl/starkcider/alkoläsk/vin/sprit någon gång i månaden eller oftare.

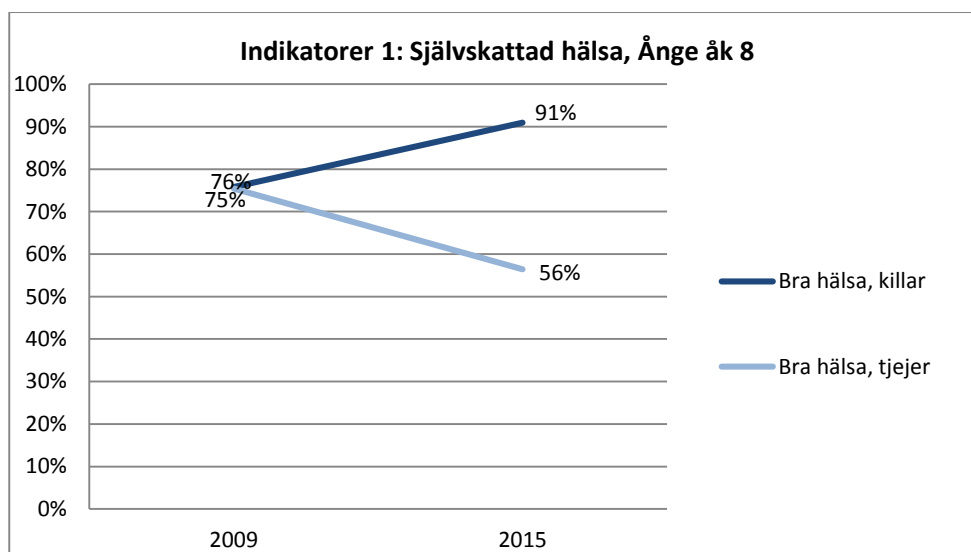
Slutligen den tredje typen, *Hälsoindikatorer 3*, omfattar frågorna som handlar om *psykosomatiska besvär* så som huvudvärk, ont i magen och svårt att somna. Precis som indikatorerna *hoppas över måltider* och *alkohol och tobak*, består indikatorn för psykosomatiska besvär av flera frågor som utgör ett index. Indikatorn redovisar medelvärdet för andelen som har uppgett att de känner av besvär en gång i veckan eller oftare när det gäller huvudvärk, magont, stress, nedstämdhet och sömnsvårigheter.

Illustration 4.1: Översikt hälsoindikatorer. Frågeområden och antal frågor som ställdes inom varje frågeområde i Luppenkäten år 2015.

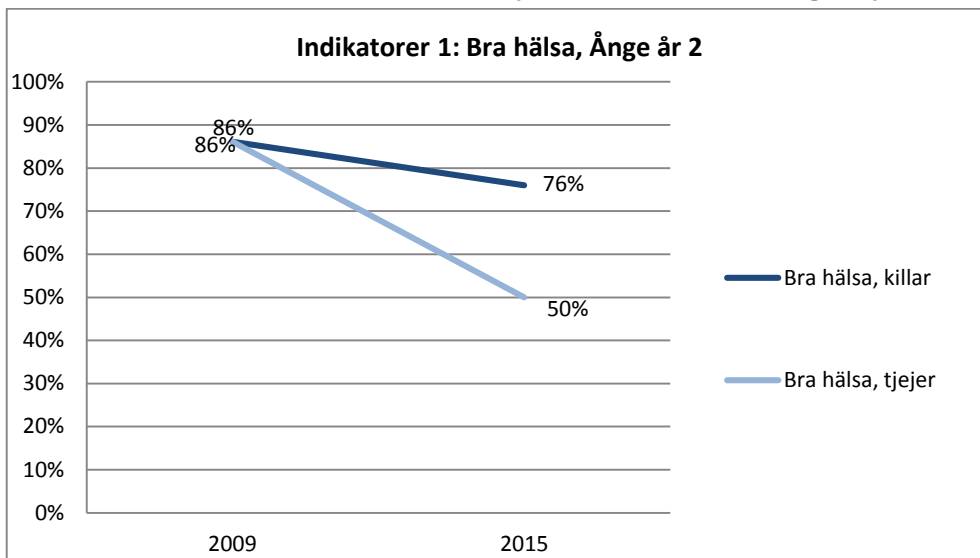
Hälsoindikator		Omfattar frågor om:	Antal frågor i Luppenkäten
1	Självskattad hälsa	- Hur du bedömer din hälsa - Hur du mår - Hur du känner dig	1
2	Levnadsvanor	- Tränar dig andfådd eller svettig - Användning av anabola steroider, cigaretter, snus, prestationshöjande medel, alkohol och narkotika - Hur du får tag på alkohol/narkotika - Får du dricka för dina föräldrar - Hur du känner dig	15
3	Psykosomatiska besvär	- Huvudvärk - Ont i magen - Stress - Nedstämdhet - Sömn	6

Illustration 4.2: Hälsoindikatorer 1, Självskattad hälsa, Ånge åk 8

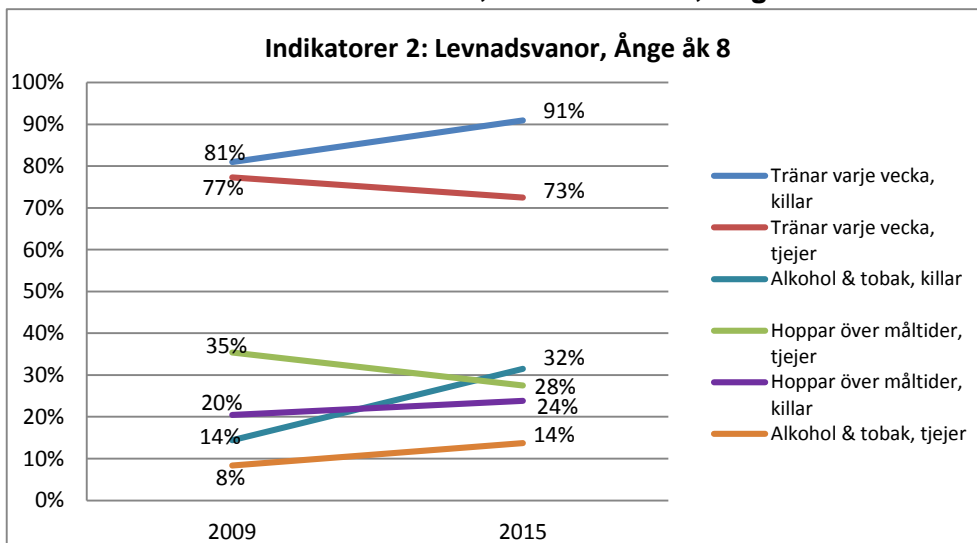
Diagrammet visar en positiv förändring för pojkarna och en negativ förändring för flickorna i åk 8 på indikatorn *självskattad hälsa*. År 2009 skattade lika stor andel pojkar och flickor sin hälsa som bra. I den senaste undersökningen ligger nivån för pojkarna på 91 procent och för flickorna på 56 procent (en skillnad på 35 procentenheter).

Illustration 4.3: Hälsoindikatorer 1, Självskattad hälsa, Ånge Gy år 2

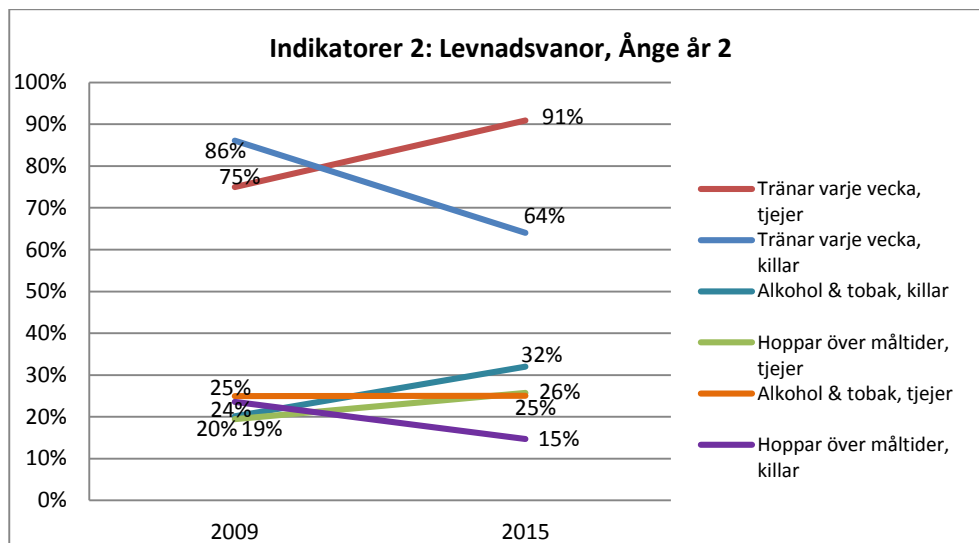
Diagrammet visar en negativ trend i självskattad hälsa både för killar och tjejer på gymnasiet. Tidigare låg nivån på 86 procent på indikatorn självskattad hälsa för båda könen. I 2015-års undersökning rapporterar färre tjejer än killar att de har ganska eller mycket bra hälsa.

Illustration 4.4: Hälsoindikatorer 2, Levnadsvanor, Ånge åk 8

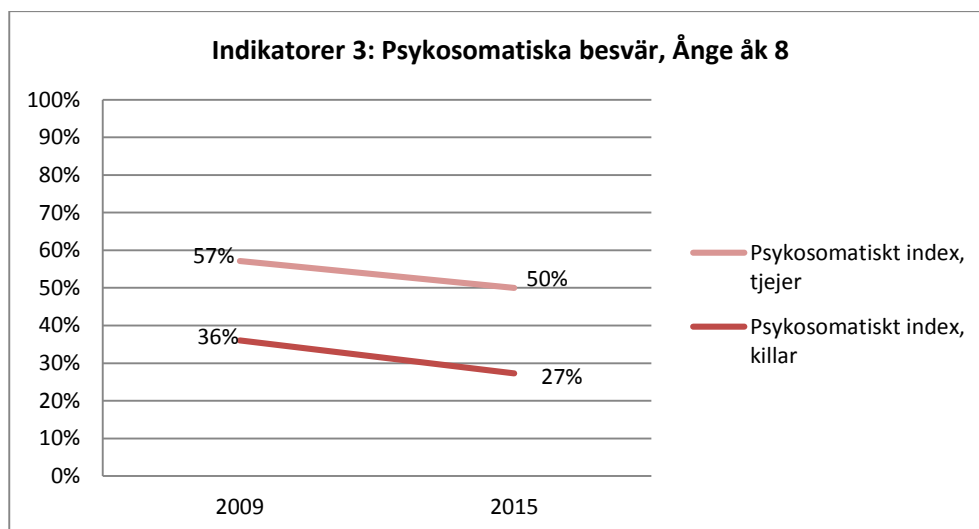
Diagrammet visar att levnadsvanan att träna en gång i veckan har minskat något för tjejerna och ökat för killarna. Vanan att hoppa över måltider har minskat för tjejerna och ökat lite för killarna. Alkohol- och tobakskonsumtionen har ökat både för tjejer och killar.

Illustration 4.5: Hälsoindikatorer 2, Levnadsvanor, Ånge Gy år 2

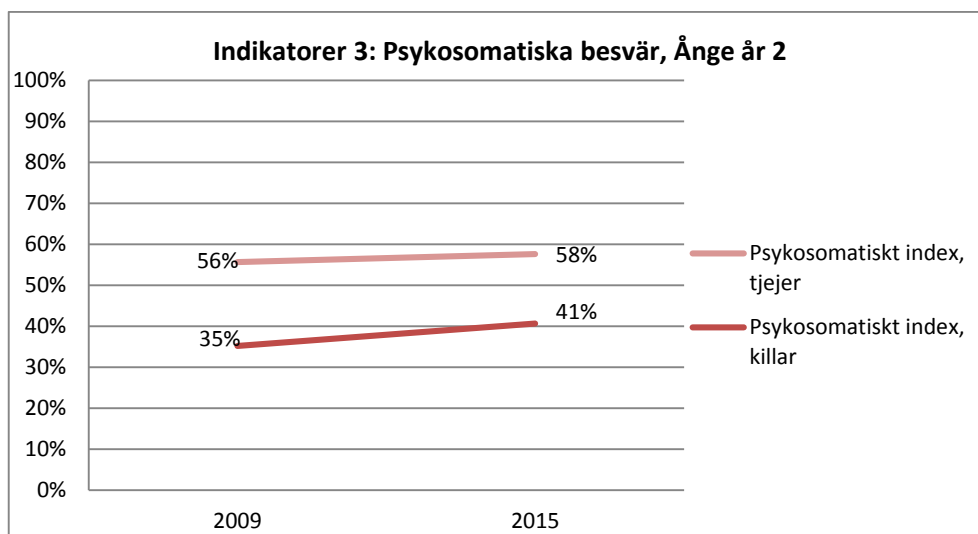
I diagrammet ses en positiv förändring för tjejerna och negativ förändring för killarna när det gäller vanan att träna minst en gång i veckan. Alkohol- och tobakskonsumtionen är oförändrad för tjejerna och har ökat för killarna – från 20% till 32%. Att hoppa över måltider har blivit något vanligare bland tjejerna (ökat från 19% till 25%) och något ovanligare bland killarna (nivån har minskat från 24% till 15%).

Illustration 4.6: Hälsoindikatorer 3, Psykosomatiska besvär, Ånge åk 8

Diagrammet visar en minskning av förekomsten av psykosomatiska besvär, både för tjejer och för killar i åk 8.

Illustration 4.7: Hälsoindikatorer 3, Psykosomatiska besvär,

Diagrammet visar en liten ökning av förekomsten av psykosomatiska besvär hos killarna. Nivån på psykosomatiska besvär är i stort sett oförändrad hos tjejerna, år 2 på gymnasiet.

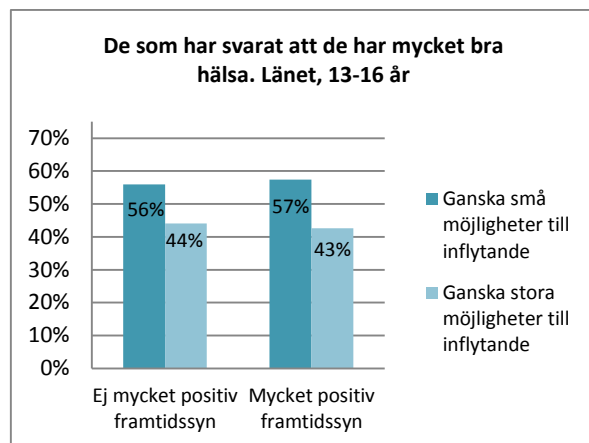
Samband mellan hälsa och andra faktorer i Lupp-enkäten

Samtliga analyser av samband mellan självskattad hälsa och andra faktorer i Lupp-enkäten har genomförts på länsnivå – både för högstadiet och gymnasiet.

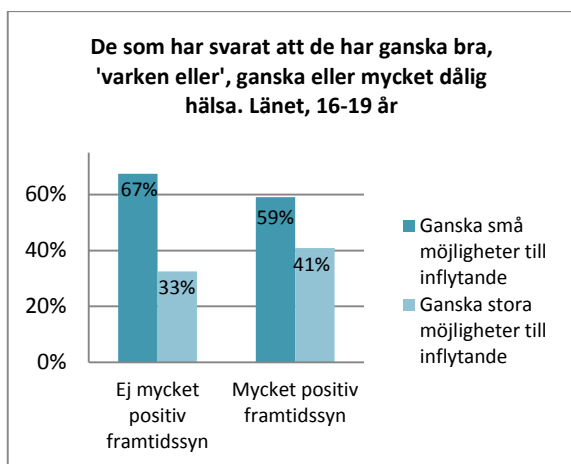
I en logistisk regressionsmodell undersöktes om ungdomarnas självskattning av hälsa kan förklaras av hur positiv framtidssyn individen har samt hur individen uppfattar sina möjligheter att föra fram åsikter till beslutsfattare. Analysen visar att både positiv framtidssyn och upplevelsen att man har goda eller mycket goda möjligheter att föra fram sina åsikter har en positiv effekt på den självskattade hälsan. Exempelvis en högstadielev som svarar att hon/han har *mycket positiv framtidssyn* har större sannolikhet att skatta sin hälsa som *mycket god* (oddskvot 4,46) jämfört med en högstadielev som inte svarar *mycket positiv framtid* (givet att de svarar lika på de övriga frågorna som inkluderats).

Skillnaderna i svaren gällande framtidssyn och möjligheter att påverka, kopplat till självskattad hälsa, kan också åskådliggöras på gruppnivå. Detta görs i nedan följande diagram. I diagrammen på vänster sida redovisas svaren för de ungdomar som har skattat sin hälsa som *ganska bra*, *varken eller*, *ganska dålig* eller *mycket dålig*. I diagrammen på höger sida redovisas svaren för de ungdomar som skattat sin hälsa som *mycket bra*.

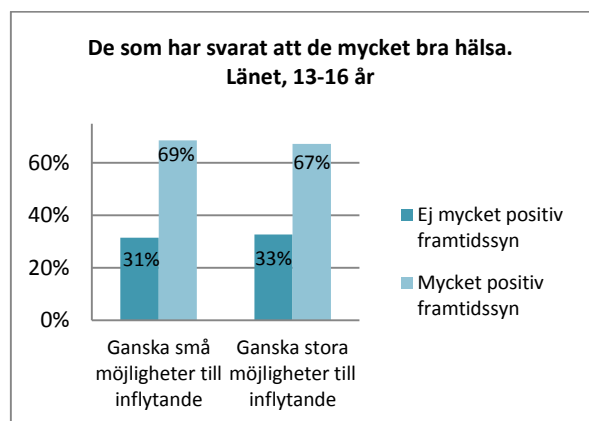
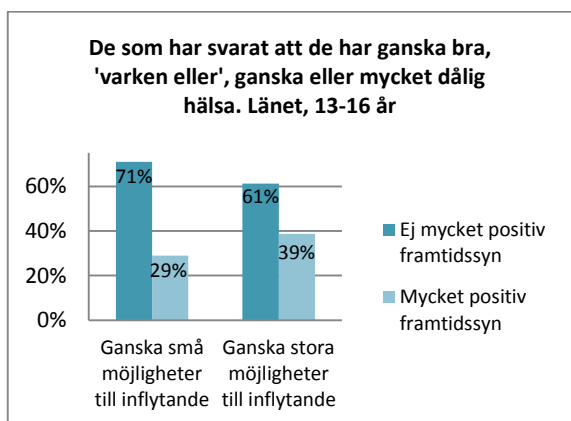
Illustration 4.8.1

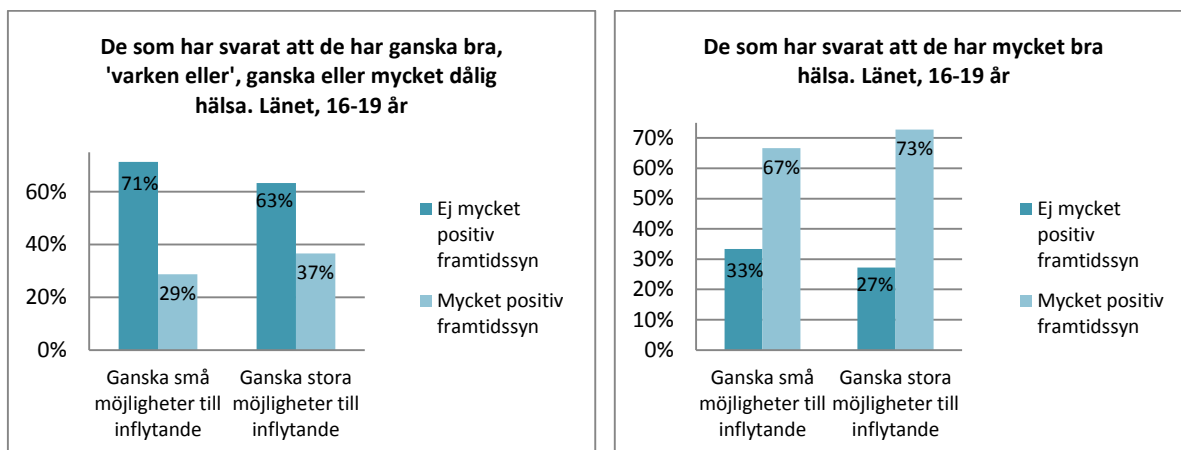
Illustration 4.8.2

Illustration 4.8.3

Illustration 4.8.4

I diagrammen ser vi fördelningen över svaren på frågorna om möjlighet att föra fram sina åsikter och synen på framtiden, dels för gruppen som har svarat att de inte har mycket bra hälsa, dels för gruppen som har svarat att de har mycket bra hälsa. Diagrammen 4.8.1. till 4.8.4. visar att självskattningen av hälsa har betydelse för framtidssynen och för upplevelsen av möjligheter till inflytande. I gruppen som skattar sin hälsa som ganska bra, varken eller, ganska dålig eller mycket dålig, och som svarar att de har små möjligheter att föra fram sina åsikter, så är det 29 procent som har en mycket positiv framtidssyn. De som däremot skattar sin hälsa som mycket bra och upplever att de har små möjligheter till inflytande är det istället hela 67 procent som har en mycket positiv framtidssyn. Det finns också en interaktionseffekt mellan framtidssyn och möjligheter till inflytande. En mycket positiv framtidssyn är vanligare om man upplever att man har ganska eller mycket stora möjligheter till inflytande.

Jämför vi svarsfördelningen på frågorna mellan de ungdomar som skattar sin hälsa som mycket bra och referensgruppen – inte mycket bra – ser vi exempelvis att ”mycket positiv framtidssyn” är betydligt vanligare hos gruppen unga som skattar sin hälsa som mycket bra.

Vi undersökte också hur dessa samband, d.v.s. samband mellan *framtidssyn*, *möjlighet att föra fram sina åsikter* och *mycket bra hälsa* ser ut bland de ungdomar som har svarat att de inte vill påverka och som uppgav att de *kan för lite* eller att det *inte spelar någon roll* om de framför sina åsikter eller inte. Även för dessa specifika grupper finns ett starkt positivt samband mellan mycket positiv framtidssyn och mycket god hälsa.

I en linjär regressionsmodell undersökte vi om variationen i självskattningen av hälsa kunde förklaras av att ha blivit utsatt för mobbning och orättvis behandling. I samma modell inkluderades några av trygghetsvariablerna, nämligen – *trygghet i hemmet eller i skolan* samt *trygghet på tåg/buss eller i centrum*. Frågorna kodades så att 0 betyder trygg och 1 betyder otrygg. Detta eftersom vi ville testa hypotesen

om negativa livserfarenheter och otrygghet har ett negativt samband med god hälsa. Både bland högstadieungdomar och bland gymnasieungdomar i länet visade sig dessa variabler spela roll för den självskattade hälsan. Alla effekter är signifikanta (signifikansvärden 0,001 eller 0,000) och sambanden är negativa. Det innebär att det är större sannolikhet att uppleva hälsan som dålig om man har blivit utsatt för mobbning, orättvis behandling eller om man känner sig otrygg, både på de platser där man vistas varje dag – hemmet och skolan och på offentliga platser så som i centrum eller i lokaltrafiken.

Reflektioner

Det är ganska spridda resultat för pojkar och flickor i de två olika åldersgrupperna när det gäller de hälsofaktorer som ingår i 2015 års Lupp-enkät. Hälsoindikatorn Självskattad hälsa har förbättrats för pojkar och försämrats för flickor i årskurs 8. För gymnasieungdomarna har nivån på självskattad hälsa minskat. Förändringen är större för flickorna vilket gör att skillnaden på denna indikator har ökat mellan flickor och pojkar från att ha legat på samma nivå tidigare.

Levnadsvanorna, hälsoindikator 2, skiljer sig också mellan könen men också mellan åldersgrupperna. Vanan att träna regelbundet (veckovis) har ökat för pojkarna på högstadiet och minskat för pojkarna på gymnasiet. Flickorna på högstadiet tränar i ungefär samma utsträckning som tidigare medan andelen flickor på gymnasiet som tränar veckovis har ökat betydligt. Enligt folkhälsomyndigheten (2014) är andelen pojkar och flickor som uppger att de tränar fyra gånger eller fler i veckan den största sedan mätningarna började för 30 år sedan. Samtidigt är andelen ungdomar som är tillräckligt fysiskt aktiva liten. Resultaten tyder på att barn och unga rör sig allt mindre i vardagen. Den ökade skärmtiden, framför allt bland pojkar, visar att stillasittandet ökat, vilket i sin tur befaras öka risken för ohälsa. I Lupp-enkäten finns inte tillräckligt många frågor för att kartlägga hur mycket ungdomarna rör sig i vardagen.

För flickorna år 2 på gymnasiet, ses i Luppundersökningen en negativ förändring där en större andel än tidigare uppger att de hoppar över måltider. Lägre andel pojkar, i båda åldersgrupperna, hoppar över måltider jämfört med tidigare. I flera andra kommuner i länet ses en omvänd trend, d.v.s. att fler pojkar hoppar över måltider jämfört med tidigare. Orsaker till varför elever hoppar över måltider undersöktes inte i enkäten men en orsak kan vara att man inte är nöjd med sin kropp och därför vill gå ner i vikt. En svensk studie från 2014 visade att andelen 15-åriga pojkar som försöker gå ned i vikt hade ökat jämfört med tidigare mätningar (Folkhälsomyndigheten, 2014). Huvuddelen av enkätfrågorna för hälsoindikator 2 berörde användning av tobak, alkohol och narkotika. Jämfört med tidigare Lupp-mätningar var värdena så gott som oförändrade för tjejerna, dock kunde en negativ förändring ses bland killarna i båda åldersgrupperna: att användandet av alkohol och tobak har ökat. Resultat från andra studier visar att förekomsten av dessa klassiska riskfaktorer minskar bland ungdomar (Folkhälsomyndigheten (2014).

För hälsoindikator 3, psykosomatiska besvär, ses en positiv förändring för högstadieungdomarna. Förekomst av psykosomatiska besvär minskade för både flickor

och pojkar i åk 8. Detta resultat blir särskilt intressant eftersom utvecklingen i under många år gått åt motsatt håll (Ravens-Sieberer, 2009; Folkhälsomyndigheten, 2014; Hutton m.fl., 2014), det vill säga den trend som ses bland gymnasieungdomarna. De frågeområden som berörs i hälsoindikator 3 har av förklarliga skäl fokus på traditionella psykosomatiska besvär. En del av de besvär som listas kan dock ha fysiska eller biologiska orsaker och måste inte nödvändigtvis för alla individer vara psykosomatiska. Det kan vara av värde att hålla i åtanke att förekomst av kroniska sjukdomar ökar bland barn och ungdomar i Sverige. Astma, hösnuva och eksem har blivit ett folkhälsoproblem (Socialstyrelsen, 2009). I skolåldern har 8–10 procent astma vilket motsvarar ca 120 000 barn och ungdomar (Hesselmar et al, 2014; Svenska barnläkareföreningen, 2015; Skolverket, 2016). Även andra kroniska sjukdomar, som typ 2 diabetes ökar stadigt. 2014 fanns det nästan 8000 barn och ungdomar med diabetes i Sverige (Ludvigsson, 2014).

Ungdomars hälsa påverkas av betydligt fler faktorer än de som ingår i frågorna under avsnittet hälsa. Ett sätt att eftersträva ett tydligare helhetsperspektiv är genom sambandsanalyser med faktorer från andra områden i Lupp, som man anar kan påverka hälsan. Utifrån ett holistiskt synsätt på hälsa ville forskarna i arbetet med lupp-enkäten i Västernorrland undersöka samband mellan självskattad hälsa och faktorer som ligger utanför hälsoområdet. Sambandsanalyserna visade att det finns positiva samband mellan att se mycket positivt på sin framtid, ha goda möjligheter att föra fram sina åsikter och att uppleva sig ha mycket god hälsa. De visade också att det fanns starka negativa samband mellan att ha blivit utsatt för mobbning och orättvis behandling. Att vidga perspektiven och se utanför traditionella ramar kan leda till nya värdefulla upptäckter och visa företeelser som annars skulle kunna vara svåra att identifiera. Det tydliggör också att andra faktorer än de klassiska hälsofaktorerna kan påverka hur ungdomar mår och skattar sin hälsa.

I Lupp-enkäten är Hälsa ett relativt litet område. Mer än hälften av frågorna handlar om levnadsvanor och klassiska riskfaktorer som alkohol, tobak och narkotika ges stort utrymme. Trenden i tidigare undersökningar om ungdomars hälsa har i flera år varit minskning av dessa riskfaktorer (Dalin, Bostedt, & Blusi, 2013; Folkhälsomyndigheten, 2014;). Det kanske inte längre är frågor om var man får tag på sina droger som är mest relevant för att få kunskap om ungdomars hälsa? I Lupp-enkäten saknas en del faktorer som senare års forskning visat ha betydelse för ungdomars hälsa. Droger används av relativt få, och det finns andra faktorer som i allt större grad tycks påverka ungdomars hälsa. Svensk forskning har visat att vara på sociala medier mer än 10 gånger per dag, var associerat med trötthet i skolan, sömnsvårigheter och senare läggdags på vardagkvällar vilket förutom att påverka hälsan får konsekvenser för skolarbetet (Garmy, 2014). Elever som kontrollerade Facebook i samband med läsläsning har i genomsnitt lägre betyg än de som inte har denna vana (Rosen et al. 2013). Någon fråga om medievanor skulle därför kunna vara värdefullt att tillföra inför framtida sambandsanalyser.

TRYGGHET

Att få vara trygg i sina livssammanhang är en viktig aspekt av ungas rättigheter. I de mänskliga rättigheterna, såväl som i barnkonventionen, uttrycks bland annat rätt till skydd mot diskriminering (Barnkonventionen artikel 2), skydd mot övergrepp (artikel 19), och skydd mot sexuellt utnyttjande (artikel 34). I Lupp-undersökningen ingår några frågor om utsatthet för hot och våld samt orättvis behandling. Vi kommer att redovisa hur högstadie- och gymnasieungdomarna har svarat på dessa frågor. Genom Lupp kartläggs också ungdomars känsla av trygghet och otrygghet i olika vardagsmiljöer. Dessa frågor relaterar, som vi ser det, till ungdomars livsvillkor i stort. Känslan av trygghet eller otrygghet handlar inte bara om oro för brott. Trygghet kan också betraktas som en grundläggande komponent när det gäller det egna måendet, känslan av sammanhang, meningsfullhet och delaktighet. Forkby och Nilsson (2013) menar att känslan av otrygghet kan leda till, men också vara en konsekvens av, bristande delaktighet. Därför menar författarna att:

Ungdomars upplevelse av otrygghet är viktig att identifiera och motverka i ett samhälle som ska grundas på social sammanhållning och allas delaktighet. Brist på social sammanhållning riskerar att föda utanförskap och skapa segregation och är alltså ytterst en fråga om demokrati. (Forkby & Nilsson, 2013, s. 51)

I det följande kommer vi först att redovisa ungdomarnas upplevelse av trygghet över tid. Därefter kommer vi att redovisa den rapporterade utsattheten för orättvis behandling, mobbning, hot, våld och trakasserier. Liksom i rapporten 2012 kommer vi att belysa trygghetsaspekterna uppdelat på kön. Med utgångspunkt i tidigare forskning samt officiell brottsstatistik finns det anledning att studera hur tjejers och killars upplevelse av trygghet skiljer sig åt.

Upplevelse av trygghet

I tabellerna nedan redovisas indikatorerna på frågorna som handlar om trygghet i olika vardagsmiljöer. Vi har valt att redovisa fördelningen för de som svarat ”alltid” och ”oftast” trygg. Den indikatorn har vi benämnt *trygg*. Vi har också valt att studera förändringen över tid gällande svars kategorin ”alltid trygg”. Forkby och Nilsson (2013) menar exempelvis att unga har rätt att *alltid* känna sig trygga i de vardagsmiljöer som är obligatoriska för dem, så som hemmet och skolan. Vilken nivå av trygghet som är acceptabel och bör eftersträvas är förstås en fråga om tolkningsramar samt vad som ligger till grund för skattningen. För att nyansera diskussionen menar vi att det är meningsfullt att redovisa både indikatorn *trygg* och indikatorn *alltid trygg*.

När det gäller trygghetsindikatorernas förändring över tid finns det några saker att vara uppmärksam på. Både frågeformuleringarna och svarsalternativen skiljer sig åt mellan åren. Exempelvis fanns år 2009 enbart tre svarsalternativ (*Ja, alltid, Ja, oftast* och *Nej*) och 2012 tillkom svarsalternativet *vistas inte där*. I den senaste undersökningen (år 2015) är svarsalternativen i omvänd ordning och rangordnas *aldrig, sällan, oftast* samt *alltid*. Enbart på frågorna om tryggheten på träningen och tryggheten på fritidsgård/ungdomens hus finns möjligheten att svara *ej aktuellt*.

Med anledning av variationen i frågorna och svarsalternativen bör jämförelsen över tid tolkas med viss försiktighet. Vi indikerar i tabellerna var man särskilt ska beakta jämförelsen av resultaten. Dessa indikeringar är 1), 2) och 3) som betyder följande:

1) *Trygghet i bostadsområdet*: 2009 frågar man om tryggheten både under dag- och kvällstid/nattid. Svaren på frågorna har räknats ihop för att kunna jämföras med 2015-års svar. Indikatorn *alltid trygg* innebär att man har svarat ”alltid trygg” i bostadsområdet både dag- och kvällstid.

2) *Trygghet i skolan*: 2009 frågar man om tryggheten både i klassrummet och på rasterna. För att kunna jämföra med svaren år 2015 har svaren om tryggheten i klassrummet och på rasterna räknats ihop. Indikatorn *alltid trygg* innebär att man har svarat ”alltid trygg” både i klassrummet och på rasterna.

3) *Fritidsgården*: svarsalternativen skiljer sig åt mellan åren. År 2009 kunde man inte svara ”ej aktuellt” eller ”vistas inte där”. År 2015 baseras beräkningen på de som har svarat att de vistas på fritidsgården. Därmed ska man tolka jämförbarheten med resultaten från 2009 med viss försiktighet.

I tabellen nedan redovisas svarsfrekvenserna för samtliga frågor som handlar om trygghet på olika platser. Det är dessa svarsfrekvenser som indikatorerna *trygg* och *alltid trygg* baseras på.

Ånge – Antal svar på frågorna om trygghet	Åk 8 (2015)		Gy 2 (2015)	
	Totalt antal svar: 67	100%	Totalt antal svar: 37	100%
Hemmet	64	96%	37	100%
Bostadsområdet	64	96%	37	100%
Skolvägen	64	96%	37	100%
Skolan	63	94%	36	97%
I centrum	64	96%	37	100%
Buss eller tåg	64	96%	37	100%
Fritidsgården	45	67%	18	49%
Nätet	63	94%	37	100%
Träningen	43	64%	30	81%

Illustration 5.1: Trygghetsindikatorn "Trygg" (Alltid eller oftast trygg)

Andelen som känner sig trygga på följande områden/platser					
ÅNGE	Högstadiet åk 8	Tjej	Kille	Tjej	Kille
		2009	2009	2105	2015
Hemmet	Trygg	97%	97%	95%	100%
Bostadsområdet ¹⁾	Trygg	89%	95%	78%	91%
Skolvägen	Trygg	94%	98%	80%	100%
Skolan ²⁾	Trygg	94%	95%	88%	95%
I centrum	Trygg	97%	95%	68%	91%
Buss eller tåg	Trygg	86%	97%	70%	95%
Fritidsgården ³⁾	Trygg	92%	97%	81%	94%
Nätet	Trygg			73%	100%
Träningen	Trygg			96%	94%

I tabellen ser vi att majoriteten av ungdomarna i åk 8 känner sig trygga i sina vardagsmiljöer. Tryggheten i hemmet och i skolan är på en relativt hög nivå (I hemmet svarar 95% av tjejerna och 100% av killarna att de känner sig trygga. I skolan är motsvarande svarsfördelning 88% av tjejerna och 95% av killarna).

Illustration 5.2: Trygghetsindikatorn "Trygg" (Alltid eller oftast trygg)

Andelen som känner sig trygga på följande områden/platser					
ÅNGE	Gymnasiet år 2	Tjej	Kille	Tjej	Kille
		2009	2009	2015	2105
Hemmet	Trygg	97%	94%	100%	100%
Bostadsområdet ¹⁾	Trygg	89%	91%	91%	92%
Skolvägen	Trygg	97%	94%	91%	96%
Skolan ²⁾	Trygg	94%	94%	91%	96%
I centrum	Trygg	97%	94%	73%	76%
Buss eller tåg	Trygg	94%	92%	91%	96%
Fritidsgården ³⁾	Trygg	92%	88%	100%	86%
Nätet	Trygg			100%	96%
Träningen	Trygg			100%	95%

I tabellen ser vi att majoriteten av ungdomarna på gymnasiets år 2 känner sig trygga i hemmet och i skolan. Tryggheten i dessa vardagsmiljöer håller sig på en jämn nivå. Samtliga tjejer och killar svarar att de känner sig trygga i hemmet. Det är framförallt i centrum, som känslan av trygghet har minskat (för både killar och tjejer).

Utifrån resultaten i tabell 5.1 och tabell 5.2 kan vi se att majoriteten av ungdomarna i årskurs 8 och gymnasiets år 2 i Ånge känner sig trygga. Det är i hemmet och i skolan som högst andel (både tjejer och killar) rapporterar att de känner sig trygga. I högstadiegruppen rapporterar dock tjejerna i lägre grad än tidigare att de känner sig trygga på nästan samtliga platser som det frågas om. En del av förklaringen kan vara att ett litet dataunderlag är känsligt för förändringar. Ett fåtal individers svar påverkar hur svarsfördelningen faller ut. Men det finns ändå grund för att ta sig an problematiken och undersöka hur tjejerna på högstadiet egentligen har det. Har de fått en otryggare miljö och vad beror det på?

Därutöver har upplevelsen av trygghet i *centrum* sjunkit avsevärt för gymnasieungdomarna. Både killar och tjejer på gymnasiet rapporterar i lägre utsträckning än tidigare att de känner sig trygga i centrum (73% av tjejerna och 76% av killarna).

Fördjupar vi oss i svarsfördelningarna ser vi att det framförallt har skett en förskjutning i svaren ”alltid trygg”. Det vill säga, det är allt färre högstadie- och gymnasieungdomar som svarar ”alltid trygg” på i stort sett alla vardagsmiljöer. Det är få tjejer (både på högstadiet och på gymnasiet) som svarar att de alltid känner sig trygga i centrum eller på bussen/tåget. Det är lika stor eller större andel tjejer som svarar att de *sällan* eller *aldrig* känner sig trygga i centrum jämfört med andelen tjejer som svarar att de alltid känner sig trygga. På högstadiet är det 33 procent och på gymnasiet 27 procent av tjejerna som svarar att de sällan eller aldrig känner sig trygga i centrum.

Även gymnasiekillarna rapporterar en högre nivå otrygghet i centrum jämfört med tidigare. Det är 24 procent av killarna år 2 på gymnasiet som svarar att de sällan eller aldrig känner sig trygga i centrum. Vi kan inte tolka detta på något annat sätt än att ungdomars känsla av otrygghet, i centrum och på buss/tåg, har ökat. Orsakerna till det kan vara många. Det är inte så att känslan av otrygghet kan betraktas som en konsekvens av brottsnivån i samhället. Snarare visar den Nationella trygghetsundersökningen (NTU 2015) att *brott mot enskild person* (misshandel, hot, sexualbrott, personrån, bedrägeri och trakasserier) har minskat sedan föregående mätning (från 12,7% år 2013 till 11,3% år 2014).

Enligt den senaste NTU 2015 har inte heller oron för brottslighet ökat, utan snarare minskat om man ser till befolkningen i stort. Dock är det vanligare att kvinnor oroar sig för att bli utsatta för överfall eller misshandel och det är mycket vanligare att otryggheten leder till konsekvenser för kvinnor än för män när det gäller rörelsefrihet. Det är 5 procent av kvinnorna jämfört med 1 procent av männen (16-79 år) som någon gång har valt andra vägar eller färdvägar och avstått från någon aktivitet för att de har känt sig otrygga (NTU 2015, s. 104). Det är också vanligare att kvinnor, oavsett ålder, uppger att deras beteende och livskvalitet påverkas i hög utsträckning av oro för brott. Enligt NTU är skillnaden tydligast i den yngsta åldersgruppen (16-19 år) som ingår i undersökningen. Bland 16-19 åringar är det drygt fyra gånger så stor andel kvinnor som män (13 jämfört med 3 %) som uppger att oro för brott har påverkat deras livskvalitet (NTU 2015).

Illustration 5.3: Trygghetsindikatorn "Alltid trygg"

Andelen som alltid känner sig trygga på följande områden/platser					
ÅNGE	Högstadiet åk 8	Tjej	Kille	Tjej	Kille
		2009	2009	2015	2015
Hemmet	Alltid trygg	88%	90%	75%	91%
Bostadsområdet ¹⁾	Alltid trygg	42%	73%	33%	50%
Skolvägen	Alltid trygg	71%	92%	43%	59%
Skolan ²⁾	Alltid trygg	53%	73%	33%	57%
I centrum	Alltid trygg	46%	70%	23%	41%
Buss eller tåg	Alltid trygg	32%	68%	23%	55%
Fritidsgården ³⁾	Alltid trygg	49%	69%	44%	67%
Nätet	Alltid trygg			15%	71%
Träningen	Alltid trygg			63%	88%

Illustration 5.4: Trygghetsindikatorn "Alltid trygg"

Andelen som alltid känner sig trygga på följande områden/platser					
ÅNGE	Gymnasiet år 2	Kille	Tjej	Kille	Tjej
		2009	2009	2015	2015
Hemmet	Alltid trygg	94%	92%	84%	82%
Bostadsområdet ¹⁾	Alltid trygg	86%	64%	56%	45%
Skolvägen	Alltid trygg	94%	86%	76%	45%
Skolan ²⁾	Alltid trygg	92%	86%	54%	45%
I centrum	Alltid trygg	81%	50%	48%	27%
Buss eller tåg	Alltid trygg	78%	44%	52%	27%
Fritidsgården ³⁾	Alltid trygg	81%	68%	64%	75%
Nätet	Alltid trygg			72%	45%
Träningen	Alltid trygg			68%	91%

Vad innebär det att så många ungdomar rapporterar att de känner sig otrygga i centrum och på bussen/tåget? För det första kan man fråga sig om detta är någonting som enbart gäller unga, det vill säga, om unga människor känner sig särskilt utsatta i dessa vardagsmiljöer? Eller handlar det om ett samhällsfenomen, att vi talar om risker i samhället och kanske särskilt med fokus på de senaste årens terroråd i europeiska storstäder m.m.? Kanske är det så att vi behöver söka förståelse för den relativt höga känslan av otrygghet både på strukturell nivå (i relation till vad som händer i samhället i stort) men också studera om det är någonting särskilt som ligger till grund för att ungdomar (utifrån sin position som unga i ett samhälle) rapporterar allt högre otrygghet på offentliga platser.

När det gäller trygghet på fritidsgårdarna har känslan av trygghet inte förändrats nämnvärt, förutom för gruppen killar på gymnasiet. Gymnasiekillarna rapporterar i mycket lägre grad att de känner sig trygga på fritidsgården om man jämför med tidigare mätning. I underlaget som jämförelsen bygger på är de som svarar att de inte vistas på fritidsgården borträknade, men vi ser ändå att upplevelsen av trygghet har

minskat. Fritidsgården är en miljö som är skapad för just ungdomar, där det finns personal att vända sig till. Det är en miljö som är relativt skyddad på så vis att enbart ungdomar och personal vistas där. Därför finns det skäl att fördjupa sig i vad det är som gör att vissa ungdomar ändå upplever sin fritidsgård som otrygg. Handlar det om sammansättningar av individer? Negativt gruppträck? Hur arbetar vi i så fall vidare med den problematik som finns?

Slutligen, när det gäller upplevelsen av trygghet, är det viktigt att fördjupa sig i könsskillnaderna som framträder. Om vi strävar efter lika villkor och ett demokratiskt samhälle, vad innebär det då att fler tjejer än killar känner sig otrygga på offentliga platser så som i centrum och i lokaltrafiken, men också i sitt bostadsområde och på skolvägen? Kan vi verkligen tala om lika rättigheter och lika livsvillkor om den relativt sett högre otryggheten bland tjejerna än bland killarna också kan påverka vilka vägar eller vilka färdsätt de väljer?

I lupp rapporten 2012 refererade vi bland annat till Birgitta Anderssons (2005) som skriver att kvinnors upplevelse av risk för våld måste kopplas ihop med andra upplevelser och kvinnors ansvar för den egna säkerheten när det gäller hur kvinnor bedömer risken att bli utsatt. Trygghet, i bemärkelsen frihet från våld, är en mänsklig rättighet! Ansvaret bör inte ligga på den enskilda medborgaren att undvika risker att utsättas för våld. Tjejers strategier att undvika risker, så som att inte gå ensam sent på kvällen, är en begränsning av deras handlingsutrymme – i det här fallet tjejers rörelsefrihet.

Utsatthet för hot, våld, trakasserier och orättvis behandling

Den vanligaste typen av utsatthet bland åk 8 elever och andraårsgymnasister är orättvis behandling och mobbning eller trakasserier. Därefter kommer hot och stöld. Detta är ett mönster som överensstämmer med den brottsstatistik som presenteras i den Nationella trygghetsundersökningen. Enligt undersökningen är de vanligaste brottstyperna allvarliga integritetskränkande brott så som allvarlig misshandel, personrån och sexualbrott (NTU 2015), vilket också överensstämmer med hur högstadie- och gymnasieungdomarna har svarat i Ånge kommun.

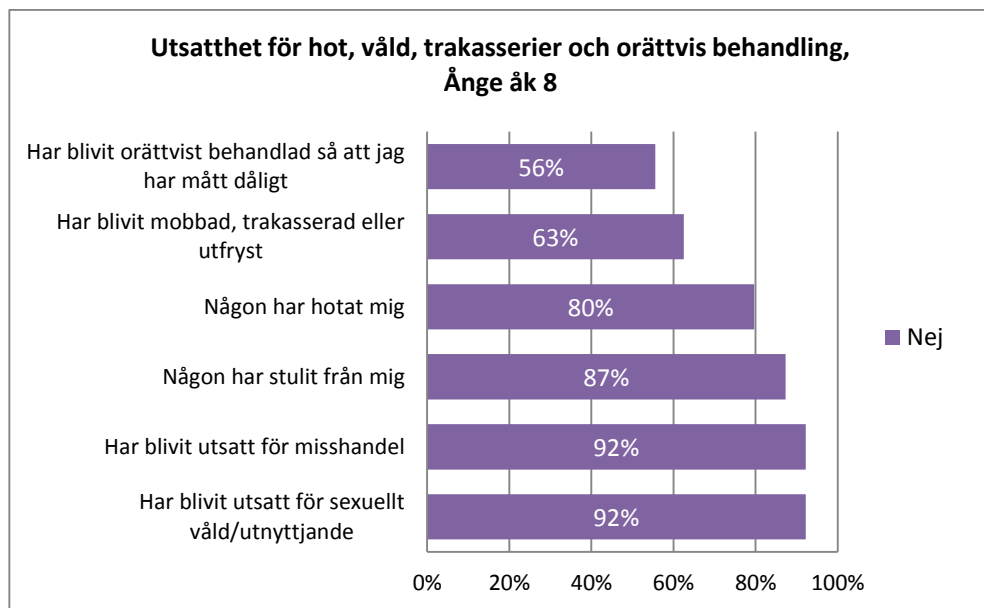
Även om dessa allvarliga integritetskränkande brott procentuellt sett är färre jämfört med andra typer av brott och kränkande behandling så betyder det inte att de inte är ett problem, både på individ och på samhällsnivå. Dessutom finns det ett stort mörkertal, främst när det gäller sexuellt våld. Enligt NTU (2015) uppskattas anmälningsbenägenheten för sexualbrott till ca: 8 procent. Drygt hälften av de sexualbrott som anmäls har skett på en allmän plats och där gärningspersonen är

okänd för den utsatte. Det finns anledning att utgå ifrån att det stora mörkertalet, både när det gäller misshandel och sexuellt våld, ofta sker i hemmet och att gärningspersonen har en nära relation till den utsatte.

Man bör vara medveten om att det, precis som för hot- och misshandelsbrott, finns anledning att tro att händelser där personer har blivit utsatta för sexualbrott av en närstående, ofta i hemmet, är underrepresenterade i undersökningen (NTU, min anmärkning). Den typen av utsatthet kan upplevas som särskilt känslig och är därmed svår att fånga upp i en frågeundersökning. (Brå, 2016-04-15: <https://www.bra.se/bra/brott-och-statistik/valdtakt-och-sexualbrott.html>)

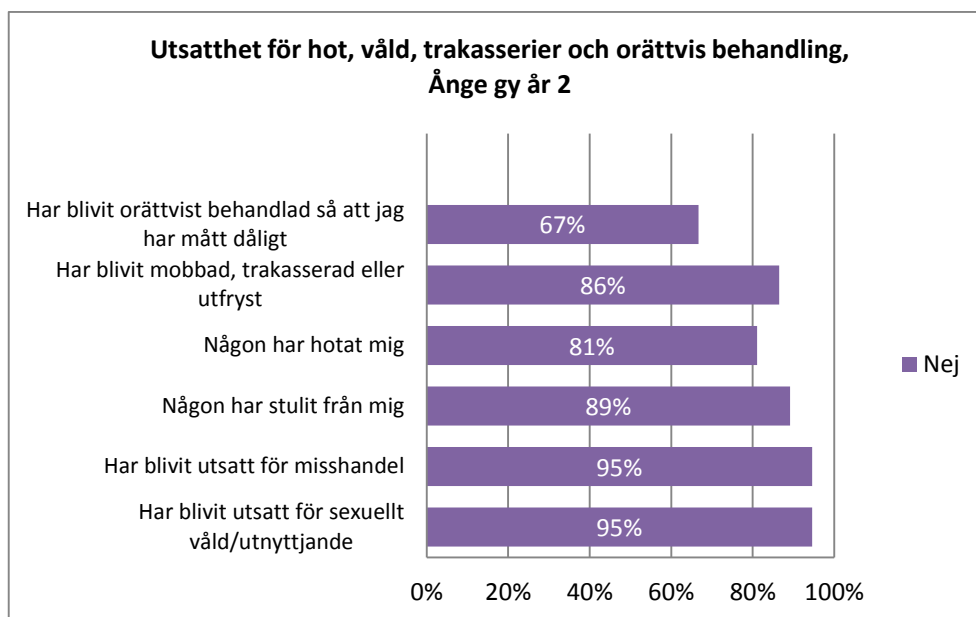
I diagrammen nedan redovisas enbart de som har svarat nej på frågor om utsatthet. Anledningen till detta är att få svarar att de har blivit utsatta för integritetskränkande brott. I de svar som har utelämnats från redovisningen inkluderas både de som har svarat *ja* och de som har svarat *vill inte svara*.

Illustration 5.5: Utsatthet för hot, våld, trakasserier och orättvis behandling, Ånge åk 8

I diagrammet ser vi att det vanligaste är att ha blivit utsatt för orättvis behandling. Över 40 procent (44%) av ungdomarna i åk 8 har åtminstone någon gång, det senaste halvåret, blivit orättvist behandlade så att de har mått dåligt. Misshandel och sexuellt våld/utnyttjande är ovanligt men det finns anledning att misstänka att dessa brott kan vara underrepresenterade.

Illustration 5.6: Utsatthet för hot, våld, trakasserier och orättvis behandling, Ånge Gy 2

I diagrammet ser vi att det vanligaste är att ha blivit utsatt för orättvis behandling (33% av ungdomarna som svarat på frågan). Misshandel och sexuellt våld/utnyttjande är ovanligt men det finns anledning att misstänka att dessa brott kan vara underrepresenterade.

Vi har valt att inte redovisa svarsfördelningarna uppdelat på kön på kommunnivå eftersom det är få individer som rapporterar att de blivit utsatta för de två sistnämnda integritetskränkande brotten. Mönstret ser dock likartat ut på länsnivå och med ett större dataunderlag kan vi mer säkert uttala oss om könsskillnaderna när det gäller förekomsten av de olika brotten.

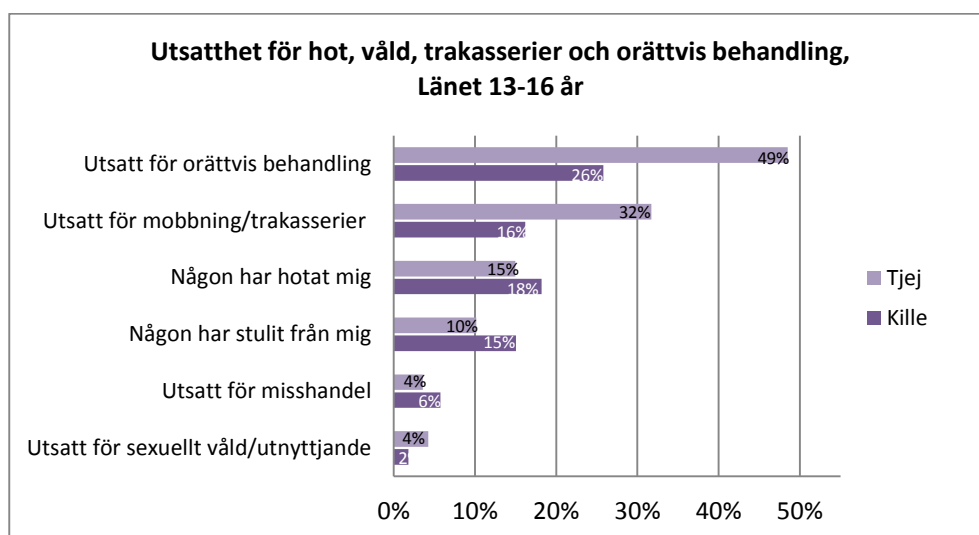
I diagram 5.7 och 5.8 ser vi bland annat att utsatthet för misshandel är vanligare bland killarna än bland tjejerna. I högstadiegruppen är det 6 procent av killarna jämfört med 4 procent av tjejerna som svarar att de blivit utsatta för misshandel det senaste halvåret. I gymnasiegruppen är det ännu större skillnad. Här är det 5 procent av killarna och 1 procent av tjejerna som rapporterar att de utsatts för misshandel. Enligt den Nationella trygghetsundersökningen (2015) är det vanligare att killar/män utsätts för misshandel av någon okänd på allmän plats, medan misshandel mot tjejer/kvinnor oftare sker i hemmet eller i arbetslivet. Skillnaderna är sannolikt ännu större då det finns anledning att misstänka att våld i nära relationer underrapporteras.

När det gäller sexuellt våld/utnyttjande är det högre andel tjejer än killar som har blivit utsatta. I högstadiegruppen är det 4 procent av tjejerna jämfört med 2 procent av killarna som svarar att de utsatts för sexuellt utnyttjande. I gymnasiegruppen är det 5 procent av tjejerna och 1 procent av killarna som svarar detta.

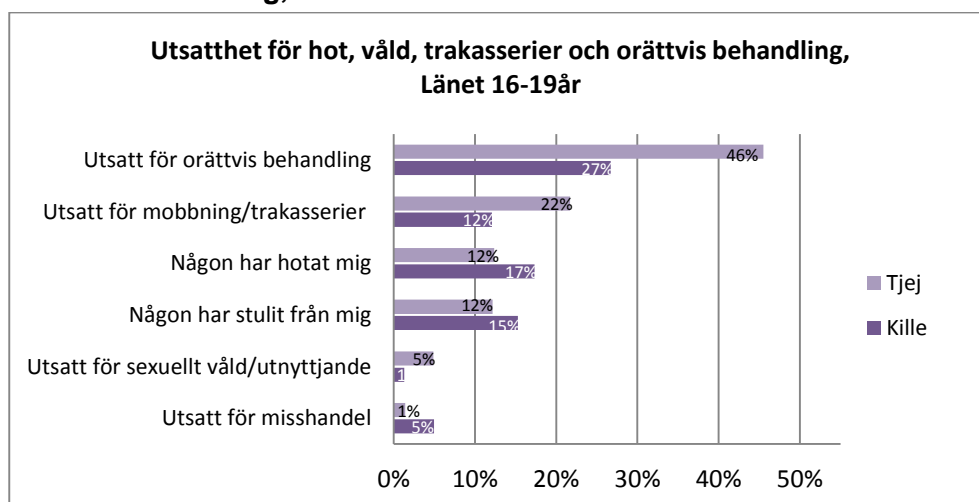

Dessa mönster, det vill säga att utsatthet för misshandel är vanligare bland män än bland kvinnor samt att sexuellt våld/utnyttjande är vanligare bland kvinnor än bland män, är någonting som bekräftas i NTU 2015. Däremot skiljer sig svaren i vårt län gällande utsatthet för hot i jämförelse med vad som rapporteras i NTU. I NTU framgår det att det är vanligare att kvinnor är utsatta för hot jämfört med att män är utsatta för hot. I vårt län är det något vanligare att killar rapporterar att de har blivit utsatta för hot (18% på högstadiet och 17% på gymnasiet) jämfört med att tjejer rapporterar att de blivit utsatta för hot (15% på högstadiet och 12% på gymnasiet).

Illustration 5.7: Kön och utsatthet för hot, våld, trakasserier och orättvis behandling, Länet 13-16 år

Illustration 5.8: Kön och utsatthet för hot, våld, trakasserier och orättvis behandling, Länet 16-19 år

I diagrammen 5.7 och 5.8 ser vi att utsatthet för mobbning eller trakasserier är betydligt vanligare bland tjejer än bland killar, någonting som inte enbart gäller för vårt län utan landet i stort (jfr NTU 2015).

Utsatthet för trakasserier är vanligt förekommande bland unga. Det är 38% av eleverna i åk 8 och en 14% av eleverna år 2 på gymnasiet i Ånge som svarar att de åtminstone någon gång det senaste halvåret har utsatts för mobbning, utfrysning eller trakasserier. I länet är motsvarande andelar 24 % av högstadieeleverna och 17 % av gymnasieeleverna som har erfarenhet av mobbning, utfrysning eller trakasserier. Tittar vi på svarsfördelningen för länets killar och tjejer ser vi att det inte enbart är stora skillnader mellan könen utan också att det är betydligt vanligare att tjejer på högstadiet utsätts för mobbning och trakasserier jämfört med tjejer på gymnasiet (32% på högstadiet jämfört med 22% på gymnasiet). Detta är också i linje med vad vi har observerat och rapporterat om förra gången Lupp genomfördes i länets kommuner (år 2012).

Studerar vi hur svaren fördelar sig mellan grupperna med svensk/nordisk anknytning och utomnordisk anknytning ser vi att det inte finns några statistiskt säkerställda skillnader mellan grupperna när det gäller utsatthet för mobbning/ trakasserier och orättvis behandling. Det skiljer enbart 1 till 2 procentenheter i svaren mellan grupperna.

Orsakerna till orättvis behandling

Förutom frågor om upplevelse av trygghet och utsatthet för hot, våld, trakasserier och orättvis behandling ställs också en del frågor om orsakerna till utsattheten för orättvis behandling. De som har svarat att de det senaste halvåret utsatts för orättvisor får frågan om orsakerna till detta. Vi har studerat frågan på länsnivå. Precis som resultaten i lupp 2012 visade är de vanligaste orsakerna – *vet inte*, *annan orsak* och *utseende*, vilket ger oss väldigt lite information om de upplevda orsakerna till orättvis behandling. Svarskategorierna speglar inte den komplexa verklighet som unga människor som utsätts för orättvisor befinner sig i. Dessutom är det svårt att besvara hypotetiska frågor – det vill säga, det är svårt för den utsatte att gissa vilka orsakerna är till den orättvisa behandlingen. För att komma åt problematiken med, och orsakerna till, mobbning och orättvis behandling behöver man göra andra typer av studier.

SKOLA

Den svenska grundskolan är en obligatorisk del av unga människors liv samt en miljö inom vilken unga spenderar stor del av sin vardag. Det är knappast kontroversiellt att hävda att skolan har en avgörande betydelse för unga individers utveckling, hälsa och välbefinnande. I SOU-rapporten *Skolan och ungdomars psykosociala hälsa* (SOU 2010:80) diskuteras skolans betydelse för ungdomars psykiska hälsa. Bland annat diskuteras samband mellan skolprestationer och hälsa. Elever som inte hänger med i skolarbetet får ofta sämre självförtroende och mår psykiskt sämre än elever som klarar av skolans krav. Vidare diskuteras även skolmiljöns betydelse för ungas välbefinnande och hälsa. Flera studier visar att stressfaktorer i skolmiljön, så som mobbning och trakasserier, inverkar negativt på elevers hälsa och skolprestationer. Sammantaget konstateras att en god skolmiljö inverkar positivt på elevers välbefinnande, vilket i sin tur påverkar elevers möjligheter att prestera väl i skolan.

Liknande slutsats kan dras utifrån en analys som vi gjorde baserat på Lupp-data från länets högstadiungdomar. Vi fann att *funktionsnedsättning, ekonomiska begränsningar, självskattad hälsa, utsatthet för mobbning, utsatthet för orättvis behandling* samt *användning av narkotika* har betydelse för nöjdheten med skolsituationen. God hälsa har en positiv effekt på nöjdheten med skolan medan ekonomiska begränsningar, utsatthet för mobbning, utsatthet för trakasserier och användning av narkotika har en negativ effekt på nöjdheten med skolan. Utöver detta redogjordes i kapitlet om Hälsa att mobbning och orättvis behandling har en negativ inverkan på den självskattade hälsan.

Givet den stora betydelsen som skolan har för unga individers liv är det också skolans plikt och ansvar att: i) *främja alla barns och elevers utveckling och lärande samt en livslång lust att lära*; ii) *förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på*; iii) *ta hänsyn till barns och elevers olika behov*; iv) *ge barn och elever stöd och stimulans så att de utvecklas så långt som möjligt*; v) *sträva efter att uppväga skillnader i barnens och elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen*; samt vi) *i samarbeten med hemmen främja barns och elevers allsidiga personliga utveckling till aktiva, kreativa, kompetenta och ansvars-kännande individer och medborgare* (Skollag 2010:800, kap. 1, 4 §).

Skolans omfattande ansvar är komplext och det är ingen enkel uppgift att efterleva de mål som sätts upp och regleras av bland annat skollagen och läroplanen. Grundskolan är inte frivillig, den är obligatorisk. Det innebär att skolan är en miljö inom vilken individer med bland annat olika intressen, olika kunskapsnivåer, olika ekonomiska och sociala förutsättningar samlas. Det ställer stora krav på verksamheten

att vara öppen, inkluderande och möjliggörande. En god utbildning handlar inte enbart om undervisningen i sig, utan också om förutsättningar för att sådan ska kunna bedrivas.

I relation till detta står skolans demokratiska funktioner. Elvstrand (2009) skriver att utifrån skolkommitténs betänkande är det tre argument som framförs när elevinflytande diskuteras. Det första argumentet är att inflytande är en mänsklig rättighet, det andra argumentet handlar om att skolan har en uppgift att fostra demokratiska medborgare och det tredje argumentet lyfter fram att delaktighet är en förutsättning för lärande.

Det första argumentet är kopplat till barnrättskonventionen och utgår från att inflytande är en mänsklig rättighet. Elvstrand menar att ett sådant argument poängterar elevers rätt till inflytande som ett viktigt värde ”här och nu”. I de två andra argumenten är det snarare skolans demokratifostrande roll som står i fokus. Elevinflytandet tillskrivs mer av ett instrumentellt värde då det syftar till att uppfylla målen medborgarfostran och kunskapsbildande.

Utöver skolkommitténs argument är ett fjärde argument att elever är brukare av skolans verksamhet och att de har rätt att ha åsikter kring den service som de använder.

I samtliga argument framhålls elevers delaktighet som någonting oproblematiskt och eftersträvt. Vilket tar sig uttryck i styrdokumentet för skolans praktik, så som läroplaner, där demokrati och delaktighet betonas starkt. Flera forskare menar att skolans styrdokument inte är skrivna utifrån att problematiseras och diskuteras och det finns en risk att så vitt omfattande begrepp som *delaktighet* och *inflytande* tolkas mycket olika och får olika betydelser i skolans praktik (Elvstrand, 2009).

Om demokrati ska vara en reell praktik, räcker det inte att det finns formulerade riktlinjer och mål. Om elever ska ha inflytande i skolans verksamhet så bör demokrati betraktas som en meningsskapande praktik, i linje med Johanssons och Hultgrens (2015) definition som utgår från rättighetsperspektivet, där fokus inte ligger på att ”få bestämma”. Snarare handlar rättvisa i detta sammanhang om att alla ska behandlas likvärdigt (utifrån principen - alla människors lika värde) och alla ska inkluderas oavsett hur formen för deltagandet tar sig uttryck. Författarna skriver:

I verklig delaktighet finns inte vinnare och förlorare. Här kan ingen ställas utanför, vare sig som betraktare eller som föremål för andras åtgärder. Snarare än att vara ett medel för att nå ett mål (ett beslut) är verklig delaktighet en process där de som är närvarande ingår, en praxis förankrad i ett etiskt ansvar för andra (Johansson & Hultgren, 2015, s. 107).

Delaktighet kan beskrivas bestå av flera ”lager” menar Johansson och Hultgren – *deltagande, inflytande, dialog, en möjliggörande miljö* samt *involvering i en pågående process*. Dessa lager kan förvisso beskriva olika grader av inflytande, men

det viktiga är att förstå hur dessa lager samverkar med varandra, skriver författarna. Deltagande kan helt enkelt handla om att man tar del av en aktivitet, men ofta innebär deltagandet också att man har någon grad av inflytande. Genom att delta i en aktivitet är man med och formar aktiviteten (Wenger, 1998), så inflytande kan beskrivas som betydelsen av att ”just jag” är med och att aktiviteten eller verksamheten förändras på något sätt genom mitt deltagande (Johansson & Hultgren, 2015).

Dialog kan förstås som en mer formaliserad form av inflytande. Inom skolans sfär förespråkas ofta den deliberativa demokratin, inom vilken samtalets betydelse förs fram som en kommunikationsmodell för värdegrundsarbete. Med samtalets betydelse avses möjligheten att få föra fram argument, ställa skilda synsätt mot varandra, att diskutera och motivera väl innan beslut tas (se Elvstrand, 2009).

Den deliberativa demokratin har kritiserats för att den antar svåruppnåeliga ideal, så som målet att alla ska bli överens. Detta kanske är mer problematiskt om fokus ligger på vem som ska få bestämma än om fokus ligger på att lyssna in skilda åsikter, inkludera alla och respektera olikheter.

Lupp-undersökningen kan användas som verktyg för att skapa förutsättningar för sådana samtal mellan ungdomar och beslutsfattare (både i skolans verksamhet men också i kommunen i stort).

Deltagande som innebär möjlighet till inflytande och forum för dialog förutsätter vad Johansson och Hultgren kallar en *möjliggörande miljö*. En möjliggörande miljö inbjuder till delaktighet och i en sådan miljö finns utrymme för pågående förändring. Det finns utrymme att ta in nya perspektiv. Individerna, deltagarna betraktas som betydelsefulla individer som har någonting att komma med och som berikar verksamheten. I en möjliggörande miljö kommer individer att involveras i en pågående process, där de hela tiden genom sitt deltagande skapar mening som leder processen vidare (Johansson & Hultgren, 2015).

Översatt till skolans praktik och elevernas inflytande skulle detta innebära att skolan inbjuder eleverna till deltagande och ser varje individ som värdefull och betydelsefull där varje individs deltagande är viktigt för skolverksamhetens utformning. Det skulle innebära att metoder och färdigformulerade lösningar skulle ge vika för den kultur som omger skolans praktik. Det skulle sätta elevernas meningsskapande i fokus och fånga upp intressen som eleverna uttrycker för att omsätta dessa till lärande och kunskapsskapande.

Vi kommer nu att presentera resultaten på några av de frågor som handlar om skolmiljön och elevinflytande. Frågorna handlar bland annat om vad eleverna tycker om olika funktioner i skolan samt i hur stor grad eleverna instämmer på olika påståenden som handlar om skolmiljön. I påståenden om skolmiljön ingår även frågor om förekomsten av mobbning, sexuella trakasserier, rasism och våld som vi har valt att med ett samlingsnamn benämna *oönskade handlingar*.

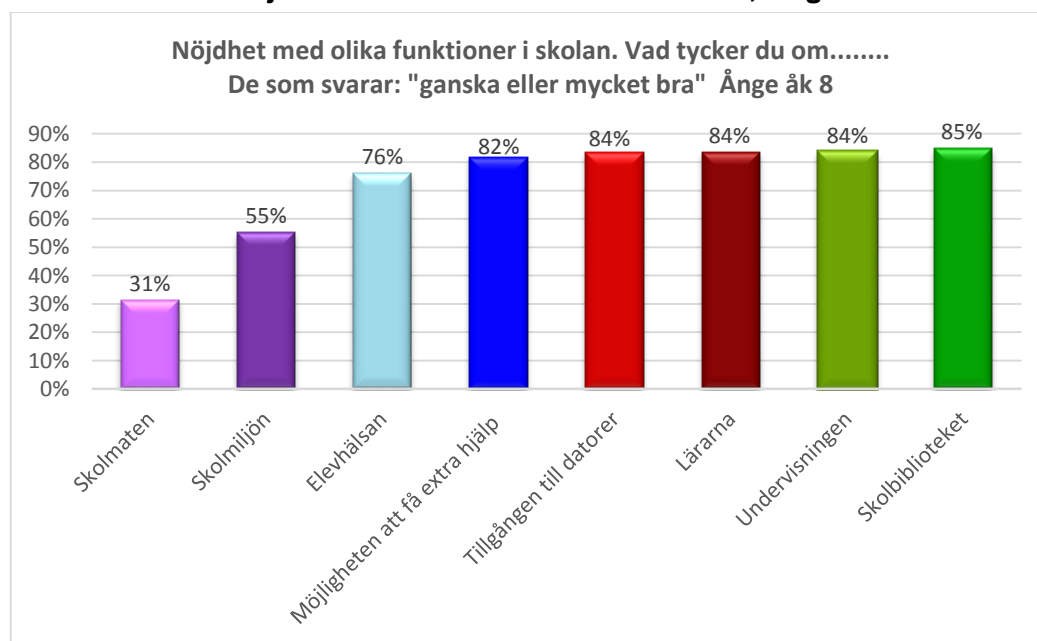
I kapitlet fokuseras det sammantagna resultatet för Ånge kommun. Redovisningarna på skolnivå ingår i bilagan i denna rapport. När det gäller statistiska sambandsanalyser så analyseras dessa på länsnivå.

Skolans olika funktioner och nöjdhet med skolan

En fråga i luppenkäten lyder *Nu kommer några frågor om din skola. Vad tycker du om... skolmiljön; skolbiblioteket; skolmaten; undervisningen; möjligheten att få extra hjälp och stöd av lärarna om du behöver det; elevhälsan (skolkurator, skolsköterska eller skolpsykolog); tillgången till datorer; lärarna?* Svarsalternativen är fyra till antalet och rangordnas enligt följande: *Inte alls bra; Mindre bra; Ganska bra* och *Mycket bra*.

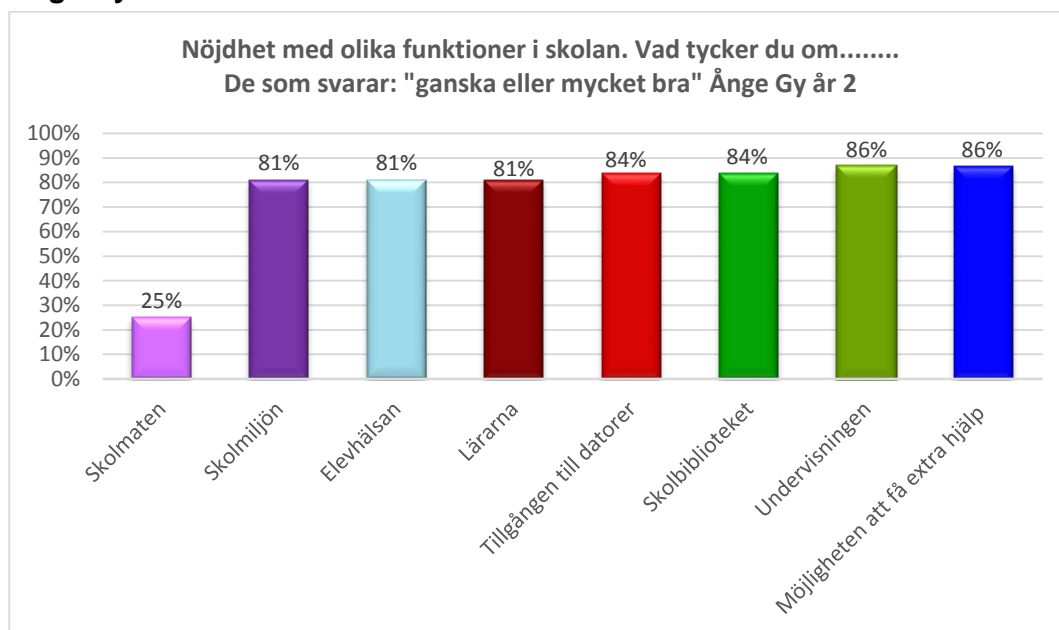
I tidigare luppundersökningar fanns fem svarsalternativ på en svarsskala från *mycket dåligt* till *mycket bra*, med ett svarsalternativ i mitten som löd – *varken bra eller dåligt*. Övergången från fem till fyra svarsalternativ försvårar möjligheten att göra en jämförelse över tid när det gäller dessa frågor. I diagrammen 6.1 och 6.2 presenteras enbart svaren från den senaste Lupp-undersökningen (år 2015). Staplarna illustrerar andelen elever i Ånge som har svarat ganska bra eller mycket bra – d.v.s. de som är nöjda med de olika funktionerna i skolan.

Illustration 6.1: Nöjdhet med olika funktioner i skolan, Ånge åk 8

Diagrammet visar att majoriteten av eleverna i årskurs 8 i Ånge kommun är nöjda med bland annat undervisningen och möjligheten att få extra hjälp. Av de påståenden om skolan som det frågas om är minst antal elever nöjda med skolmaten (31%).

Illustration 6.2: Nöjdhet med olika funktioner i skolan, Ånge Gy år 2

Diagrammet visar att majoriteten av eleverna år 2 på gymnasiet i Ånge kommun är nöjda med bland annat undervisningen på skolan. Den lägsta andelen nöjda elever gäller kategorin *skolmaten* där 25% av eleverna är nöjda.

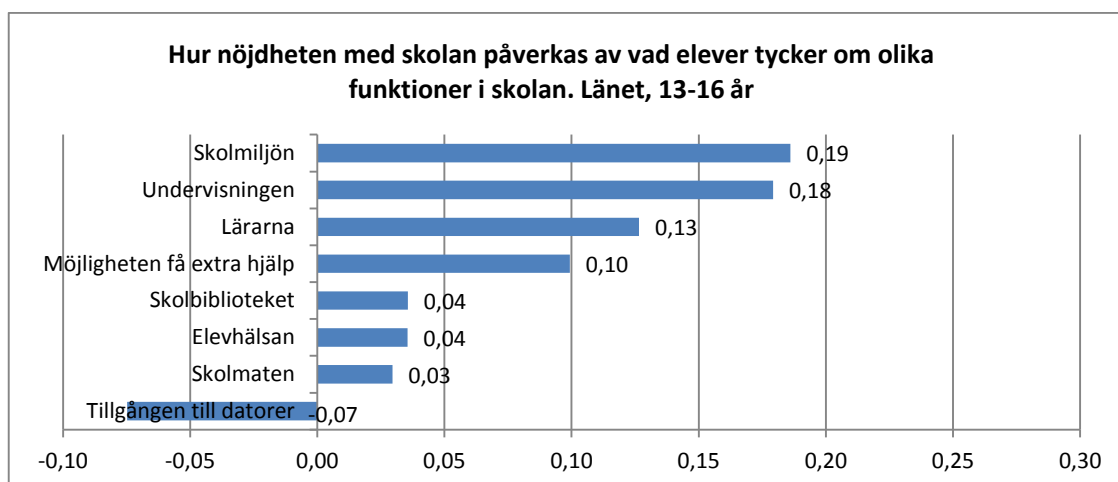
Det vi kan konstatera utifrån diagrammen 6.1 och 6.2 är att majoriteten av högstadiе- och gymnasieeleverna i Ånge är nöjda med de flesta av skolans funktioner som de har fått ta ställning till i frågan. Över 80 procent av eleverna, i båda åldersgrupperna, är ganska eller mycket nöjda med möjligheten att få extra hjälp, undervisningen, skolbiblioteket, lärarna och tillgången till datorer. Bland högstadiеeleverna är det lägre andel jämfört med gymnasiet som svarar att de är *ganska* eller *mycket* nöjda med sin skolmiljö (55% av högstadiеeleverna jämfört med 81% av gymnasieeleverna). Lägst andel nöjda elever, både i åk 8 och år 2 på gymnasiet, ses i skattningen angående skolmaten.

Studerar vi sedan (på länsnivå) vilka funktioner som har en påverkan på hur eleverna tenderar att svara på frågan: *Hur nöjd eller missnöjd är du med ditt liv när det handlar om följande? a. Skolan*, så visar det sig att nöjdheten med skolmiljön, undervisningen, lärarna och möjligheten att få extra hjälp i skolan har en positiv effekt på nöjdheten med skolsituationen i stort. Dessa samband gäller både för högstadiе- som för gymnasiegruppen i länet.

För högstadiеgruppen kan inte nöjdheten med skolsituationen förklaras av hur nöjda eleverna är med elevhälsan och med skolmaten. Det vill säga, även om elever är mycket nöjda med elevhälsan (och tycker att den är viktig) så kan inte den faktorn förklara hur nöjda eller missnöjda eleverna är med sin skolsituation. Skolbiblioteket har bara en svag, positiv inverkan på nöjdheten med skolsituationen. I diagrammet ser vi också att nöjdheten med tillgången till datorer har en negativ inverkan på nöjdheten med skolsituationen. Det vill säga, ju bättre tillgång till datorer, desto mindre nöjda är eleverna med sin skolsituation. En möjlig tolkning är det

vi pekade på i kapitlet om hälsa – att tillgången till sociala nätverk distraherar elevernas fokus på skolarbetet.

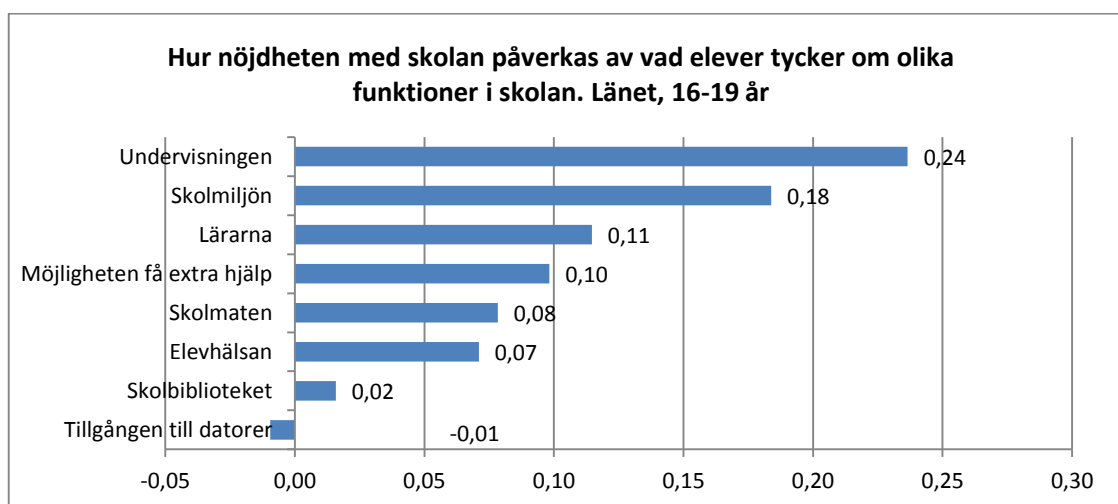
Illustration 6.1.1

De fyra funktioner som har mest påverkan på hur nöjda eleverna är med sin skolsituation är skolmiljön, undervisningen, lärarna och möjligheten till extra hjälp.

Gymnasiegruppens svar skiljer sig bara i vissa avseenden från högstadiegruppens svar. För gymnasiegruppen kan inte svaren gällande skolbiblioteket och tillgången till datorer förklara hur nöjda eller missnöjda de är med sin skolsituation. I övrigt är sambanden väldigt lika som för högstadieungdomarna.

Illustration 6.2.1

De fyra funktioner som har mest påverkan på hur nöjda eleverna är med sin skolsituation är undervisningen, skolmiljön, lärarna och möjligheten till extra hjälp.

I bilagan redogörs resultaten för högstadieskolorna i Ånge när det gäller de två faktorer som hade starkast effekt på nöjdheten med skolsituationen – undervisningen och skolmiljön.

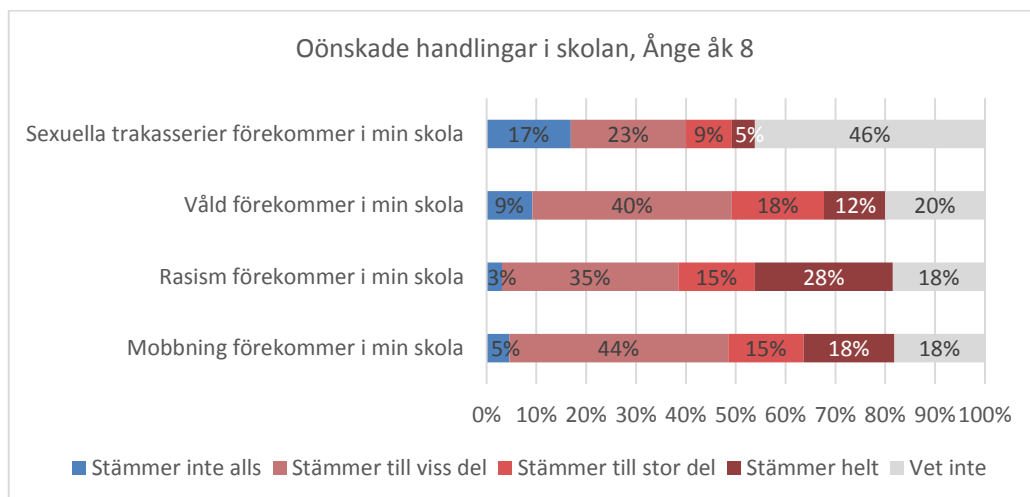
Skolmiljöns betydelse

Inledningsvis i detta kapitel diskuterades skolmiljöns betydelse för elevers välbefinnande och skolprestationer. I linje med andra studier visar resultaten från Lupp att mobbning och utsatthet för orättvis behandling har en negativ inverkan på nöjdheten med skolsituationen. Men i hur stor utsträckning upplevs exempelvis mobbning som att den förekommer på skolan? En fråga i luppundersökningen handlar om olika påståenden om skolan som kan relateras till skolmiljön. Bland dessa ingår frågor om *våld*, *sexuella trakasserier*, *rasism* och *mobbning* förekommer på skolan. Vi kallar just dessa fyra företeelser för *oönskade handlingar på skolan* och redogör för svaren i diagram 6.3 och 6.4.

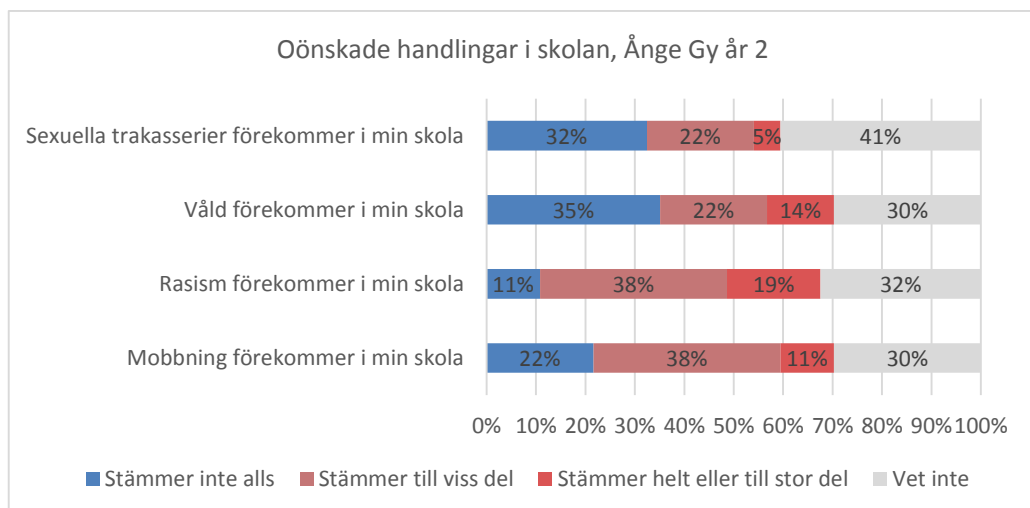
De röda fälten i stapeldiagrammen redovisar svaren *stämmer till viss del*, *stämmer till stor del* och *stämmer helt*. Dessa svar innebär att eleverna instämmer i påståendena om att våld, sexuella trakasserier, rasism eller mobbning förekommer på deras skolor. De blå fälten står för andelen som svarar *stämmer inte alls* och de grå fälten står för svaren *vet inte*. Det är relativt många som svarar just vet inte och det är inte helt självklart hur dessa svar ska tolkas. Det kan både innebära att ungdomarna svarar att de inte vet eftersom de inte har upplevt, sett eller hört att någon (eller de själva) har blivit utsatt. Det kan också signalera att man har otillräcklig kunskap om vad begreppen står för och därmed vilka företeelser som ska räknas in i begreppen.

Utifrån diagrammen nedan kan vi utläsa att mobbning och rasism är de problem som är mest utbredda av de fyra handlingar eller problemområden som det frågas om. Nästan 80 procent av eleverna på högstadiet och nästan hälften av gymnasieeleverna svarar att rasism och mobbning förekommer på deras skola. Resultaten som presenterades i kapitlet om Trygghet pekar också på att en högre andel högstadielever jämfört med gymnasieelever rapporterade att de blivit utsatta för mobbning minst någon gång det senaste halvåret. Undersöker vi sambandet mellan ungdomarnas självrapportering av utsatthet för mobbning och hur ungdomarna svarar gällande förekomsten av mobbning på skolan så ser man att högre andel av de som själva utsatts för mobbning också rapporterar att mobbning förekommer på deras skola jämfört med gruppen unga som inte själva har utsatts för mobbning.

Illustration 6.3

Illustration 6.4

De övriga frågorna om skolans miljö handlar mer om hur mycket man instämmer i påståenden om skolans arbete med elevinflytande och delaktighet. Istället för att redovisa samtliga svar förenklar vi diagrammen och redovisar enbart svaren *stämmer helt* eller *stämmer till stor del* samt andelen som har svarat *vet inte*. Här är ”vet inte svaren” intressanta att relatera till delaktighetsmodeller. Att ha kännedom om vilka rättigheter man har som elev är en viktig utgångspunkt för att inkluderas, för att delta och för att involveras i en pågående delaktighetsprocess. Bland åk 8 eleverna är det exempelvis nästan en tredjedel (31%) som svarar att de inte vet om de har fått information om vad de kan ha inflytande över i skolan. Bland andraårsgymnasisterna är det ungefär var femte elev (22%) som svarar att de inte vet – det vill säga, att de inte känner till sina rättigheter gällande inflytande i skolan. Enbart 39 procent av eleverna på högstadiet och 49 procent av eleverna på gymnasiet svarar - *stämmer helt* eller *till stor del* när det gäller kännedom om inflytande i skolan.

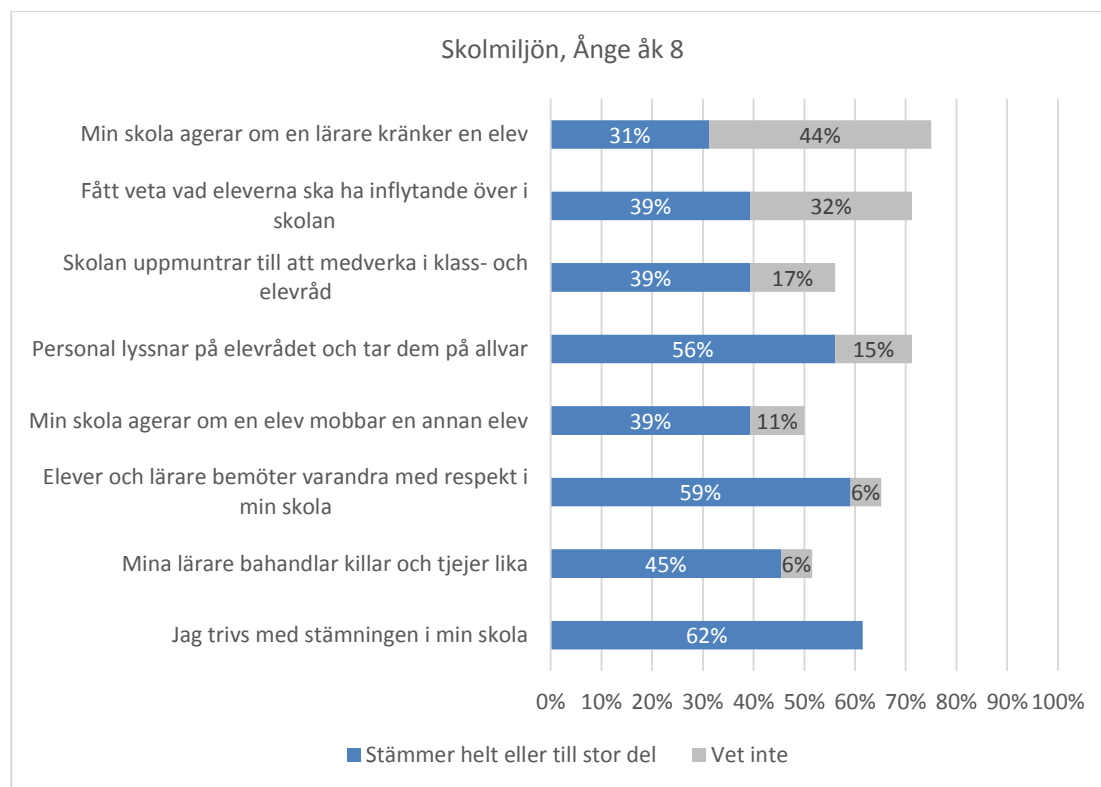
Likaså på frågan om personalen lyssnar på elevrådet och tar dem på allvar så är det relativt många på gymnasiet som svarar *vet inte* – mer än en fjärdedel av eleverna.

På frågorna angående hur skolan agerar mot mobbning och kränkande behandling är det på gymnasiet ännu större andel som svarar *vet inte*. Det är 49 procent av gymnasieeleverna som uppger att de inte vet *om* (eller *hur*) skolan agerar om en elev mobbar en annan. Dessa resultat pekar på att likabehandlingsplaner har ringa förankring i praktiken. Eleverna tycks inte känna till om handlingsplaner finns eller hur dessa omsätts i praktiken.

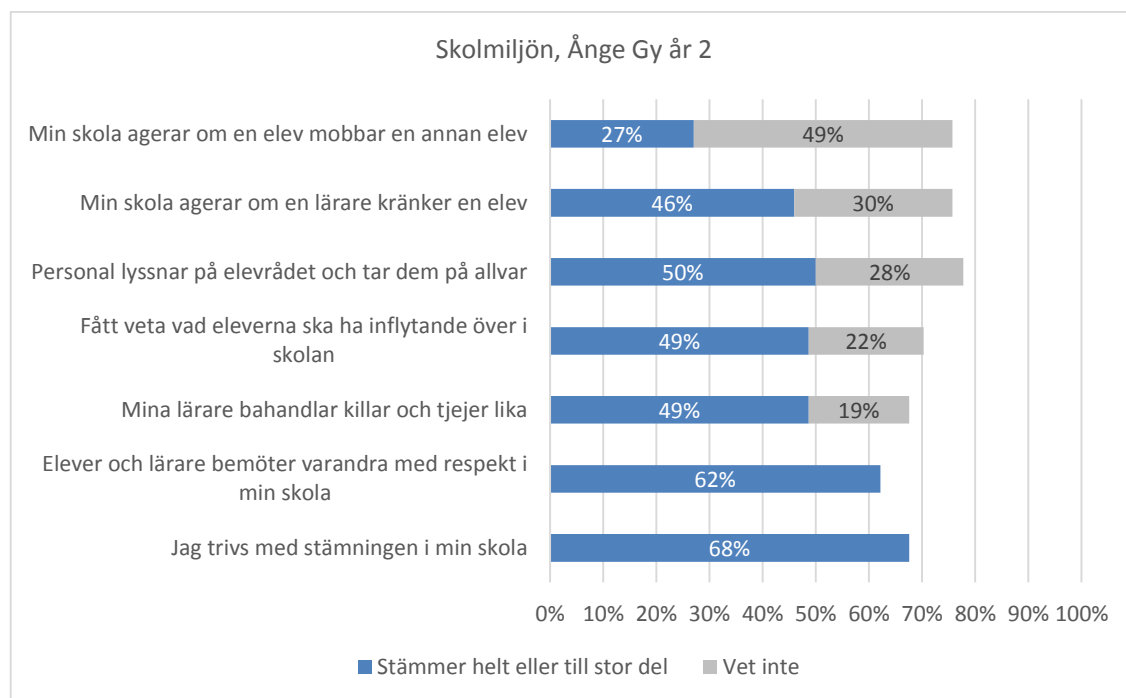
I diagrammen 6.5 och 6.6 redovisas även frågor som handlar om inkludering, rättvis behandling och en *möjliggörande miljö*, för att använda Johansson och Hultgrens begrepp. Rättvisefrågan avspeglas exempelvis i påståendet om lärare behandlar killar och tjejer lika. Det är 45 procent av eleverna på högstadiet och 49 procent av eleverna på gymnasiet som instämmer helt eller till stor del att killar och tjejer behandlas lika. Det är däremot oklart vilket kön som ungdomarna tycker drabbas av ojämlik behandling om man ser till den grupp som inte instämmer helt eller till stor del i påståendet.

Två mer allmänna frågor som berör aspekter av vad en möjliggörande miljö innebär är om elever och lärare bemöter varandra med respekt samt om eleven trivs med stämningen i skolan. På frågan om elever och lärare bemöter varandra med respekt svarar 58 procent av ungdomarna på högstadiet och 68 procent av gymnasieungdomarna strakt instämmande. Det är ingen som svarar att de inte vet om de trivs med stämningen. Detta påstående är någonting som de flesta elever har en uppfattning om.

Illustration 6.5

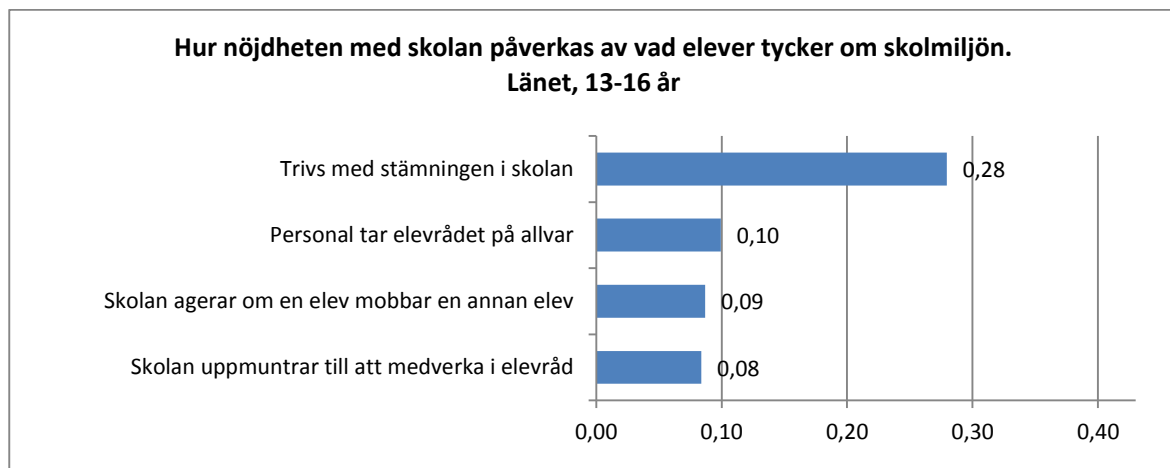
Illustration 6.6

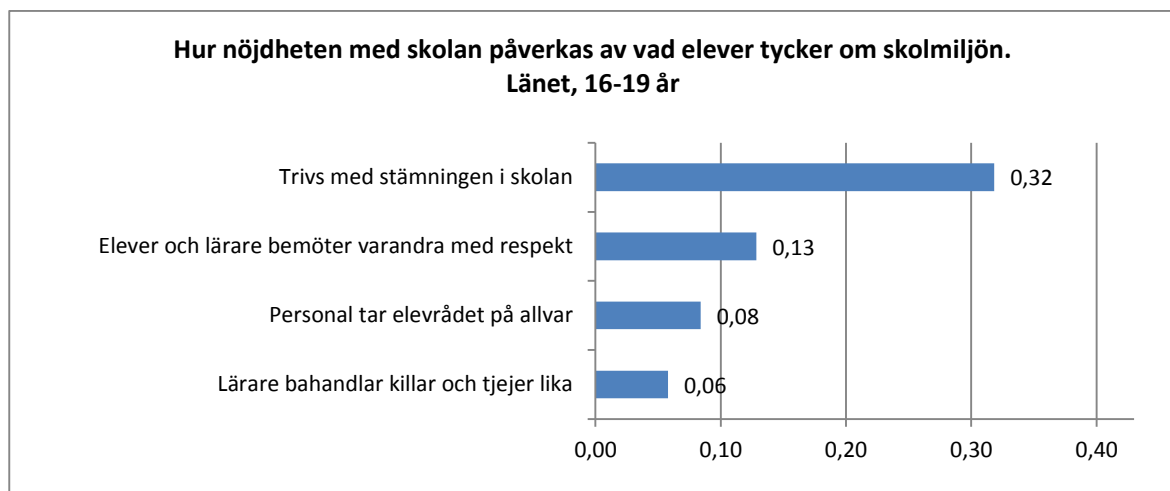
Det är nämligen också trivseln med stämningen i skolan som har starkast förklaringsvärde när det gäller hur nöjd man är med skolsituationen, vilket framgår av diagrammen nedan. Nöjdheten med skolsituationen påverkas också av uppfattningen om skolpersonalen tar elevrådet på allvar. Dessa två variabler gäller både inom högstadie- som för gymnasiegruppen i länet. Vi ser också att rättvisefrågorna har en inverkan på nöjdheten med skolsituationen. Bland högstadieungdomarna är det uppfattningen om att skolan agerar om en elev mobbar en annan som är viktig för att känna sig nöjd med sin skolsituation.

För gymnasiegruppen är det uppfattningen om att elever och lärare bemöter varandra med respekt samt att lärarna behandlar killar och tjejer lika som är betydelsefullt för hur nöjd man är med sin skolsituation.

Illustration 6.5.1

Illustration 6.6.1

Upplevelse av vad man har inflytande över i skolan

I detta avsnitt vill vi slutligen redovisa hur ungdomarna i Ånge svarar på frågor om inflytande – vad de *vill* vara med och bestämma om i relation till vad de upplever att de *får* vara med och bestämma om.

I diagrammen 6.7 och 6.8 redovisas sammanställningarna för relationen mellan hur mycket man *vill* och hur mycket man *får* bestämma. De som svarar att de vill bestämma mer än de upplever att de får bestämma kategoriseras som den grupp som ”får bestämma för lite” (rött fält). De som upplever att de får bestämma över fler saker än de svarar att de vill bestämma över är den grupp som kategoriserats som ”får bestämma för mycket” (turkost fält). Det gröna fältet står för de som svarar lika på *vill* och *får* bestämma när det gäller olika aspekter i skolan. Dessa benämns som den grupp som ”får bestämma lagom mycket”.

Både högstadie- och gymnasieungdomarna vill bestämma över maten och schemat mer än vad de upplever att de får bestämma om dessa. Generellt sett är det mellan 20 och 50 procent av eleverna som upplever att de får bestämma lika mycket som de vill bestämma (d.v.s. lagom mycket).

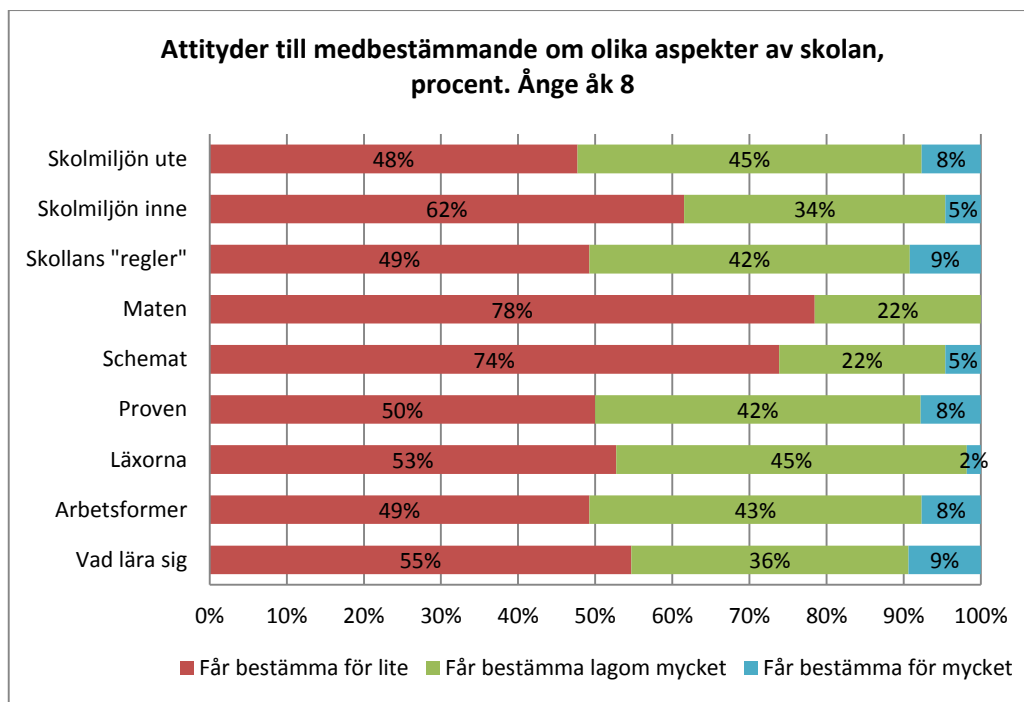
Här finns det dock anledning till att förhålla sig kritisk till vad dessa frågor egentligen mäter. Är det rimligt att förvänta sig att eleverna ska bestämma över vad de ska lära sig? Är det inte pedagogens kompetens och uppgift att arbeta med kunskapsmålen inom det ämne som pedagogen undervisar i?

Det finns en risk med att lägga över för mycket ansvar på eleverna om elevinflytande enbart betraktas i termer av hur mycket eleverna får bestämma när det gäller olika aspekter i skolan. Johansson och Hultgren skriver:

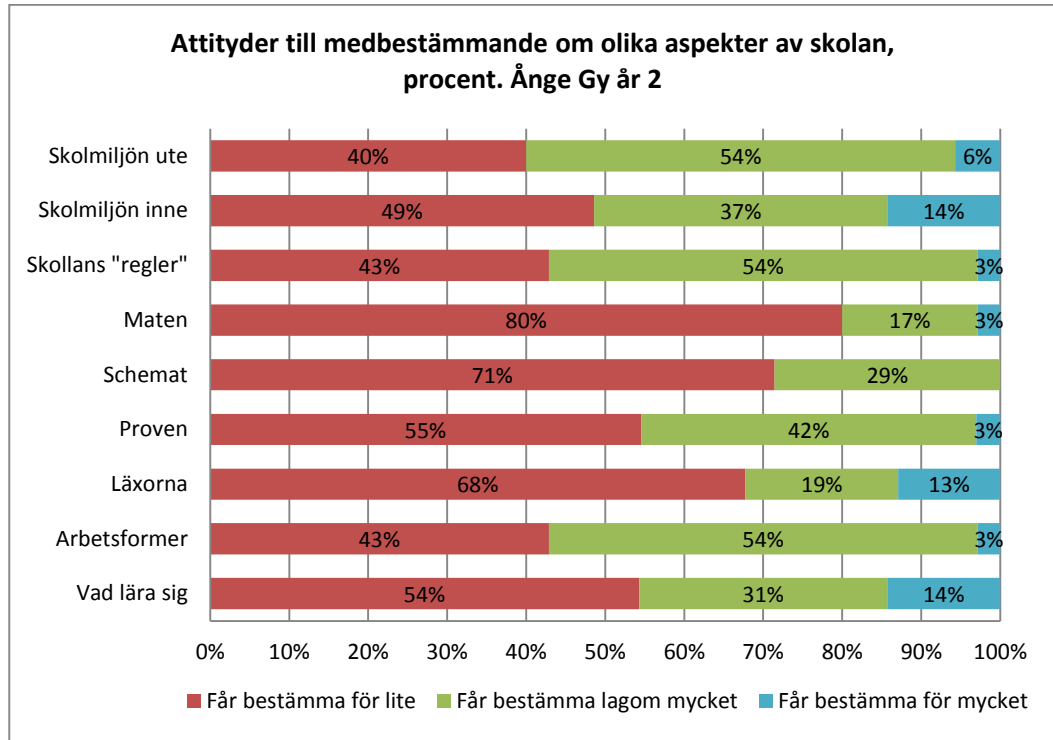
[...] delaktighet är inte detsamma som att få bestämma – vilket sedan kan leda till att barnet får ta konsekvenserna av ett dåligt beslut och ”skylla sig själv”. Delaktighet är att bli respekterad där man är och med de resurser man har i en viss situation, att bli ärligt lyssnad på och att vara en av dem som gör skillnad och driver en process framåt. (Johansson & Hultgren, 2015, s. 110)

Elevinflytande bör någonstans ha sin utgångspunkt i respekt för samtliga individer och bygga på en praktik inom vilken alla inkluderas och får göra sin röst hörd. Det innebär inte att man ständigt får sin vilja igenom. Snarare handlar det om att känna sig inkluderad, delaktig och känna att man är värdefull som individ i det sammanhang man ingår i.

Illustration 6.7

Illustration 6.8

FRITID

I kapitel tre, *Inflytande och representation i positionen som ung medborgare* berörde vi några av de aspekter som ofta kommer upp till diskussion när det handlar om unga människors organisering – nämligen idén om en demokratisk fostran genom strukturerat deltagande i föreningar. Vi diskuterade tidigare utifrån Bäck, Bäck och Gustafsson (2016) att det traditionella politiska deltagandet exempelvis medlemskapet i politiska partier har minskat bland unga. Det innebär dock inte att unga idag inte är intresserade av politik och samhällsfrågor, utan snarare hittar dagens unga andra sätt att uttrycka sina ställningstaganden, bl.a. genom sociala forum på nätet (Bäck m.fl. 2016). Men det är inte heller så att de digitala medierna ersätter former för organisering offline (Carpentier, 2007). Det är viktigt att vara medveten om att det också finns en digital klyfta mellan grupper av individer.

Den digitala klyftan handlar inte enbart om tillgången till digitala verktyg/plattformar, utan även kunskaper att använda dem på ett strategiskt sätt (se exempelvis Warschauer, 2003; Selwyn, 2003). Dessutom visar flera studier att individer som organiserar sig på nätet oftast är samma individer som organiserar sig utanför nätet (FOKUS14, 2014). Lite förenklat kan man konstatera att de förhoppningar som uttrycks kring att de digitala medierna ska gynna inkludering och delaktighet i samhället i stort, i själva verket enbart gynnar de som redan är delaktiga på andra sätt (Olsson, 2006; Livingstone, 2009).

Generellt kan man föra en kritik mot att ungas delaktighet och engagemang ständigt mäts i form av valdeltagande och medlemskap i politiska partier (när det gäller politisk delaktighet) och medlemskap/aktivitet i föreningar när det gäller fritidsaktiviteter. Vuxenvärldens oro för unga som väljer att ställa sig utanför föreningslivet handlar om att vuxna förväntar sig att samhällsengagemanget uttrycks på ett visst sätt. Det vill säga, unga måste uttrycka sin delaktighet genom att anpassa sig till vuxenvärldens ramar för det etablerade demokratiska systemet. I annat fall förblir ungas engagemang osynligt. Exempelvis riktas det statliga bidragssystemet till just föreningsaktiva ungdomar och bidragssystemet kopplas inte så mycket till görande utan snarare till medlemsantal. Formen överskuggar innehållet, skriver Peter Waara (2010).

För ungdomarna handlar syftet med deltagandet i organisationer sällan om att få en demokratisk fostran. För ungdomarna handlar det snarare om själva aktiviteten, det vill säga meningsskapandet / görandet i organiseringen kring ett visst intresse. Kanske är detta en av anledningarna till att samarbete mellan unga och vuxna ofta stöter på svårigheter. Det kan många gånger handla om att vuxna utgår från sina referensramar och därför inte känner igen eller missar ungdomars former att organisera sig (Waara m.fl. 2010). Om vi påminner oss om Roger Harts Delaktighetsstege så handlar den högsta nivån om delaktighet i grund och botten om att vuxna

ska uppmärksamma ungas intressen. Det är genom att intressera sig för och uppmärksamma unga som det är möjligt att stötta unga att via intressena kanalisera sina åsikter. Delaktighet och inflytande bygger på en ömsesidig relation, skriver Waara (2010). Det förutsätter således att vuxna släpper ifrån sig makt och skapar utrymme för ungas inflytande.

I detta kapitel ska vi titta närmare på hur unga upplever sin fritid, vad de gör på fritiden och vilka som får tillgång till fritidens arenor.

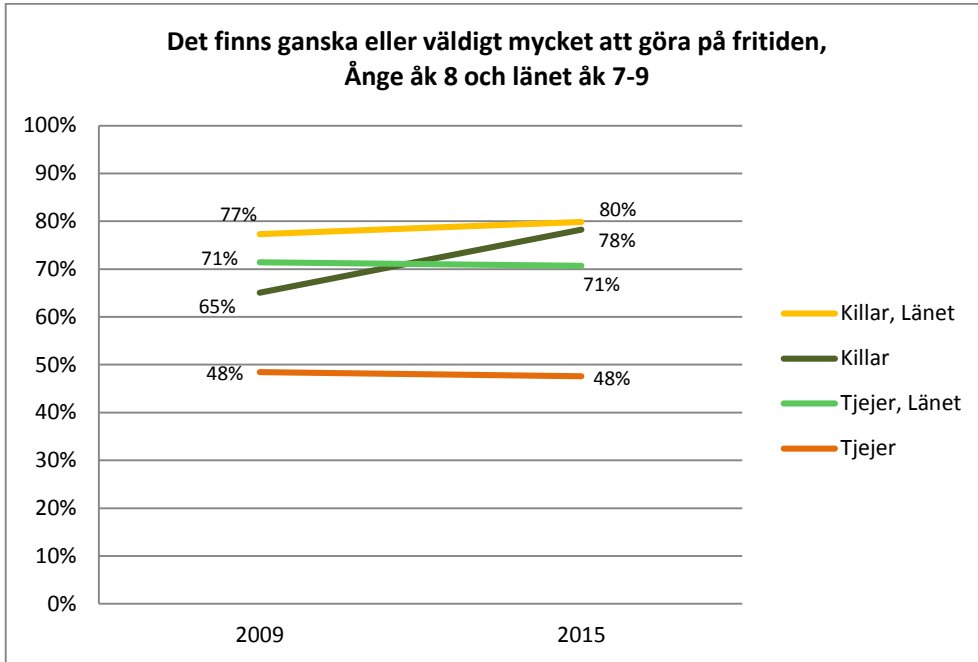
Hur mycket finns det att göra på fritiden?

I lupp-enkäten ställs frågan *Hur mycket tycker du att det finns att göra på fritiden?* med svarsalternativen *väldigt mycket*, *ganska mycket*, *ganska lite* eller *väldigt lite/ingenting*. I diagrammen 7.1, 7.2, 7.4 och 7.5 redovisas fördelningarna för svaren *ganska* eller *väldigt mycket*. I diagram 7.1 och 7.2 redovisas svaren uppdelat på killar och tjejer i Ånge kommun och en jämförelse med hur killar och tjejer har svarat i länet. I diagram 7.4 redovisas uppdelningen för familjeanknytning (kategorierna Svensk/Nordisk och Utomnordisk anknytning) för högstadiegruppen. Gymnasiegruppen består av för få individer.

Slutligen diagram 7.5 redovisar svaren uppdelat på kategorierna *funktionshinder* och *inget funktionshinder*. Eftersom kategorin ”vill inte svara” har exkluderats i redovisningen (vilket innebär ett stort bortfall) väljer vi att enbart redovisa svaren på länsnivå där vi har ett större dataunderlag.

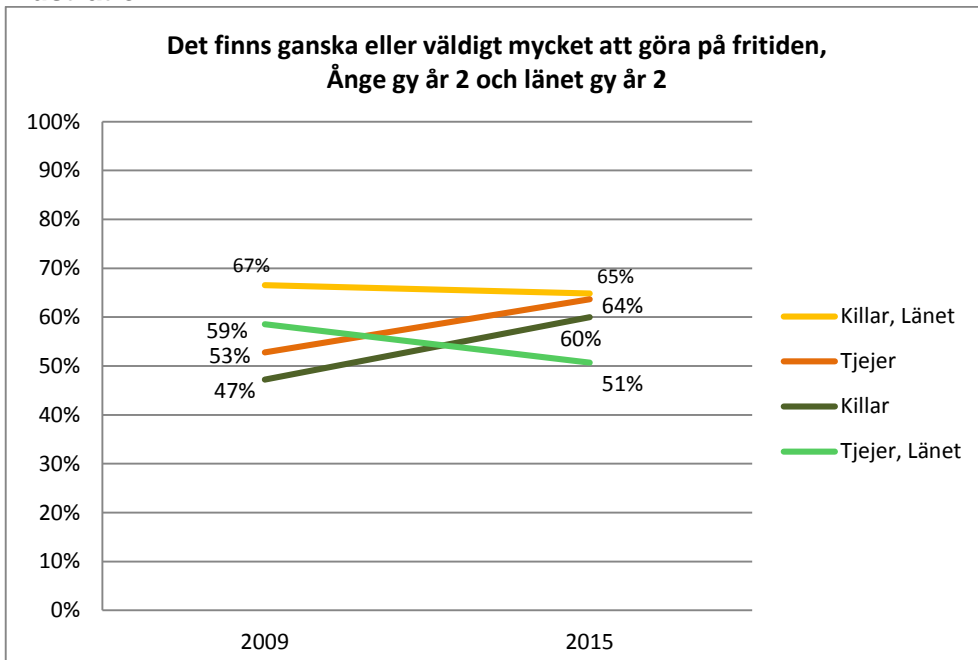
När det gäller högstadiegruppen är det något fler killar än tjejer som svarat att det finns ganska eller mycket att göra på fritiden. Det är ett omvänt förhållande när det gäller gymnasiegruppen. Bland gymnasieungdomarna är det något fler tjejer jämfört med killar som svarar att det finns ganska eller väldigt mycket att göra på fritiden. Jämfört med gymnasieungdomarna i länet ligger gymnasietjejerna i Ånge på samma nivå som gymnasiekillarna i länet. Ånge skiljer sig från länet i stort när det gäller trenden för hur fritidsutbudet upplevs. I länet kan vi se en nedåtgående trend för tjejerna i gymnasiet och i övrigt oförändrad nivå för de övriga grupperna när det gäller svaret att det finns mycket att göra på fritiden. I Ånge kommun ser vi dock en positiv trend för gymnasieungdomarna samt killarna på högstadiet.

Illustration 7.1

I diagrammet ser vi att det skiljer mellan andelen killar och andelen tjejer som är nöjda med utbudet av fritidsaktiviteter. I åk 8 i Ånge är det 78 procent av killarna och 48 procent av tjejerna som svarar att det finns ganska eller mycket att göra på fritiden.

Illustration 7.2

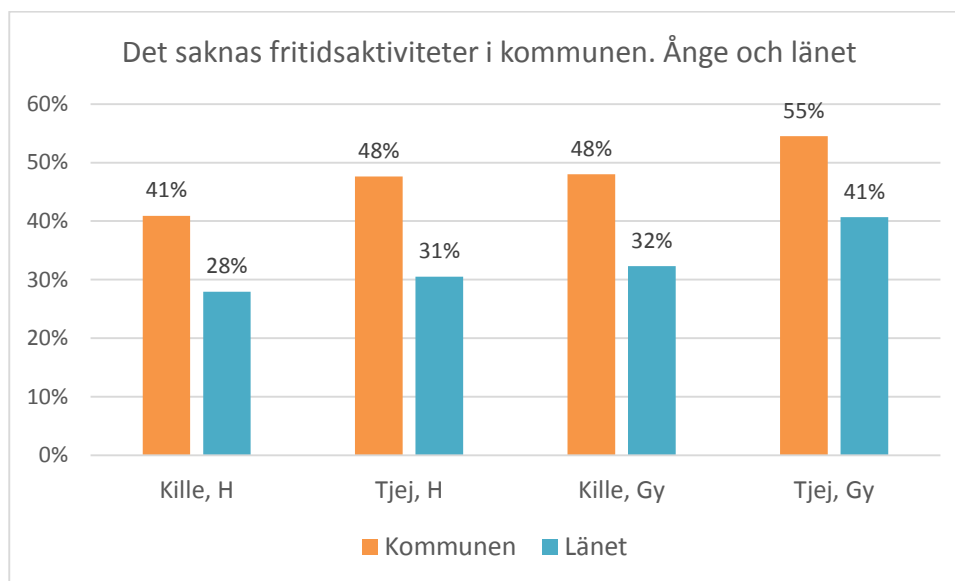

I diagrammet ser vi att andelen gymnasieungdomar i Ånge som svarar att det finns *ganska* eller *väldigt mycket* att göra på fritiden har ökat över tid. Det är något fler tjejer än killar som är nöjda med utbudet av fritidsaktiviteter.

I diagram 7.3 som redovisar svaren på frågan om det saknas aktiviteter i kommunen kan vi se att andelen som upplever att det saknas aktiviteter är allra högst bland gymnasietjejerna (55% av gymnasietjejerna i kommunen).

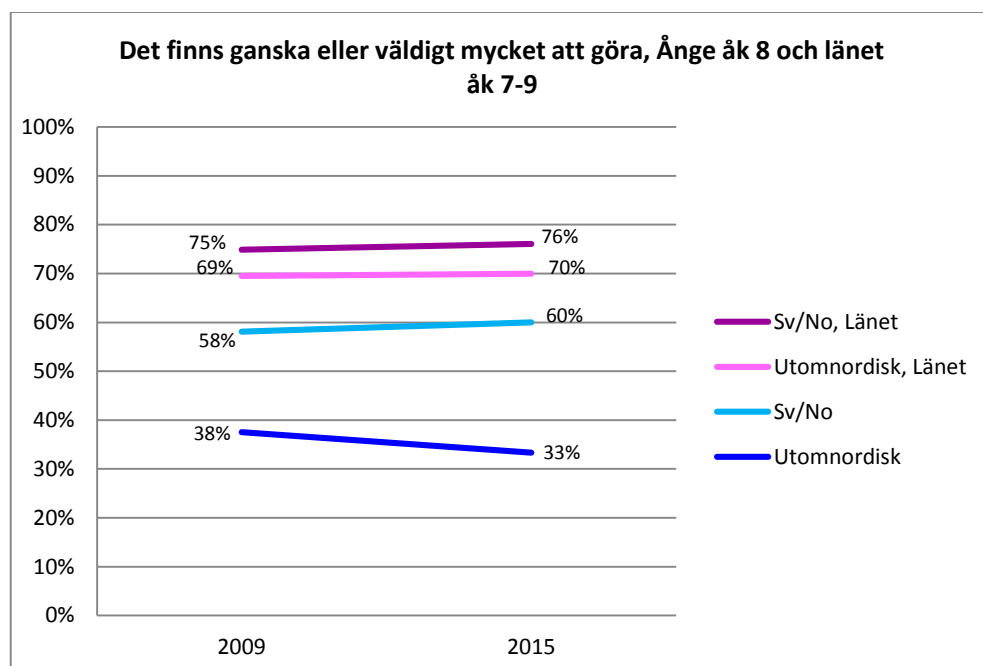
Det är också viktigt att uppmärksamma att betydligt färre gymnasieungdomar jämfört med högstadieungdomar svarar att det finns *ganska* eller *mycket* att göra på fritiden .

Illustration 7.3

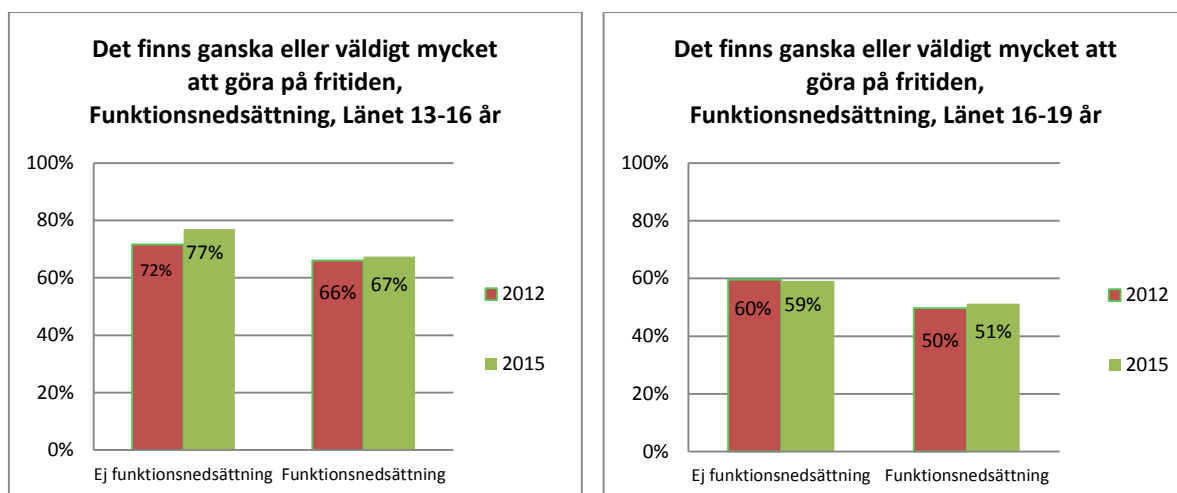
När vi undersöker hur ungdomar med olika familjebakgrund har svarat på frågan angående utbudet av fritidsaktiviteter ser vi att det inom högstadiegruppen inte är några större förändringar över tid. Vi ser att det är betydligt färre ungdomar med utomnordisk anknytning som svarar att det finns ganska eller mycket att göra på fritiden jämfört med ungdomar som inte har en utomnordisk anknytning (33% av ungdomarna med utomnordisk anknytning jämfört med 60% av ungdomarna med svensk/nordisk anknytning). Skillnaden mellan grupperna är mer markant i kommunen jämfört med hur skillnaderna ser ut i länet i stort (70% av ungdomarna med utomnordisk anknytning jämfört med 76% av ungdomarna med svensk/nordisk anknytning).

Illustration 7.4

Det är också viktigt att följa hur de ungdomar som svarar att de har en funktionsnedsättning upplever utbudet av fritidsaktiviteter. Frågan om funktionsnedsättning kan vi enbart följa sedan år 2012. Redan då kunde vi se en markant skillnad mellan gruppen som uppger att de har en funktionsnedsättning och gruppen som uppger att de inte har en funktionsnedsättning. Gruppen som svarar att de har en funktionsnedsättning rapporterar i lägre utsträckning att det finns *ganska* eller *mycket* att göra på fritiden. Det har inte skett någon förändring mellan åren 2012 och 2015. Det skiljer fortfarande ca: 10 procentenheter mellan grupperna och länets gymnasieungdomar (generellt) svarar i lägre utsträckning att det finns saker att göra jämfört med högstadieungdomarna i länet.

Illustration 7.5

Fritidsaktiviteter

I lupp-undersökningen ställs frågor som handlar om hur frekvent man ägnar sig åt olika aktiviteter. Dessa aktiviteter är av varierande art. Det handlar både om aktiviteter som får offentligt stöd så som att besöka museum, bibliotek, teater och fritidsgård och också aktiviteter som inte nödvändigtvis är organiserade i någon verksamhet eller förening så som att läsa, skriva, måla, spela dataspel o.s.v.

Vi ska nu titta närmare på hur ofta ungdomarna i Ånge ägnar sig åt dessa varierande aktiviteter men också om det förekommer några skillnader när det gäller vilka aktiviteter killar respektive tjejer ägnar sig åt. I relation till diskussionen som tas upp inledningsvis i detta kapitel menar vi att det är viktigt att studera vilka som får tillträde till olika aktiviteter. Vi vet att vuxenvärlden värderar vissa aktiviteter högre än andra aktiviteter (ex: bidragssystemet är anpassat till föreningsaktiva ungdomar). Vad innebär detta för ungdomarna? Och ska vi nöja oss med svaret att olika grupper av ungdomar helt enkelt har olika intressen? Vi vill hävda att det inte är så enkelt. Det handlar inte enbart om skilda intressen utan också om normer i relation till olika positioner samt olika ekonomiska och sociala förutsättningar som sätter ramar för unga personers handlingsutrymme.

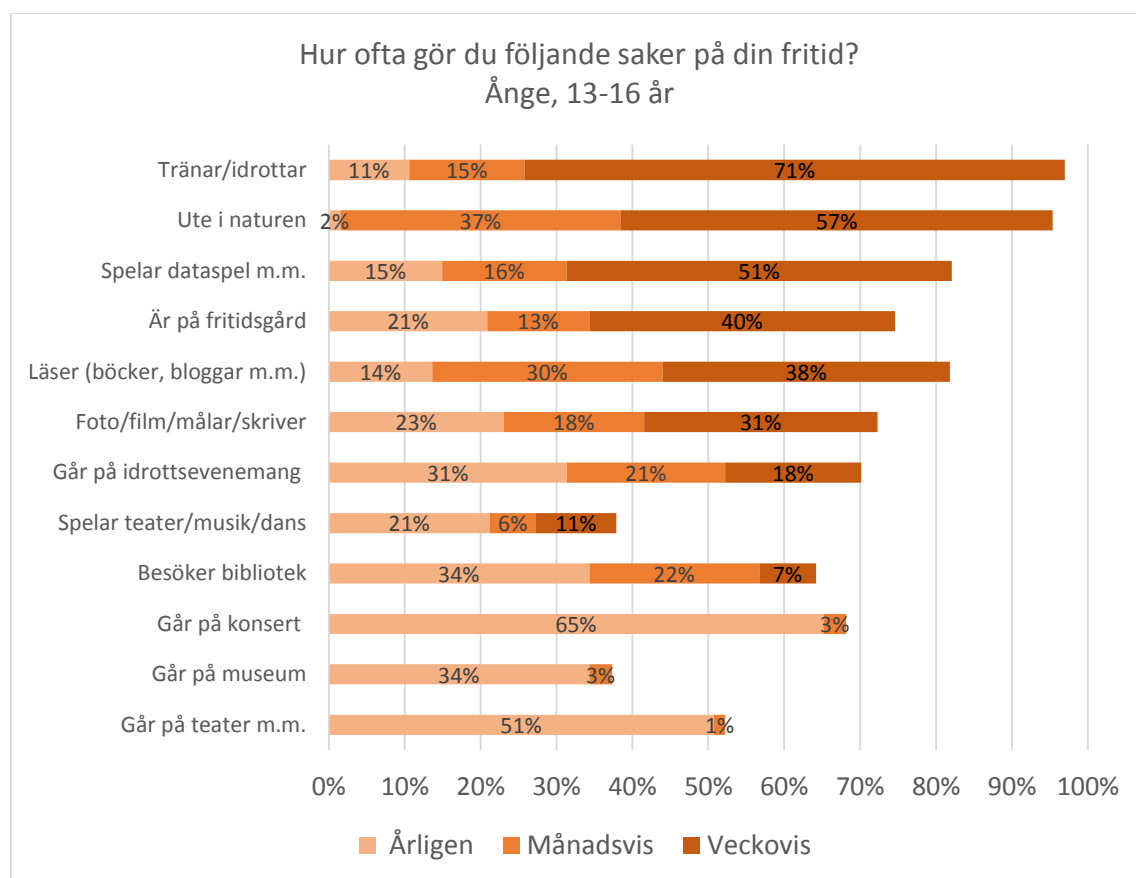
Förutom att studera hur killar och tjejer svarar på frågor om fritid kommer vi att fördjupa oss i en analys av vilka faktorer som påverkar hur ungdomarna svarar på frågan om hur mycket det finns att göra på fritiden.

Hur ofta ägnar sig unga åt olika fritidsaktiviteter?

På frågan *Hur ofta gör du följande saker på din fritid?* med svarsalternativen *aldrig, någon gång per år, någon gång i månaden, en gång i veckan och flera gånger*

i veckan kan vi se att 71 procent av ungdomarna i åk 8 på högstadiet svarar att de tränar eller idrottar minst en gång i veckan. Träning och vistelse ute i naturen är de aktiviteter som de flesta av ungdomarna ägnar sig åt (97% tränar och 95% är ute i naturen). Dessa två aktiviteter är också de vanligaste, d.v.s. det som ungdomarna mest frekvent ägnar sig åt – åtminstone sett till den lista på aktiviteter som det frågas om i enkäten. Att spela dataspel, läsa någon form av text (via traditionella media eller digitalt) och att vara på fritidsgård är också mycket vanliga aktiviteter. Mer ovanligt är att unga i Ånge går på teater, spelar teater/musik/dansar eller går på museum.

Illustration 7.6

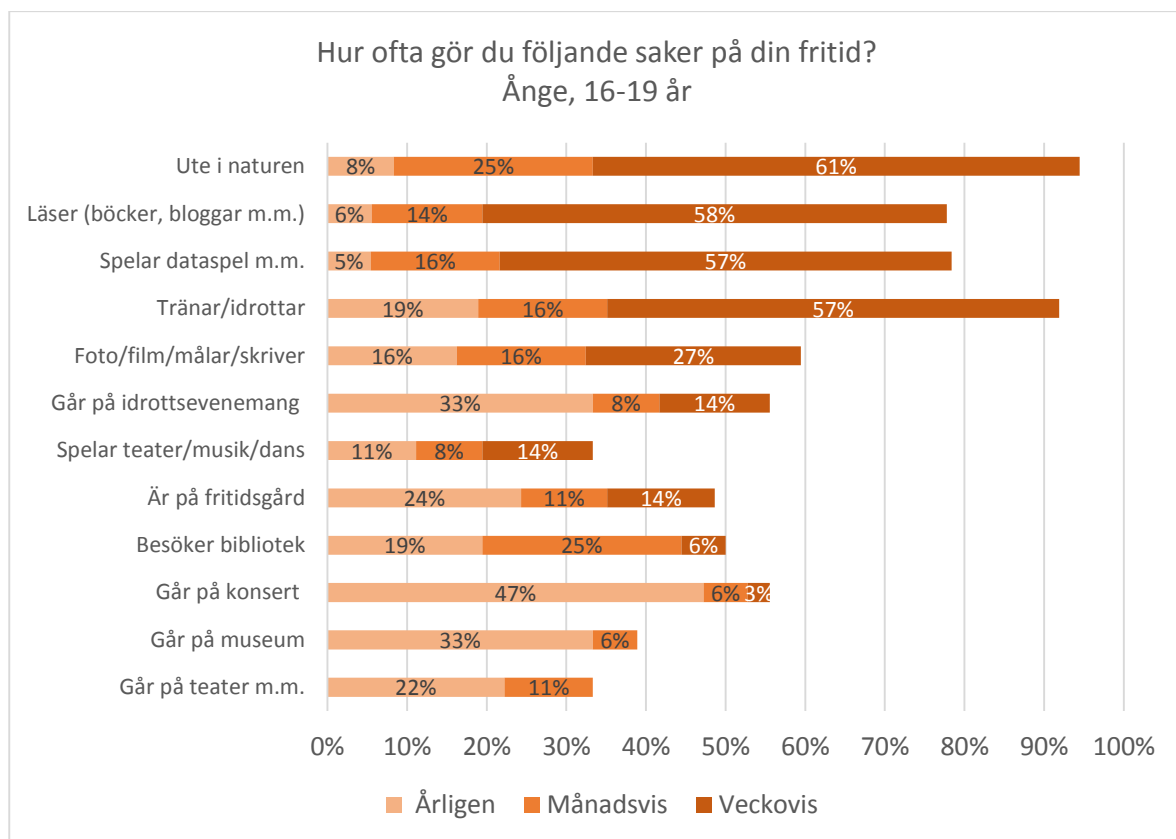

I diagrammet ser vi att de vanligaste aktiviteterna bland högstadiungdomarna i Ånge är att träna/idrotta och vara ute i naturen.

Liknande mönster ser vi när vi tittar på gymnasiegruppen. De flesta gymnasieungdomar (år 2) i Ånge ägnar sig åt vara ute i naturen, läsa någon form av texter (böcker, tidningar, bloggar eller liknande), spela dataspel och träna. De mest frekventa aktiviteterna, det vill säga de aktiviteter som ungdomarna ägnar sig åt minst en gång i veckan är att vara ute i naturen, läsning, dataspel och träning.

Nästan hälften av gymnasieungdomarna besöker fritidsgårdar. Av besökarna är det ganska många som är regelbundet på fritidsgården (11% *någon gång i månaden* och 14% *minst en gång i veckan*).

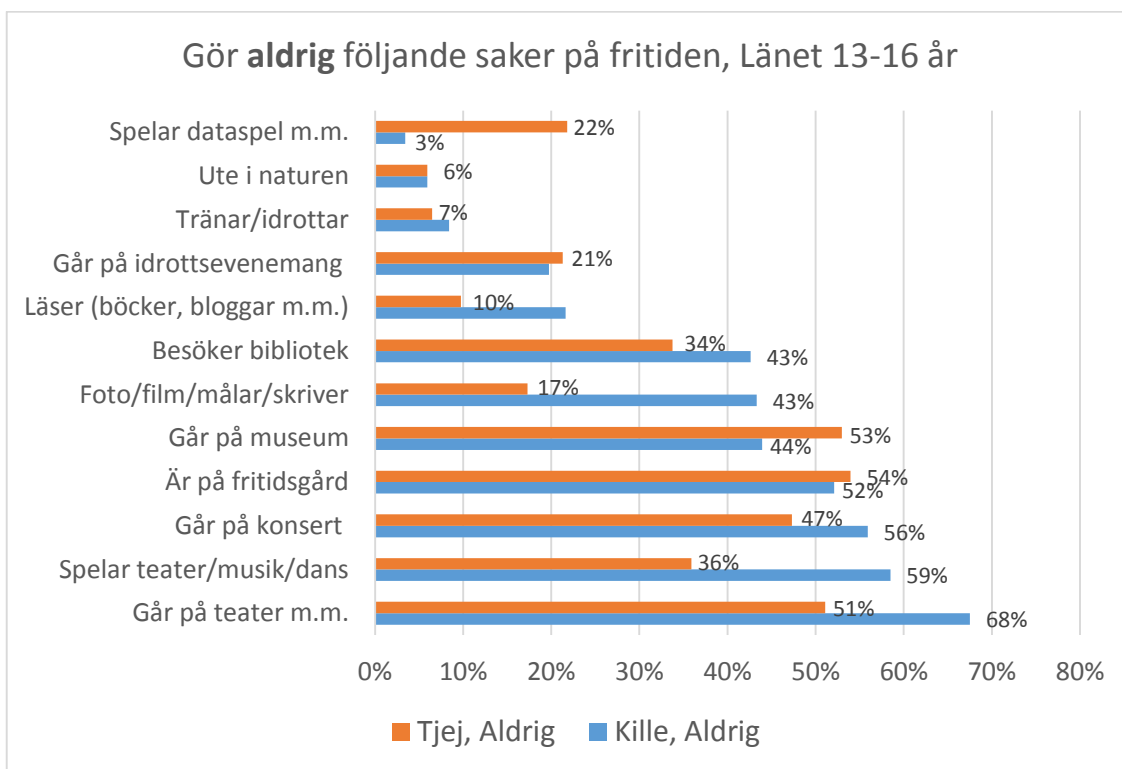
Illustration 7.7

I diagrammet ser vi att de flesta av Ånges ungdomar i gymnasiets år två tränar, är ute i naturen, spelar dataspel samt läser böcker, tidningar, bloggar m.m.

Studerar vi sedan hur vanligt förekommande dessa aktiviteter är bland gruppen tjejer respektive killar får vi syn på en del skillnader som är så pass markanta att det är relevant att ställa sig frågan om det finns normer som påverkar tjejers och killars olika val av aktiviteter. Till exempel kan vi se att det är betydligt fler killar än tjejer som spelar dataspel. Att hålla på med foto, film, teckna, måla eller skriva är det fler tjejer än killar som gör. Även att spela teater, göra musik eller dansa är aktiviteter som fler tjejer än killar ägnar sig åt. På högstadiet är det 64 procent av tjejerna i länet och 41 procent av killarna i länet som svarar att de ägnar sig åt att spela teater, göra musik eller dansa. Fördelningen för gymnasieungdomarna är 57 procent av tjejerna och 38 procent av killarna. Det är också så att högre andel tjejer än killar svarar att de går på teater. Det är inte orimligt att anta att fler tjejer än killar spelar teater (som är en av aktiviteterna i svars-kategorin teater/musik/dans) och därför intresserar sig för att också titta på teaterföreställningar.

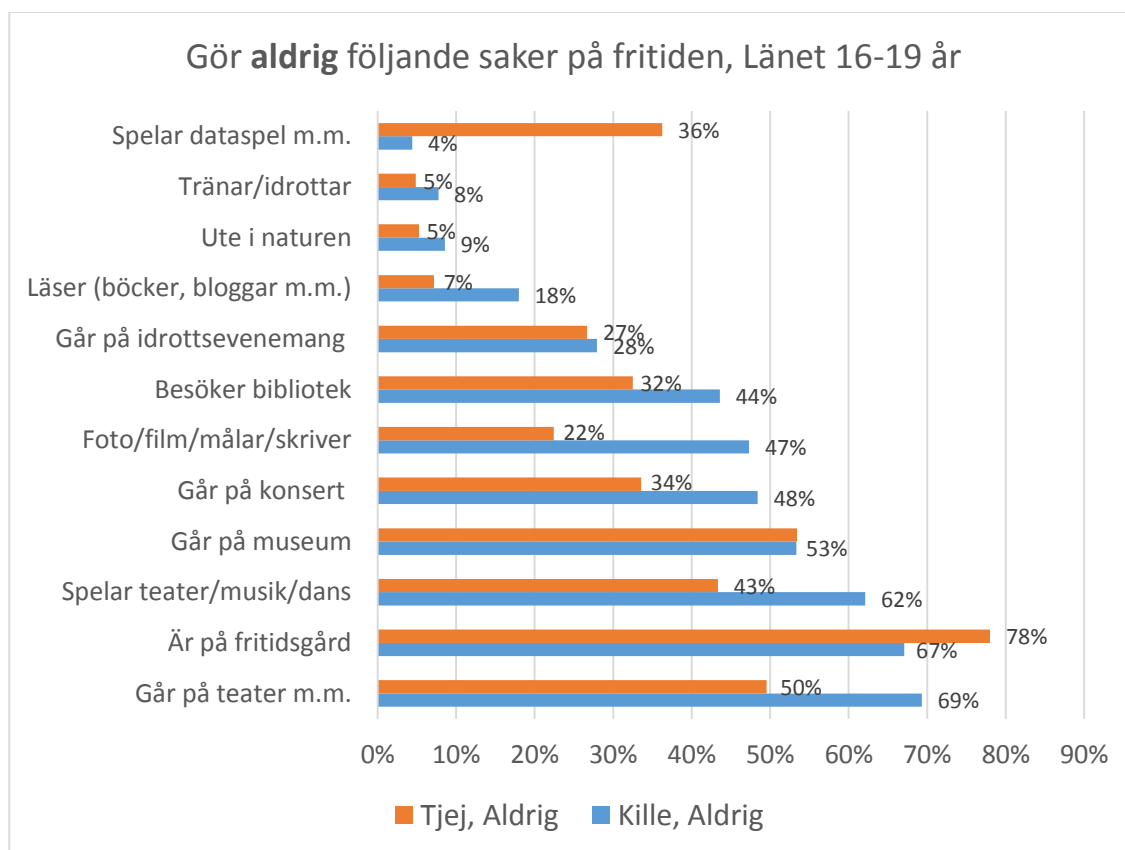
Illustration 7.7.1

I diagrammet ser vi att en del aktiviteter skiljer sig mellan killar och tjejer. Det är exempelvis fler killar än tjejer som spelar dataspel och det är fler tjejer än killar som håller på med foto, film, tecknar, målar, skriver, pysslar, syr eller liknande.

Illustration 7.8.1

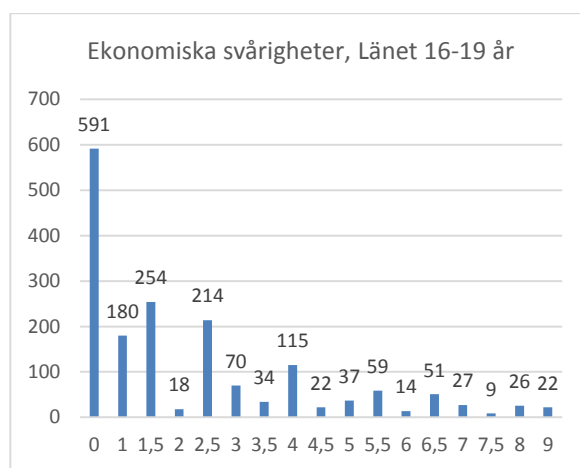
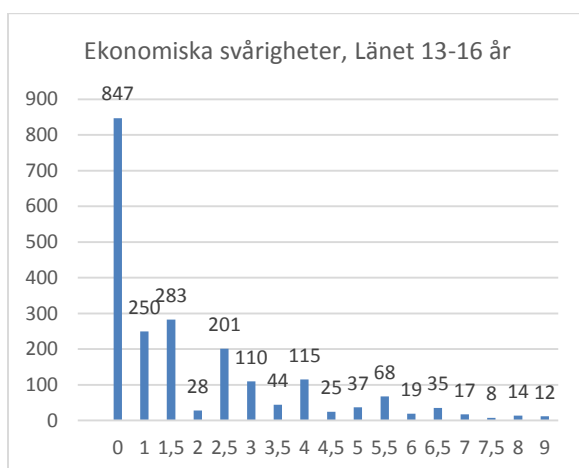
Flera av de aktiviteter som det frågas om är det fler tjejer än killar som ägnar sig åt, samtidigt är det färre tjejer än killar som är nöjda med utbudet av fritidsaktiviteter (se diagram 7.1-7.3). Det vill säga, det är inte så att tjejer är mindre aktiva till följd av att en hög andel tycker att det saknas fritidsaktiviteter i kommunen (55% av gymnasietjejerna i Ånge och 41% av gymnasietjejerna i länet svarar att det saknas aktiviteter). Möjligen medför delaktighet i flera aktiviteter en större insikt i vad man tycker om att göra och därmed också vilka aktiviteter som saknas.

Vad påverkar ungdomarnas upplevelse av utbudet av fritidsaktiviteter?

I en statistisk regressionsmodell inkluderade vi flera bakgrundsvariabler för att ta reda på om dessa har någon påverkan på ungdomarnas svar gällande hur mycket det finns att göra på fritiden. Modellen testades på data för länets högstadiungdomar och de bakgrundsvariabler som inkluderades är *kön, familjeanknytning, sexuell läggning, funktionsnedsättning* samt *ekonomiskt utrymme*. De variabler som visade sig ha en statistiskt säkerställd effekt på upplevelsen av utbudet av aktiviteter är *kön, ekonomiskt utrymme* och *sexuell läggning*. Det visade sig att det finns ett negativt samband mellan kategorin tjej och att tycka att det finns mycket att göra på fritiden. Likaså för ungdomar som inte kategoriserar sig som heterosexuella. Det

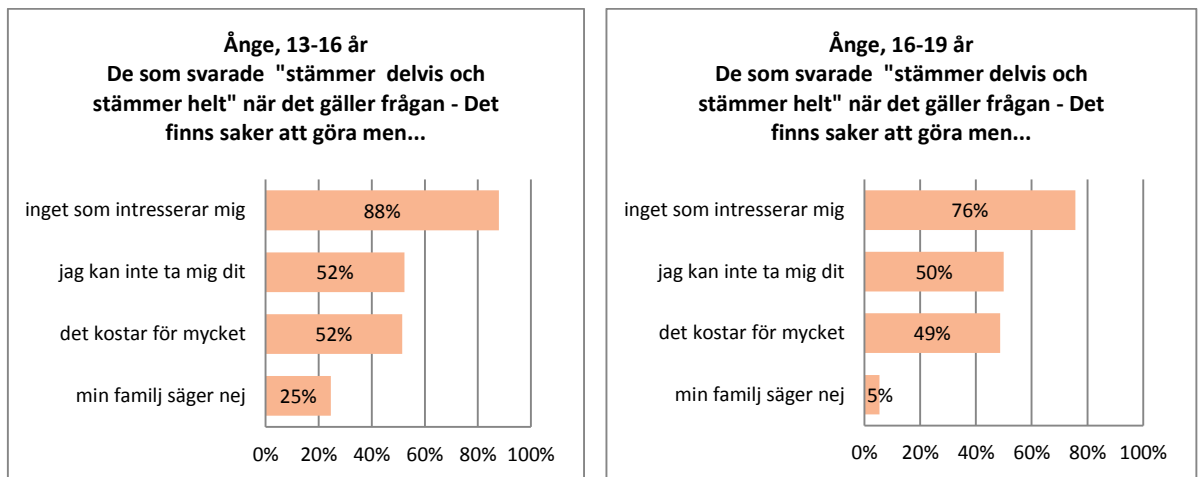
vill säga, icke heterosexuella ungdomar tenderar att i lägre grad rapportera att det finns ganska eller väldigt mycket att göra på fritiden, om man jämför med kategorin heterosexuella. Slutligen, visar modellen att ekonomiska begränsningar påverkar upplevelsen av utbudet negativt.

Som vi redogjorde i kapitel 2, konstruerades ett index som mäter ekonomiskt utrymme, genom att ta hänsyn till hur ungdomarna har svarat på tre frågor som handlar om familjens ekonomi. Indexet utgör ett mer säkert mått på det ekonomiska utrymmet. Om vi enbart tittar på fördelningen över svaren på frågan som handlar om i hur stor utsträckning man är orolig för föräldrarnas ekonomi så är det 10 procent av länets högstadiungdomar och 13 procent av länets gymnasieungdomar som svarar att de är ganska eller mycket oroliga. Indexet i diagrammen nedan ska tolkas på så vis att 0 betyder att man inte har ekonomiska svårigheter. Ju längre åt höger vi förflyttar oss i diagrammet desto högre värden har individerna på frågorna om ekonomiska svårigheter (d.v.s. de har svarat att de är ganska/mycket oroliga över föräldrarnas ekonomi, att de instämmer i påståendet om att fritidsaktiviteter kostar för mycket samt att det har hänt att de inte har kunnat göra något eller köpa något för att familjen inte haft råd).

Även om det är relativt få individer i höger ytterkant (d.v.s. de som har snävare ekonomiskt utrymme) är det ändå relativt många som svarar att det finns saker att göra på fritiden men att det kostar för mycket. Övriga begränsningar är att inte kunna ta sig till fritidsaktiviteten/aktiviteterna samt att det inte finns fritidsaktiviteter som är tillräckligt intressanta. Att familjen säger nej är inte så vanligt inom gymnasiegruppen i Ånge. Däremot är det mer vanligt bland åk 8 eleverna i Ånge där 25 procent svarar att det finns saker att göra men att familjen säger nej.

Illustration 7.9

Utöver bakgrundsvariabler och ekonomiskt utrymme är det en del andra faktorer som spelar roll för upplevelsen av utbudet av fritidsaktiviteter. I en annan statistisk modell testades om olika livserfarenheter och inställning till livet har någon påverkan på upplevelsen av hur mycket det finns att göra på fritiden. Följande variabler inkluderades: *nöjdhet med fritiden*, *nöjdhet med livet*, *upplevd möjlighet att föra fram sina åsikter*, *erfarenhet av mobbning*, *erfarenhet av orättvis behandling* samt *medlemskap i förening*. Samtliga variabler utom mobbning har en statistiskt säkerställd effekt på utfallet i upplevelsen av hur mycket det finns att göra på fritiden.

Nöjdhet med fritiden, nöjdhet med livet, upplevd möjlighet att kunna föra fram sina åsikter samt om man är medlem eller aktiv i en förening har ett positivt samband med upplevelsen att det finns ganska eller mycket att göra på fritiden. Erfarenhet av att ha blivit utsatt för orättvis behandling påverkar upplevelsen av utbudet av fritidsaktiviteter negativt. Det vill säga, det är mer sannolikt att en individ som inte utsatts för orättvis behandling upplever att det finns ganska eller mycket att göra på fritiden jämfört med en individ som har blivit utsatt för orättvis behandling.

Dessa samband är inte särskilt oväntade. När det gäller sambandet mellan föreningsmedlemskap/föreningsaktivitet och upplevelsen att det finns ganska eller mycket att göra på fritiden kan det tolkas på olika sätt. Det ena sättet att se det är utifrån en normativ tolkningsram om att organisering i föreningar står för demokratisk fostran, inkludering och delaktighet. Det andra sättet att se det är att den normativa tolkningsramen är dominerande och att ungdomarna själva förhåller sig till att organisering i föreningar är det som värdesätts. Det vill säga, att det finns en positiv förväntan kring att vara medlem och aktiv i en förening.

Det har dessutom skett en succesiv förskjutning från att betrakta föreningen som självklar och med ett värde i sig självt, till att idag betrakta föreningsdelaktighet i relation till egna intressen, skriver Waara (2010).

Dagens ungdomsorganisering förefaller i motsats till de traditionella folkrörelserna bygga på att det finns en sakfråga eller intresseområde att samlas kring, snarare än en gemensam ideologi eller vilja till samhällsförändring. (Waara m.fl. 2010, s. 46)

Dagens ungdomsorganisationer är också mer autonoma från vuxnas inblandning, vilket har både positiva och negativa konsekvenser. Waara menar att den negativa konsekvensen är att vuxnas kunskaper om politiskt arbete saknas i den autonoma ungdomsorganisationen. Det innebär att ungdomar får svårare att utöva inflytande, tas i anspråk och tas på allvar. Det är svårt att bortse från att vuxnas närvaro i föreningslivet ges legitimitet samt att villkoren för ungas inflytande och delaktighet är att ungdomarna anpassar sig till rådande system, inte tvärt om. Waara pekar också på att medlemsminskningen i föreningslivet främst är en klassfråga då staten stöttar organisationsstrukturer som har sin hemvist i medelklassen.

Idag förutsätts unga själva veta vad de vill, hur de ska göra och vem som ska bidra med ekonomiskt stöd. Att organisera sig idag förutsätter alltså mer av utbildningskapital och nätverkskontakter jämfört med tidigare. [...] Medelklassens ungdomar har följaktligen ett försprång i ett system som belönar en organisationslogik som bärs upp av de resursstarka i samhället. (Waara m.fl. 2010, s. 48).

ARBETE OCH FRAMTID

Den svenska arbetsmarknaden har förändrats under de senaste decennierna, vilket skapat andra förutsättningar för ungas etablering och karriärvägar. Denna förändring påbörjades redan under 1990-talets krisår. Tidigare rekryterades unga människor till en arbetsgivare och förväntades bli kvar hos denne under lång tid. Arbetsgivaren tog ofta på sig ett utbildningsansvar och betalade en lön trots att produktiviteten var lägre hos den nyanställde än bland de som arbetat längre hos arbetsgivaren. Idag har de stora industriföretagen, som tidigare dominerade arbetsmarknaden, andra krav på ekonomisk avkastning än tidigare. Det har också skett en utökning av tjänstesektorn. Arbetsmarknaden är i ständig förändring med omställningar, utveckling och förändringar av tekniken. Detta sammantaget har medfört att arbetsgivare idag, i mindre utsträckning tar på sig ett ansvar för ungas etablering och kompetens- och karriärutveckling (Olofsson och Lundahl, 2013; Olofsson, 2014).

Arbetslösheten bland svenska ungdomar har under de senaste åren varit hög (Engdahl & Forslund, 2015) och Västernorrlands län har i flera mätningar legat ganska högt avseende ungdomsarbetslösheten (se ex. Kolada). Detta har inneburit att allt fler ungdomar väljer att studera vidare efter gymnasiet vilket också har medfört att arbetsgivarna höjer sina krav på att anställa personer med högre utbildning.

Trots att arbetslösheten enligt flera mätningar är, på en historiskt sett hög nivå bland unga, behöver dock inte arbetslöshetsmättet vara ett representativt mått för ungas arbetsmarknadsrelaterade problem (Engdahl, Forslund, & Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering, 2016). Arbetslösheten (eller snarare hur den mäts) ska inte betraktas som ett generellt problem för samtliga ungdomar. I en rapport till finansdepartementet identifieras grupper av unga som har svårast att etablera sig på arbetsmarknaden. Unga med funktionsnedsättningar, unga utan slutbetyg från gymnasiet och unga med utländsk bakgrund är överrepresenterade bland de inskrivna på Arbetsförmedlingen (Engdahl et al., 2015).

Ungas etablering på arbetsmarknaden har i genomsnitt inte senarelagts jämfört med de som var unga på 1990-talet. Däremot har andelen unga med tillfälliga anställningar och deltidsanställningar ökat sedan tidigt 1990-tal. Det vill säga, unga idag inträder i arbetslivet i ungefär samma ålder som unga på 90-talet, men anställningsformerna ser delvis annorlunda ut (Engdahl et al., 2015; Olofsson & Lundahl, 2013).

En faktor som påverkar inträdet på arbetsmarknaden är valet av gymnasieutbildning. De som läser studieförberedande utbildning/program på gymnasiet kommer i regel senare ut i arbetslivet då majoriteten väljer att gå vidare till eftergymnasiala studier (högskola eller universitet). Men unga som saknar slutbetyg från gymnasiet har svag ställning på arbetsmarknaden. Engdahl m.fl. (2016) pekar på att problemet uppstår tidigare. Unga som inte har behörighet att söka till nationellt gymnasieprogram är hänvisade till individuella programmet eller introduktionsprogrammet

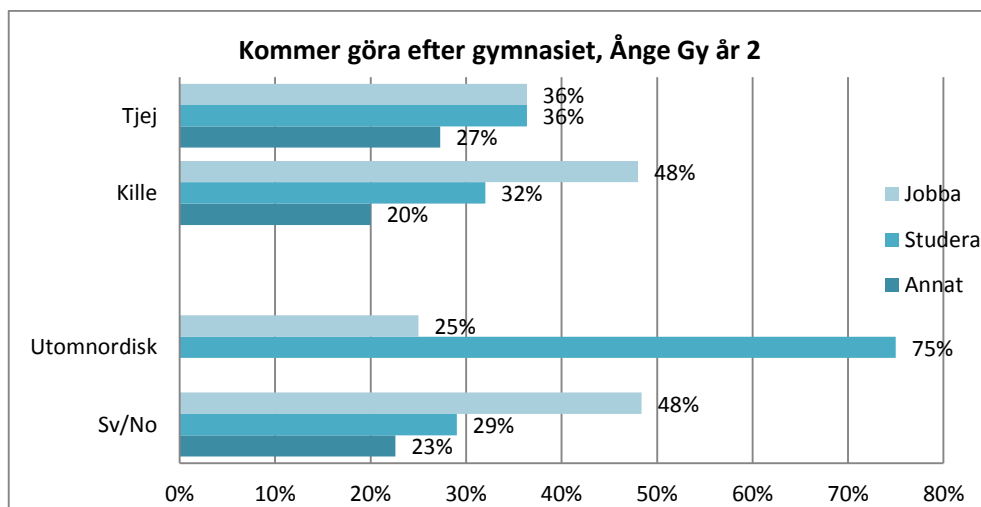
(IM). Enbart en femtedel av de elever som någon gång varit inskrivna på detta program lämnar gymnasieskolan med slutbetyg.

Framtidsplaner efter gymnasiet

I luppundersökningen ställs dels en fråga om vad eleven helst vill göra efter gymnasiet och en annan fråga om vad eleven tror att hon/han kommer att göra efter gymnasiet. I diagram 8.1 redovisas svaren på frågan om vad eleverna tror att de kommer att göra *direkt* efter gymnasiet. I kategorin *jobba* ingår svarsalternativen: *Jobba här i kommunen eller i en kommun i närheten; Jobba någon annanstans i Sverige* och *Jobba utomlands*. I kategorin *studera* ingår svarsalternativen: *Studera på högskola eller universitet i Sverige, Studera utomlands, Studera på Komvux* och *Studera på folkhögskola*.

Det är 16 procent av gymnasieeleverna (motsvarande 6 elever) år 2 i Ånge kommun som svarar att de vill jobba i sin kommun eller en närliggande kommun, direkt efter gymnasiet.

Illustration 8.1

I diagrammet ser vi att 48 procent av killarna och 36 procent av tjejerna svarar att de tror att de kommer att jobba direkt efter gymnasiet. Av de utomnordiska ungdomarna svarar 75% att de kommer att studera och 25 procent tror att de kommer att jobba direkt efter gymnasiet.

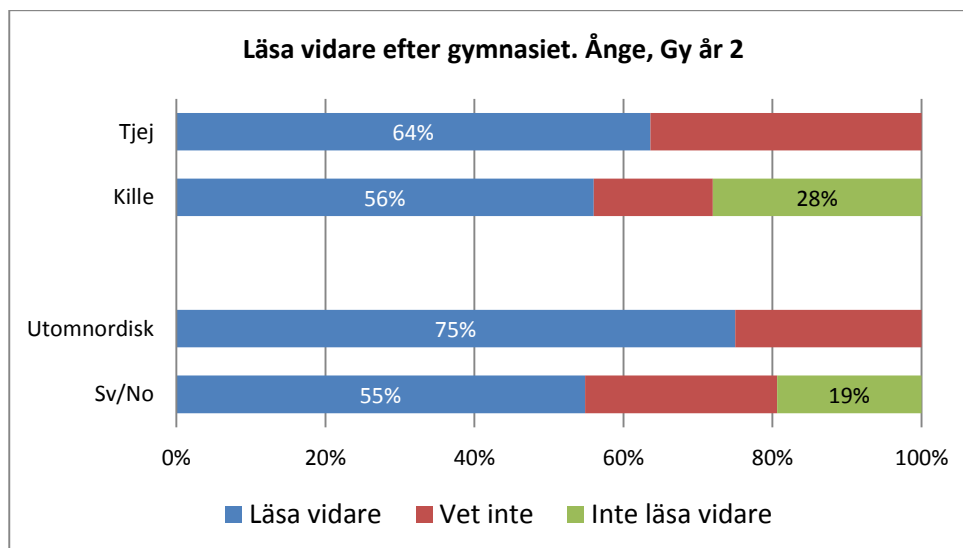
Diagram 8.1 visar att lika många tjejer vill studera som jobba. Något större andel av killarna jämfört med tjejerna svarar att de kommer att studera. Tittar vi på svarmönstret för ungdomar med olika familjebakgrund så ser vi att 75 procent av de utomnordiska ungdomarna svarar att de kommer att studera och 25 procent svarar att de kommer att jobba direkt efter gymnasiet. För de svenska/nordiska ungdomarna

är det omvänt svarsmönster. Det är 29 procent som svarar att de kommer att studera och 48 procent svarar att de kommer att jobba direkt efter gymnasiet.

En annan fråga angående studieplaner är om man kan tänka sig att studera överhuvudtaget. Frågan lyder: *Tror du att du kommer att läsa vidare efter gymnasiet, direkt eller senare?*

När frågan ställs på det sättet är det istället fler tjejer jämfört med killar som svarar att de någon gång vill studera. Det är också vanligare bland killarna att ha bestämt sig för att inte studera efter gymnasiet: 28 procent av killarna svarar detta. Bland tjejerna är det ingen som svarar att de inte kommer att studera efter gymnasiet (direkt eller i framtiden), men 36 procent svarar *vet inte*. Lika så är det ingen i gruppen utomnordiska ungdomar som definitivt har bestämt sig att hon/han inte kommer att studera. De flesta av de utomnordiska ungdomarna år 2 på gymnasiet vill studera (75% svarar att de vill läsa vidare – direkt eller senare i framtiden).

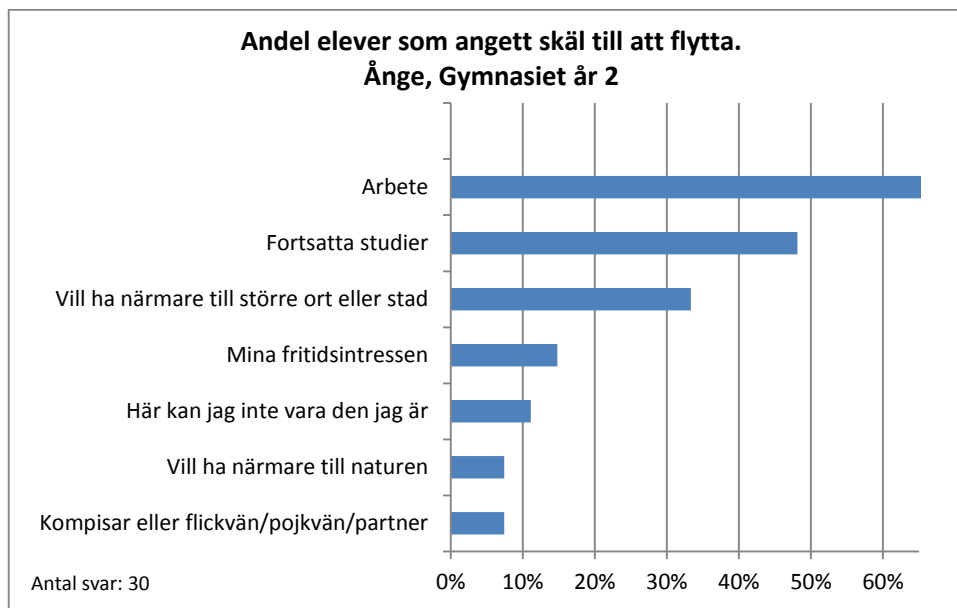
Illustration 8.2

I diagrammet ser vi att 28 procent av killarna svarar att de inte kommer att läsa vidare på eftergymnasial nivå. Bland tjejerna har ingen svarat att de inte kommer att läsa vidare, men 36 procent svarar *vet inte*. Likaså är det ingen i gruppen utomnordiska ungdomar som svarar att de inte kommer att studera på eftergymnasial nivå, men en fjärdedel svarar *vet inte*.

Fortsatta studier är det näst vanligaste skälet som uppges till att flytta från kommunen som man bor i. Av de som svarar att de tror att de kommer att flytta är det 48 procent som uppges att det är på grund av fortsatta studier. På frågan hade eleverna möjlighet att kryssa i högst tre svarsalternativ.

Illustration 8.3

Erfarenhet av arbetslivet

Skolungdomarnas möjlighet att bekanta sig med arbetslivet är ofta via sommarjobb eller extrajobb. Förutom själva erfarenheten är arbete också ett sätt att utöka sitt ekonomiska handlingsutrymme. För en del ungdomar kan den extra inkomsten ha stor betydelse om familjen har en ansträngd ekonomi.

Det är betydligt vanligare att gymnasieungdomarna har haft ett sommarjobb den senaste sommaren jämför med andelen högstadieungdomar som uppger att de har haft sommarjobb. Det är ungefär 28 procent av ungdomarna på högstadiet och 86 procent av ungdomarna på gymnasiet som svarar att de har haft sommarjobb i somras (2015). Det är bara något vanligare att högstadieungdomarna att ha sökt ett sommarjobb men inte fått något (8% av ungdomarna på högstadiet jämfört med 5% av ungdomarna på gymnasiet har sökt men inte fått sommarjobb).

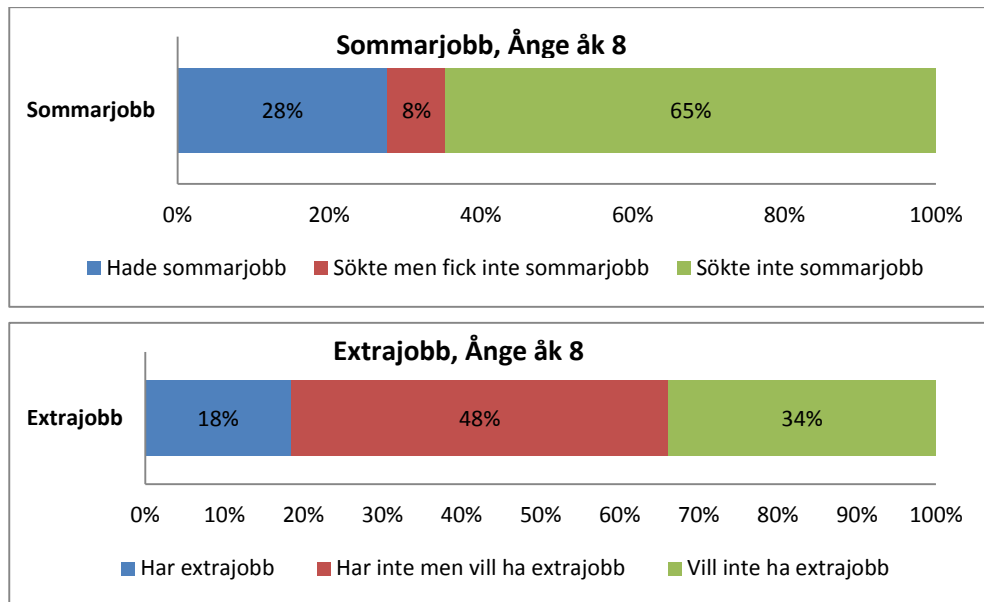
Det är 18 procent av högstadieungdomarna och 19 procent av gymnasieungdomarna som har ett extrajobb. Däremot är det än 48 procent av ungdomarna på högstadiet och 57 procent av ungdomarna på gymnasiet som svarar att de vill ha ett extrajobb.

Utifrån det nationella ungdomspolitiska målet att unga ska ha makt att forma sina liv, kan man ställa sig kritisk till hur väl detta efterlevs i vårt samhälle när det gäller frågan om unga människors möjlighet att få sommarjobb eller extrajobb. Ånge kommun ligger förvisso ganska högt på andelen gymnasieungdomar som har haft sommarjobb, men det är relativt många ungdomar i båda åldersgrupperna som uttrycker att de vill ha ett extrajobb. Det kan vara svårt att hitta ett extrajobb som inte är för krävande, inte för omfattande och inte riskerar att konkurrera ut skolarbetet. Dessutom har många arbeten som inte kräver högre utbildning rationaliserats bort

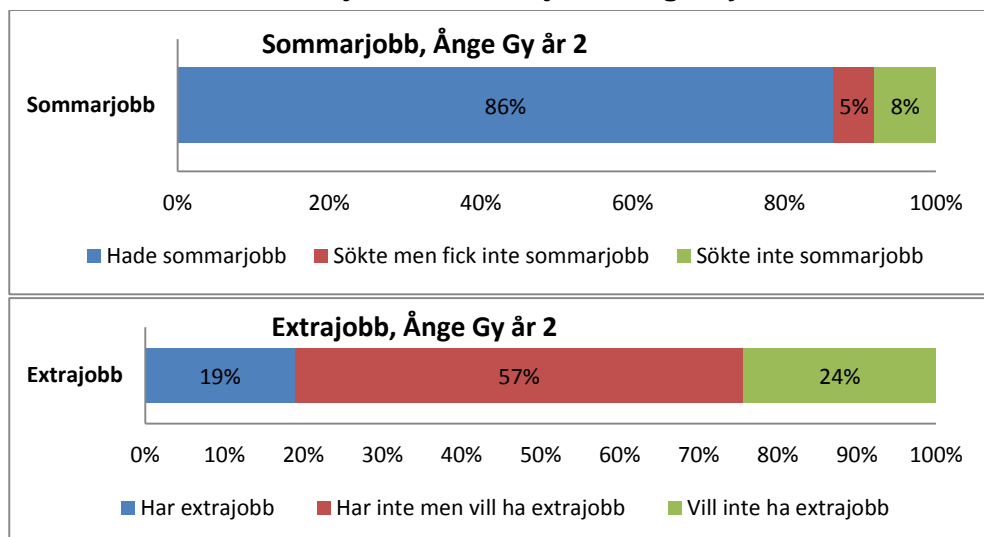

inom flera branscher vilket begränsar utbudet av arbeten som skolungdomar kan ta. Därutöver, att det är särskilt vissa grupper som har svårast att etablera sig på arbetsmarknaden tyder på att dessa grupper systematiskt missgynnas av skolans organisering, av arbetsmarknadens organisering och möjligen välfärdssektorns organisering där olika former av bidragssystem begränsar vilket utbud eller vilka möjligheter dessa ungdomar får tillgång till.

Illustration 8.4: Sommarjobb och extrajobb, Ånge åk 8

Illustration 8.5: Sommarjobb och extrajobb, Ånge Gy år 2

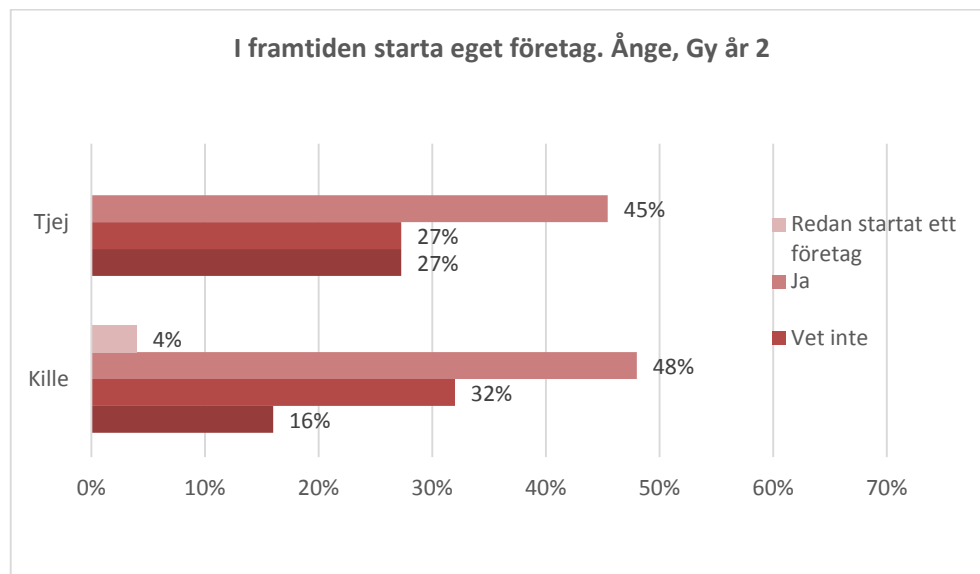

Det finns en fråga i lupp som handlar om man kan tänka sig att starta eget företag i framtiden. Diagram 8.6 visar att ungdomarna svarar ganska lika på frågan om planer på att starta eget företag. Lite mindre än hälften av ungdomarna kan tänka sig

att starta eget företag. En liten andel unga killar (4%) har svarat att de redan har startat eget företag.

Utbildning i entreprenörskap och idéer från entreprenörskap har anammats i den svenska skolan men kanske också i samhället i stort. Det är därför inte oväntat att många elever svarar att de kan tänka sig att starta eget företag. Vidare skulle det vara intressant att undersöka hur många unga företagare som finns i Ånge kommun och i vilka branscher de finns.

Illustration 8.6: Kan tänka sig att starta eget företag, Ånge, Gy år 2

I diagrammet ser vi några få procent av ungdomarna redan har startat eget företag samt att många kan tänka sig att starta eget företag i framtiden.

REFERENSER

Anderssons, B. (2005) Mäns våld blir kvinnors ansvar – riskkalkylering i det offentliga rummet. I Friberg, T. (red.) *Speglingar av rum: om könskodade platser och sammanhang*. Stockholm: Östling bokförlag Symposium.

Ahrén, J. C. *Skolan och ungdomars psykosociala hälsa*. SOU 2010:80

Bergman, J. & Wall, E. (under process) ”Den vuxne ansvarstagande medborgaren” – en kritisk diskussion. I Krekula, C. & Johansson, B. (2016) *Kritiska åldersstudier*. Malmö: Gleerups Utbildning AB. S. xx-xx.

Bäck, E., Bäck, H. & Gustafsson, N. (SOU 2016) *Ungas politiska deltagande. Nya former och aktivitet genom sociala medier?*

Carpentier, N. (2007) Theoretical frameworks for participatory media. I N. Carpentier, Pruulmann-Vengerfeldt, P., Nordenstreng, K., Hartman, M., Vihalemm, P., Cammaerts, B., Nieminen, H. (Ed.), *Media Technologies and Democracy in an Enlarged Europe: The Intellectual Work of the 2007 European Media and Communication Doctoral Summer School* (105-122). Tartu: Tartu University Press.

Dalin, R., Bostedt, G. & Blusi, M. (2013). *Ungdomar i Västernorrland – åsikter och attityder. LUPP – Lokal uppföljning av ungdomspolitiken*. Rapport 2013:12 FoU Västernorrland rapportserie. Härnösand: Kommunförbundet.

Engdahl, M., Forslund, A., & Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering. (2016). *En förlorad generation? : om ungas etablering på arbetsmarknaden*. Uppsala: Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU).

Engdahl, M., Forslund, A., & Sverige. Finansdepartementet. (2015). *En förlorad generation? : en ESO-rapport om ungas etablering på arbetsmarknaden*. Stockholm: Finansdepartementet, Regeringskansliet : Fritze [distributör].

Elvstrand, H. (2009) *Delaktighet i skolans vardagsarbete*. Institutionen för beteendevetenskap och lärande, Doktorsavhandling, Linköpings universitet, 2009.

Evertsson, M. & Magnusson, C. (red). (2014) *Ojämlighetens dimensioner. Uppväxtvillkor, arbete och hälsa i Sverige*. Stockholm: Liber.

Fokus 10. Ungdomsstyrelsens skrifter 2010:10.

Fokus 14. Ungas fritid och organisering. Myndigheten för Ungdoms- och Civilsamhällsfrågor.

Folkhälsoinstitutet (2013) Barn och Ungas hälsa. <http://www.fhi.se/Vart-uppdrag/Barns-och-ungas-halsa/20160428>

Folkhälsomyndigheten (2014) Skolbarns hälsovanor i Sverige 2013/14 Grundrapport. Stockholm: Folkhälsomyndigheten.

Forkby, T. & Nilsson, Å. (2013) *Ung i Göteborgsregionen. Meningsfullhet, delaktighet, trygghet och hälsa utifrån sex kommuners Lupp-undersökning 2013*. FoU i Väst.

Garmy, P. (2014) Sleep, Television, Texting and Computer Habits and Overweightness in Schoolchildren and Adolescents, p 29-44, in *Psychology of Habits*, ed Mazzariello R. Nova Science Publications: New York ISBN: 978-1-62948-965-0

Hart, R. A. (1992). *Children's participation: From tokenism to citizenship*. Innocenti essays, United Nations Children's fund, 4, 3-39.

Hesselmar, B., Gustafsson, P., Konradsen, J., et al. (2014). Astma. I: Hedlin G, Wennergren G, Alm J, redaktörer. *Allergi och astma hos barn*. Lund: Studentlitteratur; 2014. p. 147-93.

Hutton, K., Nyholm, M., Nygren, J., Svedberg, P. (2014) Self-rated mental health and socioeconomic background: a study of adolescents in Sweden. *BMC Public Health*, 14.

Hvitfeldt, T., Westerberg, S., Irlander Strid, Å., Frenzel, A. & Ashir, S. (2015) *Nationella trygghetsundersökningen 2015. Om utsatthet, otrygghet och förtroende*. Rapport 2016:1. Stockholm: Brottsförebyggande rådet (BRÅ).

Johansson, B. och Hultgren, F. (2015). Rum för de yngsta. Barns och föräldrars delaktighet i kulturverksamheter. *Vetenskap för profession 32:2015*. Högskolan i Borås.

Lindgren, S. (red.) (2009) *Ungdomskulturer*. Malmö: Gleerups.

Livingstone, S. (2009) *Children and the Internet: great expectations, challenging realities*. Cambridge: Polity.

Ludvigsson, J. (2014) *Hur vanligt är diabetes hos barn?* Linköping: Barndiabetesfonden. <http://www.barndiabetesfonden.se/om-diabetes/hur-vanligt-ar-diabetes-hos-barn/> 160502.

Marmot, M. m.fl. (2008) *Utjämna hälsoskillnaderna inom en generation. Jämlikhet i hälsa genom påverkan av de sociala bestämningsfaktorerna. Sammanfattning av slutrapporten*. Världshälsoorganisationen (WHO) 2008, Kommissionen för sociala bestämningsfaktorer för hälsa. Översatt och utgiven av Statens folkhälsoinstitut. Östersund: Statens folkhälsoinstitut.

Medin, J. & Alexanderson, K. (2000) *Begreppen Hälsa och hälsofrämjande – en litteraturstudie*. Lund: Studentlitteratur.

Mizen, P. (2004) *The changing state of youth*. New York: Palgrave Macmillan.

Närvänen, A-L. & Näsman, E. (2007). Age order and children's agency. I H. Wintersberger, L. Alanen, T. Olk & J. Qvortrup, (Eds.), *Childhood, generational order and the welfare state: Exploring children's social and economical welfare* (pp. 225-249). Odense: University press of southern Denmark.

Näsman, E. (2004) Barn, barndom och barns rätt. I Olsen Lena (red.) *Barns makt*. Uppsala: Iustus Förlag. s. 53-75.

Olofsson, J. & Lundahl, L. (2013) Unga möter ökade sociala risker – en bakgrund om ungdomsarbetslöshet och utanförskap. *Socialmedicinsk tidskrift* 5/2013, 733-743

Olofsson, J. (2014). *Den långa vägen till arbetsmarknaden: om unga utanför* (1. uppl. ed.). Lund: Studentlitteratur.

Olsson, G. (2013) *Depressioner i tonåren. Ung, trött och ledsen*. 3 uppl. Stockholm: Gothia utbildning.

Olsson, T. (2006) Active and Calculated Media Use Among Young Citizens: Empirical Examples From a Swedish Study. I D. Buckingham, Willett, R. (Ed.), *Digital Generations: Children, Young People, and New Media* (115-130). Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Prout, A. & James, A. (1997). A new paradigm for the sociology of childhood? Provenance, promise and problems. In A. James & A. Prout, (Eds. Second edition), *Constructing and reconstructing childhood* (pp. 7-33). London: Falmer.

Ravens-Sieberer, U., Torsheim, T., Hetland, J. et al. (2009) Subjective health, symptom load and quality of life of children and adolescents in Europe. *International Journal of Public Health* 54:151-159.

Regeringens proposition 2007/08:110 *En förnyad folkhälsopolitik*

Regeringens proposition (2013/14:191) *Med fokus på unga – en politik för goda levnadsvillkor, makt och inflytande*. Stockholm, 2014-03-13.

Rosen LD, Carrier LM, Cheever NA (2013) Facebook and texting made me do it: Media-induced task-switching while studying. *Computers in Human Behavior*. 29, 948-958.

Selwyn, N. (2003) 'Doing IT for the kids': re-examining children, computers and the 'information society'. *Media Culture & Society*, 25(3), 351-+.

Skollagen 2010:800, kap. 1, 4 §. www.skolverket.se (Hämtat: 2016-04-11)

Skolverket (2015). Statistik om gymnasieskolan. <http://www.skolverket.se/statistik-och-utvardering/statistik-i-tabeller/gymnasieskola>, 160503.

SOU 2016:5 *Låt fler forma framtiden!* (Del A), Betänkande av 2014 års Demokratiutredning – Delaktighet och jämlikt inflytande.

Socialstyrelsen (2009). Allergiska sjukdomar, Folkhälsorapport. Stockholm; Socialstyrelsen

Sundhall, J. (under process) Att synliggöra vuxenhetsnormer – barns möjligheter att förstås som politiska subjekt. I Krekula, C. & Johansson, B. (2016) *Kritiska åldersstudier*. Malmö: Gleerups Utbildning AB. S. xx-xx.

Svenska barnläkarföreningens sektion för barn- och ungdomsallergologi, Stencilkommittén. B1: Astma hos småbarn – terminologi och diagnoser. Reviderad 2006. Hämtad 160502 http://www.barnallergisektionen.se/stenciler_nya06/b1_astmadeinitioner.html

Qvortrup, J. (1987) Introduction. Jens Qvortrup (ed.) *The sociology of childhood. International Journal of Sociology*. 1987. Vol. 17, No. 3, pp 3-37.

Waara, P., Rüdiger, J. & Svensson, L. (2010) *Ungas organisering över tid – unga för sig själva eller tillsammans med vuxna?* Astrid Lindgrens Hembygd.

Wenger, E. (1998) *Communities of Practice. Learning, Meaning, and Identity*. USA, Cambridge: Cambridge University Press.

Warschauer, M. (2003) *Technology and social inclusion: rethinking the digital divide*. Cambridge, Mass., London: MIT Press.

Ziehe, T. (1993) *Kulturanalyser. Ungdom, utbildning, modernitet*. Essäer sammanställda av Johan Fornäs och Joachim Retzlaff i samarbete med författaren. Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag.

Zimic, S. (2014) *Internetgenerationen bit för bit: Representationer av IT och ungdom i ett informationssamhälle.*, Avdelningen för Informations- och kommunikationssystem, Mittuniversitetet, Doktorsavhandling, Sundsvall: Mittuniversitetet, 2014.

BILAGOR

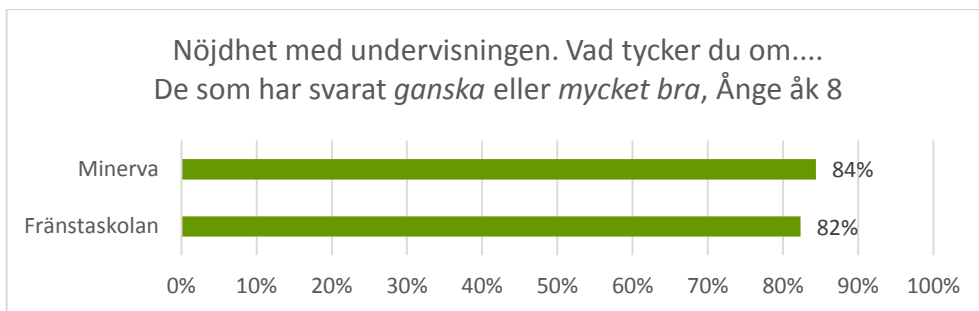
Bilaga 1. Kommundelar, Ånge

Kommundelar	Åk 8 Antal	Åk 8 Procent	Gy år 2 Antal	Gy år 2 Procent
Ånge	35	52%	30	81%
Fränsta	30	45%	7	19%
Annan kommun	2	3%	-	-
Totalt	67	100%	37	100%

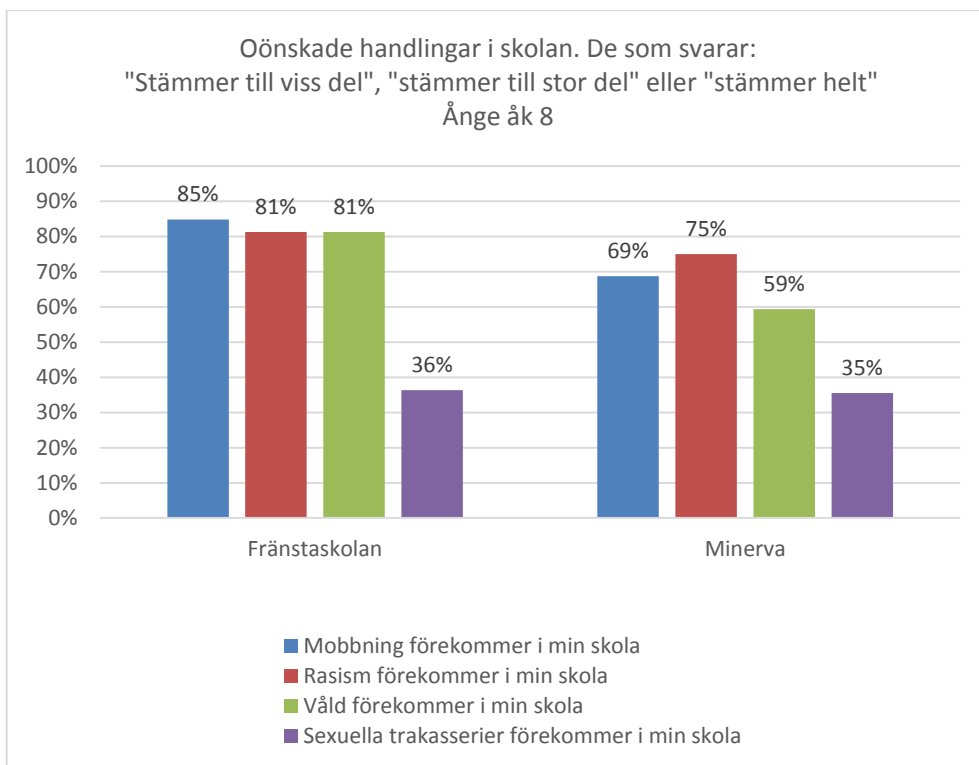
Bilaga 2. Skolor, Ånge

Skolor	Antal	Procent
Fränstaskolan	34	52%
Minerva	32	48%
Totalt	66	100%
Bobergsgymnasiet	37	100%

Bilaga 3. Nöjdhet med skolans olika funktioner, Ånge åk 8

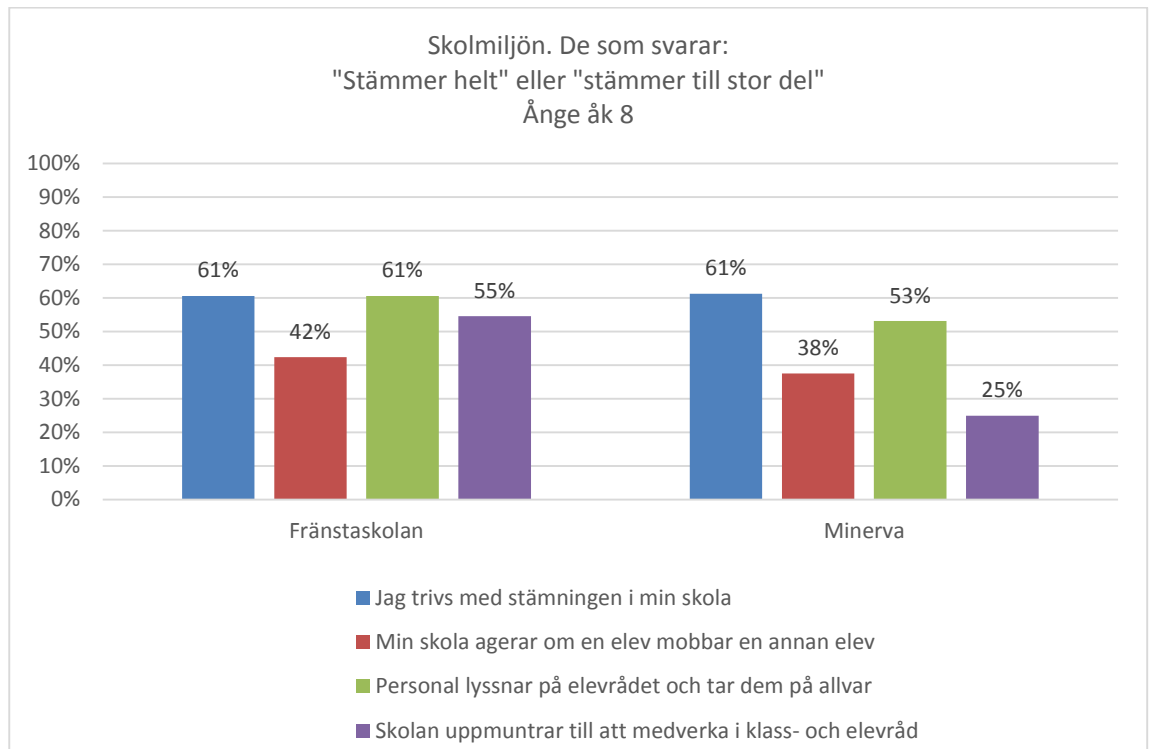

Bilaga 4. Önskade handlingar, Ånge, åk 8

Bilaga 5. Skolmiljön, Ånge åk 8

Bilaga 6: Fritextsvar 13 – 16 år, Gäller frågan ”Vad vill du påverka?”

Skola	
Skolmiljön, förbättra lärarnas utbildning, skolmaten	
Värdegrund och politik	
Att få bort så många flyktingar som möjligt Exempel: ”Att invandrarna ska ut, för de bara förstör och utför våld mot unga tjejer!”	2
Invandringen	2
Flyktingarna, så de får det bättre	
Kanske kunna ha en föreläsning i skolan om rasism och hbtq-personer för att informera skolans elever om hur det verkligen ligger till och få vissa elever att förstå	
Rasism och annat dåligt som finns i vår kommun, t.ex. droger	
Det finns VÄLDIGT mycket som jag vill ändra på i kommunen/landet	
Infrastruktur	
Jag vill att det ska gå fler bussar eller tåg	
Fritidsaktiviteter	
Saker man kan göra på fritiden Exempel: ”Jag vill påverka miljön för ungdomar/barn, så de har något att göra på fritiden!”	4
Att det ska öppna ett internetcafé	
Jag vill att vi ska öppna ett café som alla ungdomar kan gå till och göra läxor, umgås och köpa fika	

Fritextsvar 16 – 19 år, gäller frågan ”Vad vill du påverka?”

Skola	
Få in mer åsikter i skolvärlden. Få alla elever att förstå att de kan påverka.	
Hur man ska förbättra skolan och få fler elever hit.	
Fritids- och idrottsaktiviteter	
Att få igenom ett förslag att kommunen borde satsa mer pengar på träning så som badhus mm	
Värdegrund och politik	
Jag vill påverka på hur alla barn blir behandlade och informera mer till alla ungdomar att de behöver inte vara jättesmala för att de ska se fina ut.	
Jag vill påverka vår kommun positivt. Jag vill se till att alla har något att göra och att kommunen blomstrar istället för att dö ut. Få röster att höras.	
Vart pengarna läggs inom kommunen	
Övrigt	
Allt	
Hur allting är så nedgånget och dött	
Hur kommunen ska överleva, med tanke på hur många som flyttar härifrån och inte väljer Bobergsgymnasiet	
Inte så mycket	
Vet inte exakt just nu	

Bilaga 7: Fritextsvar 13 – 16 år, gäller frågan ”Vad är det du saknar?”

FRITID	
B5b.	Vad är för fritidsaktiviteter du saknar?
HÖGSTADIET ÅK 8	
FRITIDS AKTIVITETER SOM SAKNAS	ANTAL SVAR
ATT SPELA TEATER, MUSIK ELLER DANS	
”Dans”	4
”Musikskola (tränar att sjunga och dansa tillsammans med andra i olika åldrar)”	1
” Ungdomsdans, t.ex Street Dance”	1
SPELAR ONLINE-, DATA- ELLER TV-SPEL	
”Laserhall”	1
IDROTT OCH ANLÄGGNINGAR SOM SAKNAS	
”Fotboll för oss lite större”	1
”Rugby”	
”Fler olika idrottsaktiviteter”	1
”Där jag bor finns inget att göra. Jag bor i en liten by utanför Ånge. Jag skulle gärna spela volleyboll”.	1
”Basketball”	2
”Friidrott”	1
”Konståkning”	1
”Ridning”	2
”Parkourbana”	1
”Agilitybana där man kan träna sina hundar”.	1
ANDRA AKTIVITETER	
”Pingis”	1
”Gymnastik”	2
TRÄFFPUNKTER	
”ett café”	1
ÖVRIGT	
”Bara saker att göra”	1
”Saker här i Fränsta man kan göra istället för att bara vara på gårn”	1
”Sporter”	1

Fritextsvar 16 – 19 år, gäller frågan "Vad är det du saknar?"

FRITID	
B5b.	Vad är för fritidsaktiviteter du saknar?
GYMNASIET ÅR 2	
FRITIDSAKTIVITETER SOM SAKNAS	ANTAL SVAR
KONSERTER/FESTIVALER	
"Jag vet inte exakt men tillställningar utöver mittlandia kanske".	1
IDROTT OCH ANLÄGGNINGAR SOM SAKNAS	
"Ett badhus"	1
"Utomhus löpbana där man tränar konditionen"	1
"Idrottshall att göra saker i"	1
ATT MOTIONERA I KLUBB ELLER FÖRENING – (MERA AKTIVETER OCH TRÄFFPUNKTER)	
"Karate klubb"	1
"Ungdoms fotboll club som kan ta in ungdomar. Det räcker inte med Ånge IF"	1
ÖVRIGT	
"Speciella sporter och utomhusaktiviteter"	1
"Väldigt mycket".	1

RAPPORT 2016:18

Ungdomar i Ånge – åsikter och attityder

LUPP – Lokal uppföljning av ungdomspolitiken

Författarpresentation

Sheila Zimic

Fil. dr data och systemvetenskap (informatik)

Forskare vid FoU Västernorrland och ansvarig för utvecklingen av verksamhetsuppföljningssystem. Sheila är bl.a. verksam inom forskningsfältet *Kritiska åldersstudier*.

Madeleine Blusi

Fil. Dr i Omvårdnadsvetenskap och leg. sjuksköterska

Vetenskaplig ledare FoU Västernorrland med uppdrag att säkerställa kvalitet och vetenskaplig kompetens samt främja koppling mellan forskningen och länets behov.

Carolina Klockmo

Fil. Dr i Hälsovetenskap

Forskare vid FoU Västernorrland och är verksam inom områdena arbetsliv & försörjning, beroende/missbruk, psykisk hälsa samt LSS- området. Carolina intresserar sig bl.a. för samverkansfrågor, psykosociala insatser och på vilket sätt förutsättningar kan skapas för personer som står långt från arbetsmarknaden att ta sig in.

Rolf Dalin

Statistiker och metodstöd

Sobani Wijesekera

FoU-assistent